

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 12 лістапада 1982 г. ● № 45 (3143) ● Выходзіць з 1932 г. ● Цана 10 кап.

Ад Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Савецкага Саюза, Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, Савета Міністраў СССР

Цэнтральны Камітэт Камуністычнай партыі Савецкага Саюза, Прэзідыум Вярхоўнага Савета СССР і Савет Міністраў СССР з глыбокім смуткам паведамляюць партыі і ўсяму савецкаму народу, што 10 лістапада 1982 года ў 8 гадзін 30 мінут раніцы раптоўна памёр Генеральны сакратар Цэнтральнага Камітэта

КПСС, Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР Леанід Ільіч БРЭЖНЕЎ.

Імя Леаніда Ільіча Брэжнева — вернага прадаўжальніка вялікай ленінскай справы, пальмянага змагара за мір і камунізм — будзе заўсёды жыць у сэрцах савецкіх людзей і ўсяго прагрэсіўнага чалавецтва.

З В А Р О Т

Цэнтральнага Камітэта КПСС, Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, Савета Міністраў СССР

да Камуністычнай партыі, да савецкага народа

Дарагія таварышы!
Камуністычная партыя Савецкага Саюза, увесь савецкі народ панеслі цяжкую ўтрату. Абарвалася жыццё вернага прадаўжальніка вялікай справы Леніна, палымянага патрыёта, выдатнага рэвалюцыянера і змагара за мір, за камунізм, буйнейшага палітычнага і дзяржаўнага дзеяча сучаснасці Леаніда Ільіча Брэжнева.

Уся шматгранная дзейнасць, асабісты лёс Л. І. Брэжнева неаддзельны ад важнейшых этапаў у гісторыі Краіны Саветаў. Калектывізацыя і індустрыялізацыя, Вялікая Айчынная вайна і пасляваеннае адраджэнне, асваенне цаліны і арганізацыя даследаванняў космасу — гэта і вехі біяграфіі слаўнага сына рабочага класа Леаніда Ільіча Брэжнева. Усюды, куды ён накіроўвала яго партыя, Леанід Ільіч беззапаветна, з уласцівымі яму энергіяй і настойлівасцю, смеласцю і прынцыповасцю змагаўся за яе вялікія ідэалы.

З імем таварыша Брэжнева, з яго нястомнай работай на пасадах Генеральнага сакратара Цэнтральнага Камітэта КПСС і Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР савецкія людзі, нашы сябры ва ўсім свеце справядліва звязваюць паслядоўнае ўсталяванне ленінскіх норм партыйнага і дзяржаўнага жыцця, удасканаленне сацыялістычнай дэмакратыі. Ён мудра накіроўваў дзейнасць ленінскага штаба партыі — яе Цэнтральнага Камітэта, Палітбюро ЦК, паказваючы ўзор умелай арганізацыі дружнай калектывнай работы. Яму належыць выдатная роля ў выпрацоўцы і ажыццяўленні эканамічнай і сацыяльна-палітычнай стратэгіі партыі на этапе развіцця сацыялізму, у вызначэнні і рэалізацыі курсу на ўздым народнага дабрабыту, у далейшым умацаванні эканамічнай і абароннай магутнасці нашай краіны.

Непераходзячы заслугі Леаніда Ільіча Брэжнева ў фарміраванні і правядзенні палітыкі нашай партыі на міжнароднай арэне — палітыкі міру і мірнага супрацоўніцтва, разрадкі і раззбраення, рашучага адпору агрэсіўным падкопам імперыялізму, прадухілення ядзернай катастрофы. Вялікі яго ўклад у згуртаванне сусветнай сацыялістычнай садружнасці, у развіццё міжнароднага камуністычнага руху.

Пакуль білася сэрца Леаніда Ільіча, яго думкі

і справы былі цалкам падпарадкаваны інтарэсам людзей працы. З масамі працоўных яго заўсёды звязвалі кроўныя, непарыўныя вузы. У свядомасці камуністаў, соцен мільёнаў людзей на ўсіх кантынентах ён быў і застаецца ўвасабленнем ленінскай ідэянасці, паслядоўнага інтэрнацыяналізму, рэвалюцыйнага аптымізму і гуманізму.

Цяжкая панесеная намі ўтрата, глыбокі наш смутак. У гэты журботны час камуністы, усе працоўныя Савецкага Саюза яшчэ цясней згуртоўваюцца вакол ленінскага Цэнтральнага Камітэта КПСС, яго кіруючага ядра, якое склалася пад дабратворным уплывам Леаніда Ільіча Брэжнева. Народ верыць у партыю, яе магутны калектывны розум і волю, усім сэрцам падтрымлівае яе ўнутраную і знешнюю палітыку. Савецкія людзі добра ведаюць: сцяг Леніна, сцяг Кастрычніка, пад якім атрыманы сусветна-гістарычны перамога, — у надзейных руках.

Партыя і народ узброены велічнай праграмай камуністычнага будаўніцтва, распрацаванай XXIII — XXVI з'ездамі КПСС. Гэта праграма няўхільна ажыццяўляецца. Партыя будзе і ў далейшым рабіць усё для ўздыму народнага дабрабыту на аснове інтэнсіфікацыі вытворчасці, павышэння яе эфектыўнасці і якасці работы, выканання Харчовай праграмы СССР. Партыя і ў далейшым будзе працягваць усламерныя клопаты аб умацаванні саюза рабочага класа, калгаснага сялянства і народнай інтэлігенцыі, аб умацаванні сацыяльна-палітычнага і ідэйнага адзінства савецкага грамадства, брацкай дружбы народаў СССР, аб ідэалагічнай загартоўцы працоўных у духу марксізму-ленінізму і пралетарскага, сацыялістычнага інтэрнацыяналізму.

Нязменнай з'яўляецца воля савецкага народа да міру. Не падрыхтоўка да вайны, якая асуджае народы на бяспасную растрату сваіх матэрыяльных і духоўных багаццяў, а ўмацаванне міру — вось пунцыводная ніць у заўтрашні дзень. Гэта высакародная ідэя пранізвае Праграму міру на 80-я гады, усю знешнепалітычную дзейнасць партыі і Савецкай дзяржавы.

Мы бачым усю складанасць міжнароднай абстаноўкі, спробы агрэсіўных колаў імперыялізму падарваць мірнае суіснаванне, саштурхнуць народы на шлях варожасці і ваеннай канфрантацыі.

Але гэта не можа пахіснуць нашу рашучасць адстаяць мір. Мы будзем рабіць усё неабходнае, каб аматары ваенных авантур не засталі Савецкую краіну зняацку, каб патэнцыяльны агрэсар ведаў: яго немінуча чакае сакрушальны ўдар у адказ.

Апіраючыся на сваю магутнасць, працягваючы найвялікшую пільнасць і вытрымку, захоўваючы нязменную вернасць міралюбівым прынцыпам і мэтам сваёй знешняй палітыкі, Савецкі Саюз будзе настойліва змагацца за тое, каб адхіліць ад чалавечтва пагрозу ядзернай вайны, за разрадку, за раззбраенне.

У гэтай барацьбе з намі брацкія краіны сацыялізму, барацьбіты за нацыянальнае і сацыяльнае вызваленне, м'ралюбівыя краіны ўсіх кантынентаў, усе сумленныя людзі зямлі. Палітыка міру выражае карысныя жыццёвыя інтарэсы чалавечтва, і таму за такой палітыкай будучыня.

Савецкі народ бачыць у партыі свайго выпрабаванага калектывнага правадыра, мудрага кіраўніка і арганізатара. У служэнні рабочаму класу, працоўнаму народу — вышэйшая мэта і сэнс усёй дзейнасці партыі. Непахіснае адзінства партыі і народа было і застаецца крыніцай несакрушальнай сілы савецкага грамадства. КПСС святая дабражыць давер'ем працоўных, пастаянна ўмацоўвае свае сувязі з масамі. Народ на практыцы пераканаўся, што наша партыя пры любым павароце падзей, пры любых выпрабаваннях застаецца на вышыні сваёй гістарычнай місіі. Унутраная і знешняя палітыка КПСС, распрацаваная пад кіраўніцтвам Леаніда Ільіча Брэжнева, будзе і ў далейшым праводзіцца паслядоўна і мэтанакіравана.

Жыццё і дзейнасць Л. І. Брэжнева будзе заўсёды натхняючым прыкладам вернага служэння Камуністычнай партыі і савецкаму народу.

Цэнтральны Камітэт Камуністычнай партыі Савецкага Саюза, Прэзідыум Вярхоўнага Савета СССР, Савет Міністраў СССР выказваюць упэўненасць у тым, што камуністы, усе савецкія людзі працягнуць высокую свядомасць і арганізаванасць, сваёй самаадданай творчай працай пад кіраўніцтвам ленінскай партыі забяспечаць выкананне планаў камуністычнага будаўніцтва, далейшы росквіт нашай сацыялістычнай Радзімы.

У ЦК КПСС, ПРЭЗІДЫУМЕ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА СССР І САВЕЦЕ МІНІСТРАЎ СССР

Цэнтральны Камітэт КПСС, Прэзідыум Вярхоўнага Савета СССР і Савет Міністраў СССР паставілі:

1. У сувязі са смерцю Генеральнага сакратара ЦК КПСС, Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР Леаніда Ільіча Брэжнева аб'явіць у краіне жалобу 12, 13, 14 і 15 лістапада 1982 г.

У дзень пахавання ў пачатковых, васьмігадовых і сярэдніх школах вучэбных заняткаў не праводзіць.

2. У момант пахавання цела Леаніда Ільіча Брэжнева зрабіць гарматныя залпы ў Маскве, у сталіцах саюзных рэспублік, у гарадах-героях

Ленінградзе, Валгаградзе, Адэсе, Севастопалі, Новарасійску, Керчы, Туле, крэпасці-героі Брэсце, а таксама ў гарадах Калінінградзе, Львове, Растове-на-Доне, Куйбышаве, Свядлоўску, Новасібірску, Чыце, Хабараўску, Уладзівастоку, Севераморску, Днепрапятроўску, Запарожжы і Днепрадзяржынску.

У гэты ж час спыніць на пяць мінут работу ўсіх прадпрыемстваў і арганізацый на ўсёй тэрыторыі Савецкага Саюза за выключэннем прадпрыемстваў бесперапыннай вытворчасці; зрабіць на працягу трох мінут салют гудкамі на фабрыках, заводах, чыгунках, на суднах марскога і рачнога флоту.

У ЦК КПСС, ПРЭЗІДЫУМЕ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА СССР І САВЕЦЕ МІНІСТРАЎ СССР

Цэнтральны Камітэт КПСС, Прэзідыум Вярхоўнага Савета СССР і Савет Міністраў СССР паставілі:

1. Утварыць камісію па арганізацыі пахавання Генеральнага сакратара ЦК КПСС, Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР Леаніда Ільіча Брэжнева ў наступным саставе: тт. Андропай Ю. У. (старшыня), Гарбачоў М. С., Грышын В. В., Грамыка

А. А., Пельшэ А. Я., Ціханай М. А., Усцінаў Д. Ф., Чарненка К. У., Кузняцоў В. В., Панамароў Б. М., Капітонаў І. В., Зімянін М. В., Аляксандраў А. П., Шалаеў С. А., Пастухоў Б. М., Блахін М. М., Маркаў Г. М., Хрэнікаў Ц. М., Панамароў М. А., Бандарчук С. Ф., Церашкова В. У., Берагавай Г. Ц., Гардзіенка А. Ф., Смірноў В. А., Голубева В. М., Гіталаў А. В.

2. Пахаваць Л. І. Брэжнева на Краснай плошчы.

АД КАМІСІІ ПА АРГАНІЗАЦЫІ ПАХАВАННЯ ГЕНЕРАЛЬНАГА САКРАТАРА ЦК КПСС, СТАРШЫНІ ПРЭЗІДЫУМА ВЯРХОЎНАГА САВЕТА СССР ЛЕАНІДА ІЛЬІЧА БРЭЖНЕВА

Камісія паведамляе, што труна з целам Леаніда Ільіча Брэжнева будзе ўстаноўлена ў Калоннай зале Дома Саюзаў 12 лістапада 1982 года.

Доступ працоўных у Калонную залу для развітання з Леанідам Ільічом Брэжневым адкрыт 12 лістапада г. г. з 13 гадзін да 22 гадзін; 13 і 14 лістапада — з 9 гадзін раніцы да 22 гадзін.

МЕДЫЦЫНСКАЕ ЗАКЛЮЧЭННЕ

аб хваробе і прычыне смерці

БРЭЖНЕВА Леаніда Ільіча

Брэжнеў Л. І., 1906 года нараджэння, хварэў атэрасклерозам аорты з развіццём анеўрызмаў яе брушнага аддзела, стэназіруючым атэрасклерозам каранарных артэрыяў, ішэмічнай хваробай сэрца з парушэннямі рытму, рубцовымі змяненнямі міякарда пасля перанесеных інфарктаў.

Паміж 8 і 9 гадзінамі 10 лістапада 1982 года адбылося раптоўнае спыненне сэрца.

Пры паталага-анатамічным даследаванні дыягназ поўнаасцю пацвердзіўся.

Начальнік Чацвёртага Галоўнага ўпраўлення пры Міністэрстве аховы здароўя СССР акадэмік АН СССР і АМН СССР, прафесар Я. ЧАЗАЎ; акадэмік АМН СССР, прафесар Я. ШМІТ; заслужаны дзеяч навукі, прафесар В. ПАПОЎ; член-карэспандэнт АМН СССР, прафесар У. СМАГІН; член-карэспандэнт АМН СССР, прафесар А. ЧУЧАЛІН; лечачы ўрач М. КОСАРАЎ; акадэмік АМН СССР, прафесар М. КРАЕУСКІ; заслужаны дзеяч навукі, прафесар Ю. ПОСТНАЎ.

Леанід Ільіч Брэжнеў

10 лістапада 1982 г. на семдзят шостым годзе жыцця раптоўна памёр Генеральны сакратар Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Саветаў Саюза, Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, чатырыжды Герой Саветаў Саюза і Герой Сацыялістычнай Працы Леанід Ільіч Брэжнеў. Абарвалася жыццё выдатнага дзеяча Камуністычнай партыі і Саветскай дзяржавы, міжнароднага камуністычнага рабочага руху, буйнага тэарэтыка і таленавітага арганізатара. Усё яго вялікае, яркае жыццё было без астатку аддадзена вялікай справе Кастрычніка, партыі Леніна, інтарэсам працоўнага народа, будаўніцтву камунізму.

Леанід Ільіч Брэжнеў нарадзіўся 19 снежня 1906 года ў горадзе Днепрадзяржынску, у сям'і рабочага-металурга. Пятнаццацігадовым юнаком ён прыйшоў на металургічны завод, дзе ў вялікім і слаўным працоўным калектыве атрымаў рабочую загартоўку. У семнаццаці гадоў Л. І. Брэжнеў уступіў у камсамол, а ў 1931 годзе стаў членам Камуністычнай партыі.

Пасля заканчэння тэхнікума Л. І. Брэжнеў працаваў землепарадчыкам у Курскай губерні, у Беларусі і на Урале. Тут ён палюбіў зямлю, нялёгкаю і вельмі патрэбную людзям сялянскаму працу.

Вярнуўшыся ў родны горад, Л. І. Брэжнеў паступіў вучыцца ў металургічны інстытут, дзе адначасова выконваў адказныя партыйныя і грамадскія даручэнні — сакратар парткома факультэта, старшыня прафкома, а затым сакратар парткома інстытута. Пасля заканчэння інстытута працаваў на заводзе, служыў у арміі ў Забайкалі, быў у саветскай і партыйнай рабоце.

Выбраны ў 1939 годзе сакратаром Днепрапятроўскага абкома партыі, Л. І. Брэжнеў вёў вялікую работу па арганізацыйнай вытворчасці ваеннай тэхнікі.

З першых дзён Вялікай Айчыннай вайны Л. І. Брэжнеў — у дзеючай арміі. Цяжкімі франтавымі дарогамі прайшоў ён, воін, камуніст, палітработнік, ад Новарасійска да Прагі. Будучы намеснікам начальніка палітупраўлення Паўднёвага фронту, затым начальнікам палітаддзела 18 арміі, начальнікам палітупраўлення 4-га Украінскага фронту, ён прымаў удзел у распрацоўцы і ажыццяўленні рада буйных аперацый Саветскай Арміі на Каўказе, у Прычарнамор'і, у Крыме, на Украіне, удзельнічаў у вызваленні народаў еўрапейскіх краін ад фашысцкіх захопнікаў. З імем камісара Брэжнева звязан бяспрыкладны подзвіг саветскіх воінаў на Малой зямлі. На парадзе Перамогі ў Маскве ў якасці камісара зводнага палка Л. І. Брэжнеў закончыў свой франтавы шлях.

У 1946 годзе Л. І. Брэжнеў выбран першым сакратаром Запарожскага, а затым Днепрапятроўскага абкомаў КП(б) Украіны. Пад яго непасрэдным кіраўніцтвам былі адноўлены такія гіганты нашай індустрыі, як Запарожсталь, Днепрагэс, металургічныя заводы Днепрапятроўска і Нікапаля, руднікі Крыварожжа.

У 1950—1952 гадах Л. І. Брэжнеў — першы сакратар ЦК Кампартыі Малдавіі. Ён многа зрабіў для развіцця прамысловасці, сацыялістычнай перабудовы сельскай гаспадаркі, уздыму культуры гэтай адной з самых маладых тады саюзных рэспублік.

У 1954 годзе Л. І. Брэжнеў выбран другім, а ў 1955 годзе — першым сакратаром ЦК Кампартыі Казахстана. Усяго сябе ён аддаваў асваенню цаліны, быў у першых радах байцоў грандыёзнай бітвы за вялікі казахстанскі хлеб. І ў тым, што гэта бітва выйграла, што Казахстан стаў адной з галоўных жытніц Радзімы, — непераходзячая заслуга Л. І. Брэжнева.

На XIX і наступных з'ездах партыі Л. І. Брэжнеў выбіраецца членам Цэнтральнага Камітэта КПСС. Быў кандыдатам у члены Прэзідыума ЦК КПСС, сакратаром ЦК КПСС (1956—1957 гады), членам Прэзідыума ЦК КПСС (1957—1966 гады), а з 1966 года — членам Палітбюро ЦК КПСС. У 1958—1966 гадах ён з'яўляўся членам Бюро, намеснікам Старшыні і Старшынёй Бюро ЦК КПСС па РСФСР.

Л. І. Брэжнеў быў дэпутатам Вярхоўнага Савета СССР 3—10-га скліканняў, дэпутатам Вярхоўнага Савета РСФСР 5—10-га скліканняў, дэпутатам Вярхоўнага Савета Малдаўскай ССР 3-га склікання і Вярхоўнага Савета Казахскай ССР 4-га склікання. З'яўляўся членам Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР (1965—1977 гады), Старшынёй Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР (1960—1964 гады і з 1977 года).

У 1964 годзе на кастрычніцкім Пленуме ЦК КПСС Л. І. Брэжнеў выбран Першым сакратаром, а ў 1966 годзе — Генеральным сакратаром ЦК КПСС. З яго нястомнай тэарэтычнай, палітычнай і арганізатарскай дзейнасцю непарыўна звязана далейшае развіццё і ўмацаванне Камуністычнай партыі Саветаў Саюза. Цвёрда кіруючыся вучэннем і заветамі У. І. Леніна, ён нястомна клапаціўся, каб партыя ўсё паўней ажыццяўляла ролю кіруючай і накіроўваючай сілы саветскага грамадства, арганізатара і натхніцеля стваральнай творчасці мільённых мас, палітычнага авангарда саветскага народа.

Л. І. Брэжневу належыць неадзінадушная заслуга ў аднаўленні, усталяванні і развіцці ленинскіх норм партыйнага жыцця і

прынцыпаў кіраўніцтва, умацаванні сувязей партыі з масамі. Як Генеральны сакратар ЦК ён забяспечыў дружную, калектыўную работу Цэнтральнага Камітэта, яго Палітбюро. Многа ўвагі Л. І. Брэжнеў удзяляў удасканаленню дзейнасці рэспубліканскіх, краёвых, абласных, гарадскіх, раённых і пярвічных партыйных арганізацый.

Л. І. Брэжнеў унёс велізарны ўклад у ажыццяўленне планаў камуністычнага будаўніцтва ў нашай краіне. У аснову эканамічнай і сацыяльнай палітыкі партыі былі пакладзены прынцыповыя ўстаноўкі XXIII—XXVI з'ездаў КПСС аб будаўніцтве развітога сацыялізму і пераходзе да камунізму. Праблемы развіцця сацыялістычнай індустрыі, аграрнай палітыкі, важным звязом якой з'яўляецца Харчовая праграма, павышэння эфектыўнасці вытворчасці, яе інтэнсіфікацыі, удасканалення грамадскіх адносін, камуністычнага выхавання працоўных, — усе гэтыя пытанні творча распрацаваны партыяй, яе Цэнтральным Камітэтам на чале з Л. І. Брэжневым.

Л. І. Брэжнеў быў старшынёй Канстытуцыйнай камісіі, і па яго дакладу Вярхоўны Савет СССР пасля ўсенароднага абмеркавання і адобрання прыняў у 1977 годзе новую Канстытуцыю СССР, якая дала новы магутны імпульс развіццю сацыялістычнай дэмакратыі. Шматграннай і плённай была дзейнасць Л. І. Брэжнева на пасадзе кіраўніка Саветскай дзяржавы. Яна садзейнічала павышэнню аўтарытэту органаў народнай улады, удасканаленню іх работы.

Гераічнай працай народа створана магутная матэрыяльна-тэхнічная база развітога сацыялізму. Спалучэнне дасягненняў навукова-тэхнічнай рэвалюцыі з перавагамі сацыялізму дае магчымасць забяспечыць прагрэс ва ўсіх галінах эканомікі. Партыя і дзяржава працягваюць штодзённыя клопаты аб шчасці народа, аб росце яго матэрыяльнага і культурнага ўзроўню. Многа ўвагі Л. І. Брэжнеў удзяляў праблемам навукова-тэхнічнага прагрэсу, росту прадукцыйнасці працы, паляпшэння якасці работы, развіццю прадукцыйных сіл Сібіры і Далёкага Усходу, асваенню космасу.

Л. І. Брэжнеў працягваў вялікія клопаты аб развіцці партыі марксісцка-ленінскага вучэння, яго творчым прымяненні. Стойкі марксіст-ленінец, ён унёс значны ўклад у тэорыю навуковага камунізму, у распрацоўку вучэння аб развітым сацыялізме, аб шляхах яго далейшага ўдасканалення і развіцця.

ЦЭНТРАЛЬНЫ
КАМІТЭТ
КПСС

На працягу многіх гадоў Л. І. Брэжнеў узначальваў Савет абароны СССР, штодзённа клапаціўся аб Саветскіх Узброеных Сілах, якія надзейна ахоўваюць мірную працу саветскага народа, з'яўляюцца апорай усеагульнага міру на зямлі. Яму было прысвоена вышэйшае воінскае званне Маршала Саветскага Саюза.

Апіраючыся на ленінскую спадчыну, Л. І. Брэжнеў глыбока аналізаваў міжнароднае становішча, расстаноўку сіл на сусветнай арэне, канкрэтныя шляхі прадухілення сусветнай тэрмаядзернай вайны. Працы Л. І. Брэжнева па пытаннях вайны і міру маюць асновазнаснае значэнне для саветскай знешняй палітыкі.

Вялікі патрыёт, Л. І. Брэжнеў быў інтэрнацыяналістам у самым глыбокім, ленінскім сэнсе гэтага слова. Звязаны тысячамі ніцей са сваім народам, ён заўсёды разумее і прымае блізка да сэрца лёс і імкненні іншых народаў. Ён многа зрабіў, каб магчымасці і магутнасць першай краіны сацыялізму максімальна служылі справе міру, справе ўзаемаузурмаўлення і дружбы паміж народамі, плённаму і ўзаемаўзбагачальнаму супрацоўніцтву.

Адданасць ідэям інтэрнацыяналізму знайшла яркае ўвасабленне ў намаганнях і няспынных клопатах Л. І. Брэжнева аб умацаванні брацкай дружбы, супрацоўніцтва з краінамі сусветнай сацыялістычнай сярэдняй класнай, аб баявым саюзе марксісцка-ленінскіх партый сацыялістычных краін на аснове раўнапраўя, узаемнай павагі і ўзаемадапамогі.

Л. І. Брэжнеў нястомна працаваў над умацаваннем і развіццём плённых усебаковых сувязей з краінамі, якія вызваліліся ад каланіяльнага прыгнёту, сталі на шлях сацыялістычнай арыентацыі, на шлях барацьбы за сацыялізм, з усімі народамі, якія змагаюцца за палітычную і эканамічную незалежнасць.

З імем Л. І. Брэжнева звязана паглыбленне і ўдасканаленне сувязей з брацімі камуністычнымі партыямі ўсяго свету на новым, адказным і складаным этапе развіцця сусветнага камуністычнага руху. Ён высока цаніў самаадданасць братаў па класу, іх адданасць ідэям камунізму.

Л. І. Брэжнеў застаецца ў гісторыі як вялікі змагар за мір. Ён глыбока разумее катастрофічнае небяспеку вайны ў наш ядзерны век. Яму належыць абляцеўшая ўвесь свет натхнёная і мабілізуючая ідэя аб тым, што найпершае права чалавека — гэта права на жыццё.

Пад кіраўніцтвам Л. І. Брэжнева наша партыя распрацавала і зацвердзіла на XXIV з'ездзе Праграму міру, развітую

ПРЭЗІДЫУМ
ВЯРХОЎНАГА
САВЕТА СССР

на XXV і XXVI з'ездах КПСС, выступіла з многімі буйнейшымі міралюбівымі ініцыятывамі. Гэта дапамагае пастаянна падтрымліваць у міжнародных адносінах атмасферу разрадкі і супрацоўніцтва, актыўна весті барацьбу за мірнае суіснаванне, супраць сіл агрэсіі і імперыялізму. Мір і сацыялізм яшчэ мацней увайшлі ў свядомасць мільёнаў як неразрыўнае цэлае.

Л. І. Брэжнева вызначалі высокую партыйнасць, бальшавіцкая прынцыповасць, скромнасць і чалавечнасць. Ён быў блізкі і дарагі ўсім саветскім людзям.

За выдатныя заслугі перад Камуністычнай партыяй і Саветскай дзяржавай у камуністычным будаўніцтве, за вялікі асабісты ўклад у перамогу саветскага народа над нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў Вялікай Айчыннай вайне, за актыўную і плёную дзейнасць па ўмацаванні эканамічнай і абароннай магутнасці Саветскага Саюза і нястомную працу ў барацьбе за мір і бяспеку народаў Л. І. Брэжнеў быў чатырыжды ўдастоен звання Героя Саветаў Саюза і звання Героя Сацыялістычнай Працы.

Ён быў узнагароджан ордэнам «Перамога», васьмі ордэнамі Леніна, двума ордэнамі Кастрычніцкай Рэвалюцыі, двума ордэнамі Чырвонага Сцяга, ордэнамі Багдана Хмяльніцкага II ступені, Айчыннай Вайны I ступені, Чырвонай Зоркі, ганаровай зброяй і медалямі СССР. Яму быў прысуджан Залаты медаль імя Карла Маркса, прысвоена званне лаўрэата Ленінскай прэміі.

За заслугі перад камуністычным, рабочым і нацыянальна-вызваленчым рухам, у барацьбе за мір Л. І. Брэжнеў быў тройчы ўдастоен звання Героя Народнай Рэспублікі Балгарыі, тройчы — Героя Германскай Дэмакратычнай Рэспублікі, Героя Мангольскай Народнай Рэспублікі і Героя Працы МНР, тройчы — Героя ЧССР, Героя Рэспублікі Куба, Героя Працы Сацыялістычнай Рэспублікі В'етнам, узнагароджан вышэйшымі ўзнагародамі Польскай Народнай Рэспублікі, Венгерскай Народнай Рэспублікі, Сацыялістычнай Рэспублікі Румыніі, СФРЮ, КНДР, Лаоса і многіх іншых дзяржаў. Ён быў лаўрэатам Міжнароднай Ленінскай прэміі, Дзімітраўскай прэміі, узнагароджан «Залатым медалём міру» імя Ф. Жаліо-Кюры.

Камуністы, саветскія людзі, нашы сябры за рубяжом, усе, каму дарагі мір на зямлі, сціляючы галовы, аддаючы даніну глыбокай павагі памяці выдатнага кіраўніка Камуністычнай партыі і Саветскай дзяржавы, буйнейшага палітычнага дзеяча нашага часу.

САВЕТ
МІНІСТРАУ
СССР

ХАРЧОВАЯ ПРАГРАМА: ЗДАБЫТКІ, ПРАБЛЕМЫ...

маладых жывёлаводаў, спецыялістаў сельскай гаспадаркі, нарэшце, для маладажонаў.

Калі ж гаварыць пра нашу стратэгію ў сучаснай перабудове вёскі, дык гэта, вядома,

дворныя пабудовы — кладоўна, хлеў, склеп і г. д.

— Так, сюды ўваходзіць усё, што вамі пералічана. Дадамо яшчэ, што дамы сядзібнага тыпу спраектаваны з такім разлікам, каб было зручна мець пры іх гарод і сад. Кошт такой сядзібы ад 18 да 26 тысяч рублёў.

Я хачу, каб вы мелі канкрэтнае ўяўленне аб адным з такіх дамоў-сядзіб — доме ў двух узроўнях. Ён мае, акрамя кухні-сталовай плошчай 13 квадратных метраў, яшчэ і рабочую кухню ці гаспадарчае памяшканне плошчай 6 квадратных метраў для прыгатавання корму для жывёлы. Пад гэтым памяшканнем знаходзіцца склеп для захавання бульбы, гародніны, садавіны. Дом мае ванную-праўню і санвузел. Жылая плошча яго складае 42,24, а агульная 83,37 квадратных метра. Дом гэты мае

мы можам поўнасьцю забяспечыць ва ўсім гэтым патрэбу будоўляў.

Прымаюцца меры па стварэнні і нарошчванні вытворчых магутнасцей менавіта для разгортвання будаўніцтва сядзібных дамоў. У Гомелі сёлетараспачаты выраб драўляных панелей у камплекце з верандамі. У будучым годзе іх будзе зроблена не менш чым на 100 дамоў. Вытворчасць комплектаў дахаў арганізоўваецца на Вілейскім заводзе будаўнічых дэталей, Маладзечанскі завод жалезабетонных вырабаў павінен забяспечыць выпуск керамзітабетонных сценавых і дымаветыляцыйных блокаў, а таксама пліт перакрыццяў, Бярозаўскі сельскі домабудаўнічы камбінат павінен выпусціць да 1985 года 502 комплекты для буйнапанельнага домабудаўніцтва і г. д.

Праўда, узвядзенне сядзібных дамоў — гэта практычна

таў? Не ўсё яшчэ прадумана з размяшчэннем гаспадарчых пабудов, наогул, з арганізацыяй двара — у праектах абыходзіцца маўчаннем, дзе павінен быць сад, дзе гарод ці палісаднік.

— На жаль, усё гэта так. Але ж справа новая, таму і агрэху пакуль што багата. З цягам часу ўсё прыйдзе да ладу. Мы робім усё, каб паскорыць гэты працэс.

— Мне хочацца цяпер сніраваць нашу гутарку трохі ў іншым кірунку. Як вядома, Харчовай праграмай прадугледжана далейшая канцэнтрацыя капіталаўкладанняў на будаўніцтва сладаў, сховішчаў, жывёлагадоўчых памяшканняў і іншых гаспадарчых пабудов. Тут, як кажуць, вам і карты ў рукі...

— Так, нам трэба будзе рашыць тут нямала складаных задач. У мінулым годзе, напрыклад, арганізацыямі нашага міністэрства пабудавана памяшканняў на 30 тысяч галоў

«Пабудавачы ў адзінаццатай пяцігодцы ў калгасах, саўгасах і іншых сельскагаспадарчых прадпрыемствах жылыя дамы агульнай плошчай не менш 176 мільёнаў квадратных метраў, а ў дванаццатай пяцігодцы на 15—18 працэнтаў больш... Нарошчваюць выпуск канструкцыйных жылых дамоў сядзібнага тыпу, вытворчасць драўляных панельных дамоў і камплектаў дэталей для сельскага будаўніцтва».

(Харчовае праграма СССР на перыяд да 1990 года).

— У апошній аповесці Васіля Быкава «Знак бяды», пранізлівай аповесці пра няпросты лёс «ваеннай» і даваеннай беларускай вёскі, ёсць адна, я сказаў бы, незвычайнай дзейнай асоба. Гэта — дом. Так, дом — нямы сведка пакут, праз якія прайшлі Сцепаніда і Пятрок, галоўныя героі гэтай трагічнай гісторыі, дом, які быў арганічнай часткай іх жыцця, іх падтрымкай, апошнім прытулкам тут, на белым свеце...

Вясковы дом. Дом для селяніна быў заўсёды нечым большым, чым проста дах над галавой. Гэта было яшчэ і тое, што моцна прыязвала вясновага чалавека да зямлі, да свайго роду — дзядоў-прадзёдаў.

Мне могуць запрэчыць, што міграцыя вяскоўцаў у гарод, і не мала міграцыя, — рэальнасць. Так, час дэвальвіруе многія сімвалы. Наўрад ці дзесяць Петрака і Сцепаніды захацелася б жыць у іх дапаўняльным доме, калі б ён і ацалеў. Традыцыйныя традыцыямі, сімваламі, але час уладарна дыктуюе сваё, і сучасны вясновец хоча жыць у доме з усімі зручнасцямі і выгодамі.

— У нас ёсць ужо пэўны вопыт комплекснай забудовы сяла. Па выніках 6-га ўсеагульнага конкурсу на лепшую забудову сельскіх населеных пунктаў 59 пасёлкаў, ва ўзвядзенні якіх прымалі ўдзел арганізацыі Мінсельбуда БССР, удастоены ўзнагарод ВДНГ СССР. У мінулай пяцігодцы ў рэспубліцы намі пабудавана для сельскіх жыхароў больш як 8 тысяч кватэр агульнай плошчай 342,3 тысячы квадратных метраў. Гэта ў асноўным шматкватэрныя і шматпавярховыя жылыя дамы.

— Мне неаднойчы даводзілася чуць, што вяскоўцы неахвотна ідуць жыць у такія дамы... Іх можна зразумець. Як можа абысціся селянін, хай і сучасны, без кароўкі ці парсючка, без агарода, саду, склепа? Таму, як правіла, гэтыя шматпавярховыя ў вёсках абрастаюць, як дрэва грыбам, прыбудоўваюцца з дошак, з рознага падручнага матэрыялу. Не толькі пра эстэтыку, пра захаванне элементарнай санітарыі тут лепш памаўчаць...

Не ведаю, як людзі з пятага паверхы носяць пойма карове, ды і газавая пліта не надта прыстасавана да прыгатавання ежы жывёле. Вёска, хай і самая цывілізаваная, я думаю, павінна заставацца вёскай, з усімі ўласцівымі ёй асаблівасцямі і спецыфікай.

— Я мяркую, што шматпавярховыя дамы ў вёсцы метаггодна прыстасоўваюцца пад інтэрнаты для механізатараў,

будаўніцтва жытла сядзібнага тыпу, з улікам магчымасці вёскі асабістай падсобнай гаспадаркі. На гэта нас нацэлявае Харчовае праграма СССР.

ЯК ВЁСЦЫ БУДАВАЮЦА?

3 першым намеснікам міністра сельскага будаўніцтва БССР В. А. КУЛЕБАМ
гутарыць спец. кар. «Літаратуры і мастацтва» М. Замскі

Да канца пяцігодкі мы плануем штогод узводзіць 1200—1300 дамоў сядзібнага тыпу агульнай плошчай 85—100 тысяч квадратных метраў. У прыватнасці, у план 1982 года па прапанове Міністэрства сельскай гаспадаркі БССР было ўключана будаўніцтва сядзібных жылых дамоў у 29-ці калгасах і саўгасах рэспублікі.

— Я быў у новых пасёлках у калгасах «Новы быт» Мінскага, імя Калініна Нясвіжскага раёнаў, забудаваных цаглянымі двухпавярховымі дамамі на некалькі сям'яў кожны. Тут неаблагія кватэры, і людзі, як быццам, задаволены — у доме газ, водаправод, каналізацыя. І ўсё ж такі, мне здаецца, сялянская сям'я традыцыйна павінна мець свой дом. Так, вядома, сучасны дом, але свой, каб былі пры ім соткі, хлявок, садок і г. д.

— Вы маеце рацыю. Дык вось, цяпер мы ўзводзім пераважна аднакватэрныя дамы з трох пакояў па чатырох тыпавых праектах. Гэта аднапавярховыя, мансардныя, з кватэрай у двух узроўнях і двухпавярховыя з размяшчэннем кватэр па паверхах з асобнымі ўваходамі.

— Як я разумею, дом сядзібнага тыпу — гэта ўласна не толькі сам дом, а і розныя на-

поўнае інжынернае забяспечэнне — водаправод, каналізацыя, электрычнасць. Ацяпленне і гарачае водазабеспячэнне ў двух варыянтах — ад цэнтральнай кацельнай ці ад індыўдуальнага котла.

У мінулыя гады нашы практычныя інстытуты прапаноўвалі для забудовы сяла толькі адзін матэрыял — цэглу. Чатыры тыпавыя праекты, пра якія я нагадаў вышэй і па якіх мы ажыццяўляем будаўніцтва ў вёсцы сямейных сядзіб, прад'юдэжваюць у якасці будаўнічых матэрыялаў буйнапанельныя канструкцыі і керамзітабетонныя блокі-панелі. Тэрмін будаўніцтва такога дома ў параўнанні з цагляным скарачаецца ў паўтара раза, а маса канструкцый яго надземнай часткі — у два разы.

— Панелі і блокі даюць магчымасць індустрыялізаваць будаўніцтва?

— Зразумела. У нашай сістэме 27 заводаў будаўнічай індустрыі з гадавой магутнасцю 810 тысяч кубаметраў зборнага жалезабетону, 17 тысяч тон металаканструкцый, з магутнасцямі па вырабу драўляных дэталей і г. д. Практычна

новы для нас накірунак. Раней мы ўзводзілі шматкватэрныя жылыя дамы, якія патрабавалі зусім іншай арганізацыі работ, комплектацыі і г. д. Вядома ж, скажам, будаваць васьмікватэрны дом лягчэй, чым восем аднакватэрных дамоў. Тут з-за адсутнасці адной нейкай дэталі праца можа спыніцца, бо фронт работ куды вузейшы.

Вось чаму мы зацікаўлены ў тым, каб прымаць да разважанняў забудовы ў адной вёсцы не менш 8—10 дамоў.

Так, напрыклад, у вёсцы Нямелічы калгаса імя Дзяржынскага Дзяржынскага раёна ўзведзена 10 дамоў-сядзіб.

— Усе яны аднолькавыя? Я гэта пытаюся таму, што ў новых пасёлках, якія мне давялося бачыць, дамы — як блізняты, што робіць вясковую вуліцу невыразнай, незэстэтычнай. Вазьміце старою «драўляную» вёску — вы не знойдзеце тут двух аднолькавых дамоў, хоць нечым, але адрозніваюцца.

— У Нямелічах пабудавана пяць тыпаў сядзіб. Вуліца з такіх дамоў добра глядзіцца.

— Мне пазнаёмілі з матэрыяламі пасяджэння клуба дзелавых сустрэч, арганізаванага бюлетэнем «Сельскае будаўніцтва Беларусі» менавіта ў Нямелічах. У ім прынялі ўдзел кіраўнікі будаўнічых трэстаў, праекціроўшчыні, архітэктары, прадстаўнікі калгаса. З гэтай своеасаблівай дыскусіі вынікае, што пакуль існуе яшчэ нямала перашкод у арганізацыі маставага будаўніцтва дамоў-сядзіб. Фактычна толькі-толькі пачынаецца пераарыентацыя заводаў на выраб канструкцый для дамоў такога тыпу. Напрыклад, з 6 наяўных заводаў жалезабетонных вырабаў пакуль што толькі адзін выпускае керамзітабетон. Не хапае многіх іншых матэрыялаў.

Шмат прэтэнзій было прад'яўлена праекціроўшчынкам. Старшыня калгаса Л. Кадлубовіч, скажам, лічыць, што праектанты дамоў, пабудаваных у Нямелічах, не вельмі добра ведаюць сялянскі побыт, таму і аназаўся дом пазбаўленым склепа, хоць селянін прывык мець яго пад рукою, каб, не выходзячы на вуліцу, браць там бульбу, гародніну... А традыцыйная печ? Хіба яе нельга прадугледзець у частцы праек-

буйной рагатай жывёлы і 20 тысяч свіней. Здадзена, у прыватнасці, у эксплуатацыю другая чарга адкормачнікаў саўгаса-камбіната «Мір» Баранавіцкага раёна на 3,2 тысячы галоў.

— Мне даводзілася чытаць, што сёння, так сказаць, жывёлавецца, бывае, каштуе даражэй, чым жыллё ў разліку на аднаго чалавека. Не мне вам расказваць, што, бывае, кароўнікі нагадваюць сапраўдныя палацы, бадай, тут толькі наладны не хапае.

Я разумею, што чым больш аб'ект важны, чым больш ён каштуе, тым выгадней будаўнікам. Ці не так?

— Гэта праўда, што жывёлавецца ў нас дарагое — 3,5 тысячы рублёў пры нарматыўных 2 тысячач. Але не мы ў гэтым вінаваты. Скажам, калі сам будынак кароўніка каштуе 200 тысяч рублёў, дык толькі сістэма гідразмыву ўдаржае кароўнік удвая.

— Але ж не рукамі ўбіраць гной?

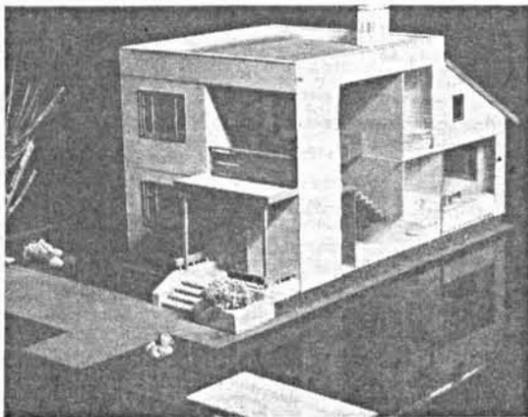
— Так, але гідразмыў — яго маніруюць глыбока пад падлогай — эканамічна апраўдвае сябе на вялікіх фермах, скажам, на 10 тысяч кароў, а ў нас імкніцца закладваць яго і на невялікіх. Не акупляецца гэта ніякім малаком...

— Праекты жывёлагадоўчых памяшканняў, як я разумею, выбіраюць самі кіраўнікі гаспадарак?

— Так, з наступным зацвярджэннем тэхсаветаў аблвыканкомаў і кіраўнікамі міністэрстваў-заказчыкаў.

— Як жа тады атрымліваецца, што калгасу ці саўгасу зацвярджаюць эканамічна не абгрунтаваны праект? Ёсць жа механізацыя той жа ачысткі адгною больш танная, напрыклад, скрабная ці, нарэшце, дэльтаскрабная і г. д.

(Зананчэнне на стар. 13).

Макеты дамоў сядзібнага тыпу: аднакватэрны, трохпакаёвы ў двух узроўнях (архітэктар В. Чарнатаў) і мансардны трохпакаёвы (архітэктар І. Даўгіч).

СЛОВА ПРА СЯБРА

У літаратуры бывае і такое: толькі чалавек напиша першае апавяданне, яго тут жа пачынаюць хваліць на ўсіх сходах і семінарах, называць у ліку шматабяцуючых... Што ж, гэта, відаць, і няблага, калі крытыка ў час заўважыць здольнага аўтара, але бывае і горшае: выходзяць цікавыя творы аўтара, а пра гэтыя творы — амаль што ні слова. Ну, самае большае — у пералік трапляе аўтар, альбо — рэцэнзіі дачкаецца. Гэта ўжо, як гаворыцца, вяршыня. Ды і як жа яго крытыкам разглядаць сур'езна, калі ён, гэты аўтар, не прайшоў абавязковую паэтапную «крытычную рэгламентацыю»: пачынаючага, здольнага маладога, маладога члена саюза, пісьменніка, здольнага пісьменніка...

Гэтае невялічкае адступленне напісалася, калі чытаў творы Яўгена Лецікі. Ужо каторы год ён заняты літаратурнай працаю і як прэзідэнт, і як крытык, і зробленае ім заслугае ўвагі.

У 1977 годзе ў серыі «Першая кніга прэзідэнта» ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» выйшла кніга Яўгена Лецікі «Па цаліку». Кнігу ў такой серыі выходзіць штогод некалькі, звычайна ў такую кнігу трапляюць апавяданні, замалёўкі, якія ў той ці ў іншай меры дазваляюць меркаваць чытачам і крытыкам аб здольнасцях і схільнасцях маладога аўтара. У Яўгена Лецікі змест кнігі склаў аповесць. Усяго адна аповесць памерам каля сямі друкаваных аркушаў.

Змест аповесці, як і любога мастацкага твора, пераказвае цяжкавата, бо заўсёды нешта спросціцца, штосьці выпадзе. І ўсё ж, каб у далейшым мае думкі былі яшчэ больш дакладна, давайце гэта зрабіць. Вясковец Рыгор Травень з сынам Васем адпраўляюцца ў лес па дрывы. Разам з імі едуць яшчэ вясковыя сярод якіх і сусед Яцына, які ў час вайны, відаць, выдаў Рыгора немцам з-за таго, што Рыгор Травень схаваў і выраставаў ад смерці партызана. Гэту справу Яцына зрабіў за ўзнагароду. Успаміны і паездка ў лес складаюць як бы два пласты аповесці; мінулы час паказваецца аўтарам то вачамі Рыгора, то — нашым меней — вачамі Яцыны.

Здаецца, у аповесці, калі не ўлічваць «мінулага» пласта, амаль нічога сур'езнага і не адбываецца: паехалі ў лес за няблізкі свет, нарэзалі дроў — і ў завіруху назад прыехалі. Сын Рыгора Травеня таксама, на першы погляд, не зусім удалы і цікавы герой: і ва ўнутраных маналогіх, і ў голасе — увесь час пагражае, камякае Яцыну, што той павінен адказаць за свае грахі. Вясковыя мужчыны... Мужчыны як мужчыны: ідуць за коньмі па марозе — каб сагрэцца, перагаворваюцца, адзін скажа адно, другі — другое, падправіць... А дзе ж праблема «касміднага характару», дзе «разважанні аб агульначалавечым», без якіх, як цяпер можна часта пачуць, і не можа быць сапраўднага мастацкага твора? Есць і гэта, але гаворыцца аб гэтым не прыкметна, нягучна. Усе размовы надта ўжо будзённыя — колькі мы чулі такіх размоў вясковых мужчын «пра палітыку» ці пра што другога!

Дык што ж тады галоўнае ў гэтай аповесці, чаму, узяўшыся яе чытаць, дачытваеш да канца, а потым задумваешся, задаеш сабе пытанні?

Спачатку думаецца, што галоўны герой — сын Травеня. Ён, як гаворыцца, завадатар спрэчкі з Яцынам, ён вучыцца на суддзю — збіраецца навесці парадкі — пакараць вінаватых за здрадніцтва. Ну, з Яцынам, дапусцім, усё ясна: здраднік ён і ёсць здраднік. А вось Рыгор Травень, якога некалі той самы Яцына ледзь не загубіў... Незразумелы ён нейкі. Вось ужо заканчваецца аповесць, мы ведаем, якія пакуты выцерпеў праз Яцыну Рыгор. І што ж ён кажа Васю пра Яцыну? А вось што:

— Хай яго лепей мёртвага зямля наша да сябе не прыме, а не з такім паскудствам займацца... (вызелена мною. — В. Г.)

Значыць, думаецца мне, чытачу, хай і далей жыве спакойна гэтае «паскудства»?

хоць адну ноч паспаць спакойна! Ідзіце куды далей. У нас і так ужо нічога няма — усё пазабіралі! Чаго вы там ступаецеся поначы?!

Чаму ж Рыгор Травень прымае тое ці іншае рашэнне так пакутліва і асыярожна?

Калі адказаць на гэтае пытанне, то тут, на маю думку, і будзе адказ на пытанне, чаму Рыгор Травень з'яўляецца літаратурным тыпам, тыповым прадстаўніком заходнебеларускага сялянства той пары.

Давайце прыгадаем, колькі разоў мянялася ўлада на Заходняй Беларусі ад 1917 года. Нам лёгка падлічваць і разважаць аб гэтым зараз, калі вядомы канчатковы вынік таго доўгага пакутлівага шляху заходнебеларускага сялянства да свабоднага самастойнага жыцця. А як было жыць тым лю-

валася, што яны сядзяць з Ансіняю пад нустом на ўзменку поля. Толькі што скончылі наладаць воз, напіліся са збанка квасу і на хвіліну прыселі ў цяню. Яна прыхінулася да яго пляча, а ён, маўчычы, усё гледзіць і гледзіць рукою па валазах, адчувае, як хваля пляшчоты падываецца з сярэдзіны і захлістае яго нутро... «Сволачы вы праклятыя! — сирогітнуў зубамі. — Што ж вы тут нарабілі з імі? Здэнуецца, мучыце нас, думаеце, што сэрцы ў нашых грудзях каменныя!»

Галоўны герой аповесці Я. Лецікі — гэта канкрэтны чалавек на канкрэтнай зямлі, з якою ён моцна звязаны. І ў гэтым якраз і ёсць тое «мясцовае», што пры ўмелым паказе ўзвышаецца да агульначалавечага, зразумелага ўсім. Як стаў зразумелы ўсім І. Мележа са сваім паляшукі «ето»... І, вядома, не толькі з-за гэтага «ето».

Калі разглядаць жыццё геро-

нась» — нібы Саюз пісьменнікаў ператвораны ў міністэрства па вырашэнні бягучых праблем: скажам, эфектыўнасці мелярацыі, прычын разводаў, жаночай эмансипацыі... «Безумоўна, без усіх гэтых, як і шматлікіх іншых, праблем, літаратура немагчыма, у меру сваіх сіл і магчымасцей яна абавязана вырашаць і іх. Але за так званай «праблемнасцю» нельга забываць, што літаратура павінна найперш займацца духоўным здароўем чалавек і непасрэднай сувязі з ягоным канкрэтным і сацыяльна тыповым для свайго часу жыццём.

Але не будзем і мы надта адрывацца ад канкрэтнай аповесці, канкрэтнага сюжэта.

Вось аўтобус, урзшце, рухаецца. Розныя людзі ў ім едуць. Тут і тая маладая жанчына, да якой некалі ў «Алесе было тое самае-самае найпершае пачуццё, якое чалавеку ніколі не забываецца...

Размовы людзей у аўтобусе, наваколны свет, які праплывае за вокнамі, — усё гэта дае своеасабліваю падсветку ўспамінам Алесь. І тут спавала пачынаеш думаць не столькі пра аўтобус і дарогу, а ўвогуле пра жыццё. Ва ўсіх нас ёсць, маецца адна дарога, па якой мы павінны прайсці ці праехаць. Хто — на адзіноце, а хто — са спадарожнікамі, і з добрымі, і са злымі... Узбоч дарогі будзе прыгажосць, адны ёю любуюцца, а другому — свярбаць рукі яе забываць.

Дарога, аўтобус памалу набываюць сімвалічны сэнс. Гэта ўжо сведчанне сталага майстэрства, калі звычайная жыццёвая сітуацыя падываецца да абгульнення.

Маленства. Нездарма гавораць, што усё пачынаецца з маленства, з таго маленства, пра якое столькі ў нас напісана, што яго і светлае, і басаногое, і шчаслівае... Так, бывае яно і такое, а бывае і іншае.

Яўген Леціка вельмі тантоўна праз паводзіны і думкі вучня паказвае нам складаны час — на пераломе п'ятнаціх гадаў — у той самай былой Заходняй Беларусі. А канкрэтна ў вёсцы Падбярэжжа — прыгадаем, што гэтак жа называецца вёска ў аповесці «Па цаліку». Тут выведзены вобраз аднаго з тых некалі самаўпэўненых людзей, які «на былой пасадзе ўжо ўсёдзец не мог, але пакуль трэба было ва ўсім разабрацца, яго, каб лішне не мазоліў навідавоку вачэй, адправілі ў глухі прыёманскі нуток, на ціхую нізавую работу...»

Аднак і на гэтай «нізавой» пасадзе — дырэктара школы — такіх людзей, як Кадачыгаў Пётр Іванавіч, маглі і рабілі людзям шмат гора і клопатаў. Можна толькі ўявіць па ягонай гаворцы, па паводзінах — Леціка гэтага не паказвае, — што вытваралі і як паводзілі сябе такія людзі раней.

Разбіраючыся ў лёсе вучня, можна зразумець, якой тонкай справай з'яўляецца выхаванне чалавек.

Дабро і зло. Дзе мяжа паміж імі? Ці не бывае часта, што так званае дабро, узведзенае ў абсалют, у пэўныя катэгорычныя рамкі, можа прынесці шкоду? Можна, калі не ўлічыць якую дробязь, на першы погляд нязначную. Пянікланіку спадабалася дзяўчынка, перад якой «можна было б, вядома, быць навідавоку, стаўшы першым выдатнікам у школе, прыкладным ва ўсіх адносінах пільнерам. Яго ж павяло зусім не ў той бок»...

Здаецца, гэта дробязі — вераб'і, пазакручвання ў паперу, у якіх звязаны папярэдні ніткамі крыльцы, так, каб пастрэпаўшыся, маглі лёгка развязацца на ўроку... Калі глянуць на ўсе вачамі Кадачыгава, то гэта — не дробязі, гэта — парушэнне дысцыпліны, за якое Алесь Пташак павінен быць пакараны і таму справа даходзіць аж да міліцыі... Ён нават і не думае, што Алесь — яшчэ дзіця, якому хочацца і ў «партызанаў» пагуляць, і паказаць свае здольнасці перад самай лепшай на свеце Рэняю...

(Заканчэнне на стар. 6—7).

Разважаючы, думаючы аб лёсе і паводзінах Рыгора Травеня, прыходзіць да ўпэўненасці ў тым, што ўсё-ткі ён — галоўны герой аповесці, і нават не проста «герой» у школьна-вучнёўскім разуменні, а ў тым сэнсе, што Рыгор Травень — сацыяльны тып.

Ці многія з нашых маладых прэзідэнтаў замахваліся на такое яшчэ ў сваёй першай кнізе?

Давайце ўсё-ткі, каб не быць галаслоўным, перагартваем гэту аповесць яшчэ раз.

Пачатак вайны. Рыгор і Яцына знаходзяцца на ўзменку жыта параненага савецкага салдата. Між імі вядзецца такая гаворка: — Дык а што ж яму тут — паміраць без вады, ці што? — запярэчыў Рыгор.

— А канечне нам умешвацца. Што ён табе — сват ці брат? Ты яму вады прынясеш, а другі пад'юдзіць немцам — хату спаліць для яшчэ і самога на той свет адправіць — уся і радасць з яго!..

— То што? Паміраць чалавеку сярод поля?

Вядома, чалавеку трэба памраць, але «вывешаны ж на будынах і на вербах абвешці, што той, хто асмеліцца хаваць савецкіх салдат і афіцэраў, будзе расстраляны на месцы. У тым жыцце ён (паранены. — В. Г.) толькі сваёй галавой рызыкуе, а тут немцы могуць забіць жонку і дачушку...»

Ідзе правёрка на чалавечнасць. Выбар. Праблема выбару. Сітуацыя ў далейшым можа павярнуцца так, а можа і інакш... Аб гэтай праблеме крытыкамі шмат гаварылася і шмат пісалася.

Есць жыццё сваё, жыццё родных — дачкі і жонкі... І тут жа, побач, жыццё чужога чалавек... Што даражэй? Можна, лепей зрабіць так, як раіць Яцына: — Я то, браце, нікому не скажу. Нічога я не бачыў і нікога не ведаю. А табе снажу шчыра: калі свая галава не даражэй, то...

Час быў такі, што нават сваякі ў цяжкую хвіліну баіліся адчыніць хату:

— Адчыні, Апанас, гэта я, — нясмела папрасіў Рыгор.

— Хто гэта там ступаецца, я пытаю? — глуха, нібы са злосцю спыталі за сцяною.

— Адчыні, Апанас, гэта я! — паўтарыў сваю просьбу Рыгор.

— Хто гэта там ступаецца, я пытаю? — тое ж самае перапытаў і гаспадар.

— Я — Грышко! Я сваяк ваш. Няўжо ты мяне не пазнаеш!

— Чаго вы там ступаеце поначы! — адказаў, нібы быў глухім, гаспадар з-за сцяны. — Чаго вам трэба ад нас! Дайце нам

дзям, якія жылі, павінны былі жыць у той бурны і складаны час? У той ці ў іншай меры тагачасная сацыяльна-палітычная абстаноўка павінна была мець уплыў, і яна адбівалася ў псіхалогіі сялянства. Не выключэннем быў і Рыгор Травень. Я. Леціка далёкі ад таго, каб ідэалізаваць свайго героя, які ў свой час быў у Грамадзе, у Таварыстве Беларускай школы. Давялося яму паспытаць і дэфензівы:

«Узялі па-новаму хлопцаў у абарот, ды так узялі, што і дыхаць ім, бедным, цяжка стала. Па біні трываць будзеш, а як учыпяцца абпугамі за жыллё, ды як пацягнуць — то і вочы на лоб палезуць!»

Вытрымаў чалавек, нікога не выдаў, рашыў жыць для сябе, для сям'і... Спадзяваўся, так і пражыве — «увесь час трымаўся цвёрдага прынцыпу неўмяшання...»

І вось чарговае выпрабаванне: ратаваць раненага салдата ці не ратаваць? Думаецца — і Яўген Леціка гэта добра паказвае аповесцю, — нельга пра жыць «проста так», нікуды не ўмешваючыся. І між тым, як гэта пакутліва — выбар паміж смерцю і жыццём. Хачу адказаць адну аналітычна-асабіста пра сябе Рыгор Травень думае мала: «...Каб жа адзін уліп, а то і жонку, і дзіця бязвіннае на пануты асудзіў. Вот каб удалася іх выраць адтуль жывымі! А сам — што ж...»

Пра выбар, пра жыццё на мяжы са смерцю пісалі многія. На першы погляд можа здацца, што Я. Леціка скарыстоўвае даўно, як кажуць, пераараны ўздоўж і ўпоперак матэрыял. Але аповесць «Па цаліку» не губляецца сярод другіх аповесцей. Герой аповесці нават у крытычных сітуацыях паводзіць сябе вельмі і вельмі нязмушана. Не адчуваецца таго аўтарскага націлля над паводзінамі і думкамі герояў, якое так часта адштурхоўвае чытача ад твора. Вось, для прыкладу, як паказаны стан Рыгора перад тым, як ісці ў камендатуру. Ён ідзе з надзеяю, што выпусяць дачку і жонку, хоць і ведае з часоў сацыялізму, што самому наўрад ці выбрацца адтуль жывым:

«Ён аж жахнуўся, убачыўшы хустку на зямлі. Падняў, атрос з яе пыл. Агеньчык трапіўся і апёр пальцы. Дзьмухнуў на запянку і адкінуў яе ад сябе. У рукі нязвыкла паказываў мякі шоўк. Ён гледзіў у цемнае далоннямі па хустцы, і яму зда-

яў аповесці на працягу доўгага часу, то тады становіцца больш яшчэ паводзіны сына Рыгора Травеня: ён вырас у другіх, магчыма, меней складаных умовах — адсюль ягоная парабавальнасць, якая недзе мяжуе з катэгарычнасцю. Але пра гэта — іншая гаворка.

У 1980 годзе ў часопісе «Малодосць» была надрукавана аповесць Лецікі «Дарога ў два канцы». Пашыраны варыянт гэтай аповесці выйшаў асобнай кніжкаю ў выдавецтве «Юнацтва» ў 1981 годзе.

Кампазіцыйны прыём у гэтай аповесці такі ж, што і ў першай, — галоўны герой Алесь Пташак едзе з горада дадому і дарогаю ўспамінае сваё маленства.

Вось — вакзал, дзе адразу ж пачынаецца вясковая гаворка: «— Не, мой даражэнькі, не! — з прысловам, у расцяжку, як гаварылі ў іхняй вёсцы, прамовіла жанчына. — Дзе ж ён адыдзе цяперашнім часам так упраўне! Цяперася ўжо каля дзевяці гэтага хлопчыка, а яго ўсё няма і няма. А можа, — стрэлынула на Алесь смяшлівымі вачыма, — і аўтобусы чарніліць навучыліся — учорачы ж субота была? Так што, голубе, разам марнецць будземо: я ж таксама з наваградскай стараны буду!»

— Ды ўжо ж, як кажуць, пана па халывах відно! — павесалым голасам адказаў Алесь. — А нёш не! — з радасцю падхапіла жанчына. — Цябе дык адразу пазнала. Тут во, пыталася, дык усё як нямыя парабліліся, а цябе, сыноч, як пачула, адразу на сэрцы пала-скавело — і тут, думаю, свае людзі бываюць!..»

Зноў жа, нязмушанасць і натуральнасць дыялогаў, рэплік, сцэнак — на вакзале і аўтобусе — усё гэта ў Лецікі зноў і зноў напамінае Мележавы ўрокі вывучэння рэальнага жыцця, якіх так часта не адчуваецца ў нашых гладка абкатаных творах, у якіх некаторыя крытыкі ўмураюцца бачыць толькі «праблемнасць», «маштаб-

КРЫТЫКА, БІБЛІАГРАФІЯ

АПОШНІМ ЧАСАМ у нас стала неяк надта ж модна дзяліць нашых крытыкаў на «сацыёлагаў», «філосафаў», «эстэтаў» і да т. п.

Ёсць у гэтым падзеле, зрэшты, пэўная рацыя. Але часам не можаш надзівіцца, убачышы, скажам, сярод «вытанчаных эстэтаў» таго, хто, не ведаючы стомы, бяспрашна і бяспрашна, зусім не «пастаўленым», вельмі ж аднастайным, надта ж нейкім панылым голасам цягне ўсё адну і тую ж хвалебную песню і творам сапраўды вартым, і творам відавочна ж «мало-высокохудожественным» (як іх называў некалі М. Зошчанка).

У эстэтычным «фазтоне», бывае, едзе ў нас і той, хто ведае, што да чаго і куды і з кім ехаць, але калёсы яго калымагі так рыпяць, скрыпяць і скрыгочуць, што не тое што «сорадуешся» яго, хай сабе нават і шчырай, радасці (бог мой, колькі мы спісваем на гэтую нашу шчырасць!), а і вырываць такую язду па нашых «парнаскіх палях» немажліва.

Якімі цяжкімі, вымучанымі, мёртва-народжанымі словамі гаворыць з народамі іншы наш «эстэт»? А што ж было б, каб яго выпусціць на людзі без рэдактарскіх падпораў?!

І толькі рукамі развядзеш, не сустраўшы не тоя што ў «баявых парадках», а нават і ў «абзеве», хай сабе і не сярод эстэтаў, а хоць бы сярод «публіцыстаў» крытыка, у якога ёсць і свой голас з жывымі чалавечымі інтанацыямі, і свае пазіцыя, не халатліва кан'юктурная, а выпактаваная жыццём і сумленнем, і нязмушанае пачуццё ўдзячнасці сваёй літаратуры і свайму народу, і высокае пачуццё свайго вечнага абавязку перад імі.

«Што за гэтым стаіць?» — думаеш і не знаходзіш адказу. Што тычыцца, скажам, Ніла Гілевіча, то, відаць, прычына і ў тым, што ён не «чысты» крытык. А, можа, і ў тым, што такім чынам (не заўважаючы, замойваючы, альбо, скажам, даўшы ў тоўстым часопісе не дзе там у канцы, пасля шэрагу іншых, можа, і не бліжэйшых, аднак жа не раўназначных кнізе Н. Гілевіча «Удзячнасць і абавязак», кароткую рэцэнзію) мы дэманструем сваю «незалежнасць» поглядаў?.. А мо і таму, што мы прывыклі да таго, што «сур'ёзны» крытык пазінен пісаць прыкладна так: літаратура — гэта, маўляў, «чуйны рэгістр, здольны ўлоўліваць самыя тонкія зрухі ў сацыяльных, маральна-этычных аспектах грамадскай і індывідуальнай псіхалогіі».

Перагледзіш з дзесятак тлумачальных слоўнікаў і ніяк не можаш уцяміць, як жа гэта рэгістры ўлоўліваюць зрухі ў аспектах? Рэгістр жа ўсё-такі не мембрана, а аспект (ад лацінскага aspectus — погляд) —

Н. Гілевіч. Удзячнасць і абавязак. Літаратурна-крытычныя артыкулы і нататкі. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1982.

гэта, найчасцей, пункт, з якога ўспрымаюцца або разглядаюцца тыя ці іншыя з'явы. Прачытаеш у другога крытыка, што аўтар, маўляў, «мяняе рэгістры, пераключае дзеянне з аднаго плана на (? — Г. Ш.) другі», і зноў жа думаеш: «Няўжо чалавек не ведае, што рэгістр мяняе толькі тэмбр, а не ўвесь план?»

«Літаратурнай газеты» звычайнай белетрыстыкі. А чаго ў нас, як свежай вады, прагнеш, дык якраз менавіта красамойства. У свой час, рэцэнзуючы кнігу Н. Гілевіча «У гэта веру» (1978), кнігу па-грамадзянску страсную і па-чалавечы шчырую, я сцвярджаў, што Ніл Гілевіч — найбольш яркі прадстаўнік эстэтычна-публіцы-

тырнацэ. Уласна, на іх звяртаеш увагу, на іх спыняешся, запываешся, як на незнаёмых, незразумелых...»

Хіба ж не трэба нам з усіх сіл змагацца з гэтай навалаччу ў нашай пэзіі — з гэтымі словамі-«абрубкамі», словамі-калемамі, словамі мёртва-народжанымі?..

Хіба ж не праўда, што «са-

НЕ ВЫПАДКОВАЕ ПАЧУЦЦЁ

А колькі ж такіх адвольных «пераключэнняў» запаланіла апошнім часам нашу крытыку! Якая косная якасць, якая глухата, якая абываваецца да ўсяго іншага, апроч таго, каб толькі надрукавацца...

На што ўжо на што, а вось на «гугнявасць і закліваецца», кажучы яго словамі, Ніл Гілевіч, які не стамляецца паўтараць святую ісціну, што пісьменнік «пачынаецца са слова, з адчування слова як сродку выказаць сябе і свае адносіны да навакольнага свету», ніколі не хварэў. І калі яму бальці, калі ён гневаецца і абурэецца, то і слова яго імкнецца не здзівіць сваёй «вучонасцю», а найперш разварушыць чытача, занепакоіць яго, абудзіць яго думку і пачуццё. І калі ён радуецца і ганарыцца, то і слова ягонае радасна-трапяткое і гучыць яго з гонарам і з годнасцю: «Калі мы канчаткова пераадолеем дух літаратурнай правінцыі з яе абразлівымі для вялікай літаратуры нормаў і звычаямі, правінцыі, дзе высокае служэнне словам народу яшчэ нярэдка падмываецца тлумна-пустой мітуснёю, дзе дробныя самалюбствы спаборнічаюць у вымярэнні сваёй уласнай пыхі, дзе нават таленавітыя людзі не саромеюцца надзець на сябе каўпак блазна ці маску арлекіна, — калі мы ўсё гэта пераадолеем і пераступім праз гэта — толькі тады мы з усёй яснасцю ўбачым і зразумеем, якога пазта ў асобе Аркадзя Куляшова мы... не, не страцілі, а маем, якога волата творчыха душу дала нам і ўсяму свету наша сціпляя ў бязрозах і соснах беларуская зямля».

Іншы, хто прызык да «найноўшай» тэрміналогіі ў нашай крытыцы, можа сказаць, што тут, маўляў, ёсць і рыторыка. Але ж лепш ужо сапраўднае рыторыка, чым гэтыя нашы бясконцыя «рэгістры», «аспекты», «патэнцыі» і нават нейкія «сінестэзіі». Без рыторыкі, зрэшты, у нашай справе і не абыходзіцца, бо рыторыка ж — гэта, найперш, красамойства, а не абавязкова прыгожая, але малазмястоўная слоў. Крытык Л. Аннінскі неяк, начытаўшыся модных апошнім часам «міфалагем», зажадаў на старонках

стычнай крытыкі (без эстэтыкі ні пра якую філасофію і сацыялогію ў мастацтве няма чаго і гаварыць).

Хто з нас, каму пашчасціла прысутнічаць на юбілейным вечары пасля адкрыцця помніка Максіму Багдановічу, вечары, на дзіва высока-ўрачыстым і адначасна нейкім інтымна-святочным, не адчуў у сабе пачуцця гордасці за тое, што ў нас ёсць пра каго і ёсць каму сказаць высокае і задушэўнае слова. Тое выступленне Н. Гілевіча — гэта было сапраўднае Слова, якое кожнага з нас неяк узвышала, абуджала да высокіх парыванняў душы, злучала з нечым надзвычай вялікім і дарагім.

Пабольш бы нам такой публіцыстыкі ў крытыцы!

Тое выступленне не паспела трапіць у кнігу. У ёй змешчаны адносна даўні (1966) артыкул «Ты не згаснеш, ясна зараначка...» У сувязі з гэтым проста нельга не сказаць вось пра што, Апошнім часам сёйтой не саромеецца пераносіць з кнігі ў кнігу якую-небудзь сваю газетную нататку трыццацігадовай даўнасці. Ніл Гілевіч апублікаваў за нейкіх паўтара дзесятак гадоў тры артыкулы пра Максіма Багдановіча (быў «Трыліццё ў вянок Максіма Багдановічу» і ў кнізе «У гэта веру») і ніводзін з іх не паўтарае папярэдня, кожны раз аўтору ставала і думак арыгінальных і слоў адпаведных...

Не трэба забываць, што ў слове «публіцыстычны» ёсць і такая значэнні, як «адкрыты», «не прыватны, а грамадскі».

Які б артыкул Н. Гілевіча ні чытаў, там не бачыш таго, што б не мела шырокага грамадскага значэння. Ужо на што, здавалася б, спецыфічная праблема ўзнята ў артыкуле «Валадар роднага слова» — гаворка ідзе пра словатворчасць Янкі Купалы. Але ж хіба не актуальная, не спраядлівая такая думка: «У нашай літаратуры ёсць пазты, у багатым наогул слоўніку якіх мы знаходзім узоры, я б сказаў, падкрэслена нацыянальнай лексікі. Аднак жа дзіўная рэч: гэтыя нібыта самабытна беларускія, рэдкія, свежыя, па-свойму каларытныя словы ў іх верхах чамусьці часам выпіраюць,

праўдныя пазэіа пачынаецца з захаплення і апантанасці якой-небудзь значнай гуманістычнай ідэяй, а ўсякая шукарская гульня са словамі ёсць захапленне зусім іншага роду? Што нестасе смяу-таму адказнасці «перад людзьмі і ўласным сумленнем», а гэта значыць і «перад уласным творам»...

А хіба можна быць раўнадушным, чытаючы яго гнеўную водпаведзь тым нашым нэватарам, хто сапраўды іранічна-трэблівая гатовы ўжо адкінуць ліштвы на нашых вокнах і ўсе іншыя вонкавыя нацыянальныя атрыбуты? «...Сёння адкінем як дробязь свае нацыянальныя ўзоры на ліштвах і на ганчарных вырабах, заўтра адмовімся ад нацыянальных строяў, касцюмаў — таксама, маўляў, не вялікая каштоўнасць, паслязаўтра — ад усіх нацыянальных звычаяў і традыцый... Дазволена запытацца: а дзе, на чым мы спынімся ў гэтым адмаўленні? Дзе яму будзе мяжа? Выбачайце, але калі мы рушым гэкімі шляхам, то пасля спыніцца ўжо не дзядзёцка — дойдзем да лагічнага канца. Да поўнага самаадмаўлення. Таму спыніцца трэба цяпер — спыніцца ў здзіўленні: да чаго ж прыгожыя і самабытныя ўзоры-ропісы на беларускіх ліштах, як добра, што яны ёсць, трэба гэта майстэрства развіваць і далей, як і ўсякае іншае нацыянальнае мастацтва, каб паказаць яго свету і паганарыцца ім перад людзьмі!».

Калі быць шчырым да канца, то ад крытыка такога маштабу і такой грамадзянскай страснасці, як Ніл Гілевіч, чакаеш іншы раз, каб яго стрэлы паражалі больш акрэсленую, больш канкрэтную цэль. Часам ён змагаецца, хоць і з распаўсюджаным, але не названым праціўнікам. Бывае зрэдку і так, што я, чытач, не магу падзяліць з ім яго радасць, бо вымушаны верыць яму на слова.

Мне не здаецца, напрыклад, найбольшай удачай Гілевіча-крытыка (як ён відаць, здзівіцца!) яго трыліццё пра аднаго, бадай, з самых любімых яго пазтаў — Ніколу Вапцарава.

У мяне няма прычын не верыць, што імя Ніколы Вапцарава «бяспрэчна належыць да

самых значных, да імён усенародна любімых на Радзіме і шырокавядомых, прызнаных у свеце». Як і ў тое, што «пасля расстрэлу Федэрыка Гарсіі Лоркі — смерць Ніколы Вапцарава — самае подлае і чорнае забойства, з учыненых фашыстамі ў літаратуры і самай цяжкай ахвяра, якую панесла Пэзія ў імя Перамогі над фашызмам». Вельмі ўражвае сам той факт, што ў 1952 годзе ў Вене аўтарытэтная журы пад старшынствам П'ера Кота прысудзіла Ганаровую Міжнародную прэмію міру (пасмяротна) менавіта Ніколу Вапцарава, выбравшы яго сярод сямідзесяці двух кандыдатаў.

І сапраўды ж, хіба можа пакінуць раўнадушным нават адзін вапцараўскі радок, у якім бяспрэчна ж так шмат «транзіліва чалавечага суму і жалю»:

А мы ж былі такія маладыя!..

Альбо ўзяць той жа яго знакаміты верш «Развіталінае»: Я буду ў сны твае прыходзіць зрэдку, як госьць далёкі ў мілы сэрцу край.

Не прымушай мяне чакаць дарэмна —

дзвярэй на засаўку не запірай! Зайду цішком, прысяду моўчкі блізка,

у змроку позіркам цябе знайду:

нагледзеўшыся, нахілюся нізка, нячутна пацалую і пайду...

І ўвогуле ўсё тое, што гаворыць крытык пра славу тага балгарскага пазта, не выклікае сумнення. Скажам хоць бы тое, што Нікола Вапцараў — «сапраўды вялікай грамадзянскай мужнасці пазт - рэвалюцыянер, перажаны камуніст - інтэрнацыяналіст, палымяны патрыёт Балгарыі, выдатны мастак-наватар, чыё значэнне выходзіць далёка і за межы часу, у якім ён жыў, і за межы мовы, у якой тварыў ён».

Думаю, чытачу было б цікавай працай пра ўдалы знаходкі і магчымыя страты Гілевіча - перакладчыка і іншых нашых перакладчыкаў (а такія вельмі ж цікавыя і сапраўды прафесійная размова ідзе, скажам, у артыкуле «Не рамеснік, а творца», у аснове якога пакладзена выступленне на канферэнцыі перакладчыкаў у Сафіі), чым тыя, хай сабе і слухныя развагі пра тое, як не трэба перакладаць Ніколу Вапцарава. Так і не зразумееш, з кім вядзецца палеміка і хто вінаваты, што нам яшчэ «патрэбен менавіта сапраўдны Вапцараў, неспадманны».

Ёсць у кнізе і некаторыя іншыя сцвярджэнні, якія не зусім пераконваюць. Нельга, скажам, аспрэчыць, што лірычнаму герою Я. Бутушэўскі «не хапае той цэласнасці і грунтоўнасці сапраўды народнага характару, якою вызначаецца, напрыклад, лірычным героем А. Твардоўскага або Я. Смелякова». Але ж хіба гэтай цэласнасці хапае лірычнаму герою Ю. Кузняцова? Ці ж можам мы абыходзіць тыя відарочныя правалы, якія ёсць у творчасці гэтага бяспрэчна ж аднаго з самых таленавітых сучасных рускіх пазтаў, калі судзіць яго творчасць менавіта з пункту гледжання высокай народнай

ПА ДАРОЗЕ ТВОРЧАСЦІ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

Ці ж ён, Алясь, вінаваты ў тым, што мала яго вучылі? Але чым больш жорсткія меры прымае Кадачыгаў, тым больш злым і натуральным стае Алясь Пташак. Тут ужо атрымліваецца тое замкнёнае

кола, якое, на жаль, так часта можна заўважыць у нашым жыцці: чым болей мы хочам па-свойму, не ўлічваючы натуры і характару, выправіць, навестці чалавека, як гаворыцца на добры розум, тым болей ён замыкаецца ў сабе. Дабрыня, чалавечнасць — толькі яны

даюць магчымасць раскрыць душу ўсяму добраму ў жыцці. Зло, насілле над чалавекам калі і не адразу, дык потым абярнуцца злом. Яўген Лецка некалькі разоў праводзіць гэтую думку. Вось, напрыклад, выпадак з галубамі, якіх бацька Колі Гошкава забіў на вачах сына. І хворы сын не вытрымаў — памёр... Ярка, выпукла выпісана Лецкам маці, якая ў аўтобусе едзе з дзіцем і якая толькі і ведае што гаворыць на

дзіця: «Зноў павалокся, каб цябе, бог даў, ліха валачыла — не ўседзеў на месцы! Ідзі кажу, а не то абязвечу...»

І сапраўды абязвечвае. Найперш такі чалавек сябе абязвечвае, — без радасці і смеху пачынае жыць, плодзячы вакол сябе зло і хітрасць. І яшчэ зайздасць да таго лёгкага і прыгожага, што праходзіць побач. Такому чалавеку так і хочацца тады лінуць бруд і гразі на тую прыгажосць, а то і

проста ў людскія вочы кінуць: — Во, каб прымела, дык лінула б... Ні стыда, ні сарамал..

Таму ў такога чалавека звычайна ўсё выцягваецца на свет божы: і словы пра мараль, і пра распуству, і пра яшчэ многае... Вось за акном аўтобуса паказваюцца прыгажуні ласі і тут...

«Дзяцюк, які ўсё таксама стаяў, прылеплены да шыбы, распасцёр зведзены перад гэтым да твару рукі, быццам

маралі? І хіба Вольга Фокіна больш моцны паэт, чым Я. Еўтушэнка, калі яе творчасць, можа, і сапраўды пазначана большай «духоўнай сувяззю з народна-фальклорнымі асновамі»?

Можна зразумець Гілевічакрытыка, які так шмат зрабіў дзеля вывучэння і прапаганды нашага фальклору, калі ён часам менавіта ў фальклоры бачыць уратаванне нашай літаратуры ад многіх яе бедаў. Нельга не пагадзіцца з ім, што і міфалогія, «самае старажытнае ідэйна-мастацкае спадчына», можа «выдатна паслужыць сучаснай, востраактуальнай літаратуры».

Можна, але не заўсёды. Усё-такі неназваны звярок, «гаспадар вострава» ў апавесці В. Распуціна «Развітанне з Мацёрай» — самае слабае, на маю думку, месца ў апавесці, і паходзіць ён, зрэшты, не з «народнага павер'я». Паходжанне яго чыста белетрыстычнае. І, думаемца, паралель паміж гэтым міфічным звярком і міфалагічнай Маці — Рагатай Аленіхай з апавесці Ч. Айтматава «Белы параход» усё-такі адвольнае. Легенда ў айтматаўскай апавесці пакінула глыбокі след у душы героя, у многім вызначыла яго жыццёвую філасофію, у той час як ні Дар'я, ні астатнія насельнікі Мацёры нават не чулі пра гэтага «гаспадара вострава» і таму менавіта для іх ён ніяк не мог быць нейкім тым «сімвалам прыроды, жыцця»...

Думаю, што пры ўважлівым чытанні ў іншага чытача могуць узнікнуць яшчэ якія-небудзь нязгоды з аўтарам кнігі.

У адным толькі не сумняваюся — кніга не пакіне нікога раўнадушным. І мэту сваю бачу я зусім не ў тым, каб павучаць аўтара і чытача. Проста не магу, шчыра радуючыся, не выказаць і тыя прэччаныя, якія зрэдку ўзніклі пры чытанні гэтай, вартай самай сур'ёзнай гаворкі, кнігі.

Паўтараю, у кнізе Н. Гілевіча сустранеш часам, кажучы яго словамі, сказанымі ў адрас яго любімага паэта і друга Г. Бураўкіна, і «эмацыянальны перабор» і «залішняе фарсіраванне пачуццяў». Але не сустранеш раўнадушша, абьяквасці, панылай правільнасці. З адвольнай цікавасцю чытаюцца і тонкія аналізы творчасці Куляшова, Панчанкі, Бураўкіна, і цёплыя ўспаміны, з якіх паўстаюць велічныя і адначасна жывыя, трапяткія постаці М. Лынькова і І. Мележа. Нават у невялікіх эсэ, ці гэта будзе развітальнае слова пра Ю. Гаўрука, ці прачытанне пісем Якуба Коласа да С. Гардзецкага, ці водгук на чарговы зборнік маладых паэтаў-студэнтаў БДУ імя У. Леніна, ці яшчэ адно выказанне свайго пакланення крылатаму слову народнай мудрасці, сабранаму ў кнізе «Выслоўі», — усюды адчуваеш жывую, трапяткую душу чалавечую.

Самае важнае ў крытыцы Ніла Гілевіча, што ён тым песням падае руку, дзе, кажучы словамі А. Куляшова, «пачуццё было не выпадковым, з непазычанай думкай у радку».

Генадзь ШУПЕНЬКА.

Пра кніжкі маленства

ЗУСІМ нядаўна прачытаў маленькую кніжку нашага старэйшага таварыша па літаратуры Максіма Лужаніна «Песня з леснічоўкі». Змяшчае яна ўсяго чатыры апавяданні пра маленства Якуба Коласа і адрасавана чытачам сярэдняга школьнага ўзросту. Гэтым апавяданням Максім Лужанін падаў невялікую, але вельмі дасціпную па змесце прадмоўку — зварот да юнага чытача:

«Мой малады дружа! Якуб Колас, народны паэт Беларусі, некалі, даўным-даўно, раскаваў мне пра сваё маленства. З тых расказаў бярэ пачатак гэтая кніжка.

Каб ты ведаў, тады Колас зваўся не Якуб, а Костусь. Гадаваўся ён у сям'і Міхала Міцкевіча родам з Мікалаеўшчыны, вёскі каля Нёмана ў Стаўбіоўскім раёне...

...Ага, ледзь не забыўся. Костусь, напісаўшы першы верш, баяўся, каб яго не збыталі з другім Міцкевічам. Ты, пэўна, здагадаўся пра каго размова: з Навагрудкам звязана імя вялікага польскага паэта Адама Міцкевіча.

Вельмі шчыра і цікава падае пісьменнік юнаму чытачу патрэбныя звесткі пра маленства класіка роднай літаратуры, уводзіць яго ў свет тагачаснага жыцця. І вось першае апавяданне кніжкі «На прыплод»:

М. Лужанін. Песня з леснічоўкі. Апавяданні. Для сярэдняга школьнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1982.

бацька будучага паэта Міхал «варочаўся да дому ўстурбаваным. Невыразнае прадчуванне не пакідала яго ўвесь дзень на лясных абходах пад неадчэпным асеннім дажджом». Пісьменнік харошымі беларускімі словамі паказвае чалавека ў прыродзе, яго яднанне з лесам, полем. Міхал спрактыкаваным вокам, па лясной звычцы, заўважае: «два чорнагаловыя баравічкі прабіліся праз гліцу і, радуючыся з удачы свайго позняга нараджэння, нібы пасміхаліся зморанаму чалавеку».

Спарышы абудзілі ў душы Міхала лепшы настрой, ён нават усміхнуўся і сам-насам вытываў: «На прыплод».

Лужанін умее тонка перадаць душэўны стан чалавека, заклапочанага нечым сваім у жыцці. І гэтае сваё ў прыродзе і ў асабістым суседнічаюць. Так у апавяданні раскаваецца пра зварот Міхала да дому, сустрачу на двары са сваім сабакам, а потым з братам Антосем, і вось чуюцца:

«Ідзі, ідзі хутчэй, бацька! — сказала бабка, націскаючы на апошняе слова. На парозе Міхала сустраў слабы дзіцячы піск».

Такое апавяданне пра нараджэнне чалавека ў сям'і Міхала Міцкевіча, нараджэнне Костуса.

Своеасабліва, па-мастацку напісана Лужаніным і другое апавяданне «Першыя портачкі». Калі ў першым апавяданні галоўнымі героямі паказаны браты Міхал і Антось, то ў «Першых портачках» — Алесь і

Костусь, дзеці Міхала. Малыя змовіліся, каб упершыню разам падацца за межы сядзібы, пайсці пасвіць жывёлу. Алесь пусцілі, бо ён больш дарослы, а Костусю, яшчэ малому, была суровая забарона. Горка стала яму, слёзы нават паявіліся на вачах. Толькі маці не магла гэткае не заўважаць. Сэрца Ганны адышлося і яна, маці, падумаўшы, што хлопчык яшчэ напасецца, усё ж дазволіла:

«Ідзі хіба... Бяды мне з табою, не дай і не прывядзі!» І калі Костусь кумельгам са скокчыў з палка, каб даганяць Алесь, маці ўсё-такі затрымала: «Чакай адно! Што з цябе за пастух без портак»...

Вось як знайшліся першыя порткі для Костуса, як пасля ён у іх казыраўся бы «важны кавалер», бо стаў-такі пастухом, паганяў невялічкі статак. Пераказу ніводнае лужанінскае апавяданне не падаецца, бо кожнае з іх напоўнена багатымі звесткамі, эпізодамі, малюнкамі жыццёвага побыту сям'і Міцкевічаў і характэрна сілаю і ёмкасцю слова.

«Салавей» — трэцяе апавяданне маленькай кніжкі для маленькіх чытачоў. Твор, як і папярэднія, напісаны займальна і можа служыць узорам таго, якою багатаю моваю трэба маляваць карціны прыроды, перадаваць душэўны настрой чалавека. Вось адзін кавалачак з апавядання, зноўку пра двух малых Алесь і Костуся:

«Можна было б пазаганяць авечкі ў хлеў і чакаць вячэры, паглядаючы, як весела тра-

шчаць паленні ў печы. Там закіпае вялікі чыгун. Бульбіны зверху ўжо зарумяніліся і пачынаюць падгараць. Гэта будзе самая смачная — прыгаркі».

На старонках маленькай кніжкі юны чытач сустрае многа цікавых слоў, якія любіў ужываць Якуб Колас. І Максім Лужанін у сваім звароце да малага чытача дае такім некалькім словам кароткія, але выразныя тлумачэнні. Гэта яшчэ адна праява ўвагі пісьменніка да свайго чытача.

Кожнае апавяданне з маленькай кніжкі Максіма Лужаніна, як правіла, завяршаецца тым, што пісьменнік, падаўшы неабходныя звесткі з часоў маленства Якуба Коласа, штурхае думку малага, дае магчымасць чытачу самому ўсё ўзважваць.

Завяршае «Песню з леснічоўкі» апавяданне «Вясна». Як і тры папярэднія, яно насычана думкаю, займальнай і прывабнай. І ў гэтым апавяданні вельмі моцная дакументальная аснова.

Паэт Максім Лужанін напаяў сваё апавяданне роздумам малага Костуса пра вялікі свет паэзіі, яе моц і сілу. Апавяданне «Вясна» не выпадкова завяршае новую кніжку М. Лужаніна. Калі першае, «На прыплод», было пра нараджэнне Костуса, сына Міхала Міцкевіча, то «Вясна» — пра нараджэнне паэта Якуба Коласа. Юны чытач будзе ўдзячны пісьменніку за цудоўны падарунак — кніжку «Песня з леснічоўкі», якая сваім зместам і мастацкай якасцю вартая кніжак вялікіх памераў.

Шкада толькі, што такая добрая, карысная, хоць і невялікая па памеры, кніжка не знайшла ў выдавецтве «Юнацтва» мастака, які б надаў ёй адпаведнае афармленне. Гэта ж вельмі неабходна рабіць пры выданні кнігі для дзяцей.

Павел КАВАЛЕЎ.

ЧАСОПІСЫ Ў ЛІСТАПАДЗЕ

«ПОЛЫМЯ»

Паэзія прадстаўлена вершамі В. Жуковіча, У. Някляева, А. Пісьмянкова, М. Бусько, У. Карызыны, С. Хадаронка.

Увазе чытача прапануюцца апавяданні І. Навуменкі, апавесць П. Кавалёва «Паслухай слабе, Аніс», заканчэнне рамана Я. Радкевіча «Сутоні дзён».

Пра Ленінград раскавае В. Мыслівец — «Горад трох рэвалюцый», пра Таджыкістан піша В. Нікіфаровіч — «Пад дахам свету, ля высокіх вяршынь».

Артыкул В. Мядзведзева «Дарога ў будучыню» закрывае сацыяльныя аспекты адзінаццатай пяцігодкі.

Рубрыку «Я Купала, Я. Колас. Стагоддзе з дня нараджэння працягваюць артыкулы В. Жураўлёва «Урок коласасўскай традыцыі», М. Мушынскага «Беларускае коласаснаўства», Я. Хелемскага «Жыццё мастака бязмежнае», а таксама лісты М. Лынькова да Я. Коласа (публікацыя С. Лыньковай).

У раздзеле «Крытыка і літаратуразнаўства» змешчаны артыкулы М. Танка «Летапіс вялікіх здзяйсненняў» і І. Новікава «Вернасць слову».

Новыя кнігі рэцэнзуюць Д. Бугаёў, В. Ракаў, Л. Ламека. Ёсць чарговая падборка «Наш календар».

«МАЛАДОСЦЬ»

Нумар адкрываецца вершамі В. Ракава. Паэзія прадстаўлена таксама вершамі У. Карызыны, «Пазмай палыны» М. Шабоўкі. Змешчаны п'еса Г. Марчука «Адгукніся, браце!», пачатак апавесці В. Блакіта «Усмешка фартуны», апавяданні Я. Царанкова, эцюды Я. Пархуты.

«У вянком песнярам» — вершы Л. Паўлікавай і С. Панізініка. І. Саранавіч выступае з артыкулам «Мы — інтэрнацыяналісты», А. Шабалін — з нарысам «Дарога без канца».

«Нёманаў дар» — фотанарыс В. Ждановіча.

100-годдзю з дня нараджэння Я. Коласа прысвечаны артыкулы Я. Гаварушкі «Колас і Замойнін» і «Даўні ўспамін» Н. Тарас.

У гасцях у «Малодосці» літоўскі маладзёжны часопіс «Яўніма гратэс». Друкуюцца артыкул Я. Шадзьявічуса «Народжаная садружнасцю» і інтэрв'ю з рэктарам Вільнюскага ўніверсітэта І. Кубілюсам «Сувязь пакаленняў».

«маменты», якія трэба лавіць? Давайце ўспомнім, адкуль, калі гэта пачынаецца ці пачалося. Ці не таму гэта часта бывае, што недзе, магчыма, нават і ў маленстве, мы былі абдзелены ласкавым словам, пачуццём прыгажосці, ад якога, бывае, так і не паспеўшы прыслухацца, ці то самі аджаснуліся, ці то лёс адвёў...

«Божа!» — жахнуўся сам сабе. — Няўжо і папраўдзе ўсё было: коні, рэчка, ноч, са-

лаўі, растрывожаны крык качак у небе, Рэня, што ўцякала ад яго з прыціснутай да грудзей сукейкай, гэтае самае нястомнае перапёлчына піць-палоць, піць-палоць, пра якое ён толькі цяпер, пачуўшы песню, успомніў!»

Добрая апавесць выйшла ў Лецкі. Ці то саромеемся, ці то адвучыліся радавацца поспеху свайго ж таварыша, але на яе яшчэ дагэтуль так і не было сур'ёзнай рэцэнзіі. А шкада:

ёсць пра што пагаварыць і ёсць пра што паспрачацца. Як пра першую апавесць, так і пра другую.

Калі ў першай апавесці праглядаецца дзе-нідзе дыдактычнасць і, я б сказаў, шматслоўе, то ў другой — падзеі, людзі, іх думкі і пачуцці, мінулае і сучаснасць — усё гэта знітавана ў адно, імя якому — жыццё...

Удача Лецку напаткала, як

«БЕЛАРУСЬ»

«Старшыня рэўкома» — чарговы матэрыял М. Зяньковіча з серыі «Гісторыка-сацыялагічныя партрэты». Пра ансамбль танца «Радасць» з Брэста раскавае фотанарыс М. Казловіча і Э. Кабяка.

І. Акішўскі працягвае знаёміць чытача са справамі будаўнікоў метро — «Беларусь» у метрабудуцаў».

З новымі вершамі выступае М. Калачынскі, з апавяданнем «Сядаіце, бабуля!» — П. Кавалёў.

Прадстаўлена рубрыка «Творчая студыя «Сузор'е», у якой на гэты раз раскаваецца пра рэжысёра В. Рыбарова.

Значная частка нумара прысвечана 100-годдзю з дня нараджэння Я. Коласа. Змешчаны артыкулы І. Навуменкі «Мудры, просты, зямны», М. Жыгоцкага «Клікала слова на змаганне...», успаміны М. Лужаніна «Кім павінен быць чалавек чалавеку», Г. Гарэцкага «Такім яго помню...», Э. Валасевіча «Мы выляталі з-пад твайго крыла», С. Белага «Чалавек вялікага сэрца», фотарэпартаж В. Мікалаевіча з паліграфічнага камбіната «З зерня літар складзецца колас», вершы-прысвячэнні песняру, напісаныя Р. Баравіковай, В. Ракавым, С. Белым, іншыя матэрыялы.

«НЕМАН»

«Вобразы мілія роднага краю» — такой назвай аб'яднана падборка вершаў Я. Коласа, перакладзеных М. Ісмакоўскім, Я. Мазальковым, С. Яўсеевай, В. Тарасам, А. Дракахрустам, В. Спрыччанам, С. Гардзецікам і П. Карабанам. Да 100-годдзя з дня нараджэння Я. Коласа прымеркавана таксама публікацыя скарочанага варыянта апавесці С. Александровіча «Ад гоману бароў...» (пер. І. Клімашэўскай).

«Ты — вясун усенароднай сонечнай любі...» — перапіска Я. Коласа з С. Гардзецікам (уступнае слова і публікацыя падрыхтаваны К. Тарасавым).

«Энцыклапедыя сялянскага жыцця» — артыкул І. Навуменкі пра паэму Я. Коласа «Новая зямля». Пра адметнасць таленту народнага песняра раскавае С. Андраюк у артыкуле «Чалавек у свеце і свет чалавека».

Друкуюцца «Летапіс жыцця і торчасці» Я. Коласа, падрыхтаваны М. Мушынскім.

З іншых матэрыялаў публікуюцца вершы С. Законнікава «Карэні» (пер. Б. Спрыччана), пачатак другой кнігі рамана Б. Сачанкі «Вялікі Лес», нарыс В. Іпатавай «Зоркі Узбеністана».

перакрыжаваў сабою аж тры акны, нежк раптоўна пажываеў, пачаў, як аса, тыкацца носам у шкло, акурат хашеў вылузацца туды, дзе зморана дыхала, даганяючы лася, гарачай парай ласіца.

— Ды скарэй, чорт бы вас узяў! такі момант раз у жыцці бывае! — нешта падобнае на пачальніцкі тон з'явілася ў яго голасе.

Ці не залішне часта нам даводзіцца чуць гэтыя словы пра

мне думаецца, таму, што ён напісаў пра свой блізкі і дарагі яму куток, напісаў сакавітай беларускай моваю з навагрудскім акцэнтам, з вялікай павягаю да людзей, сумленна, з жаданнем разабрацца ў іх няпростых лёсах.

Я знарок не разглядаў работу Яўгена Лецкі ў жанры крытыкі, — гэта ўжо асобная гаворка. Хочацца толькі пажадаць яму яшчэ большага плёну. І як празаіку. І як крытыку.

Іван БЕЛЫ

ЖАРЫНКІ КУПАЛЛЯ

З матулінае ласкі
Мяне Іванам зваць.
Гарыць касцёр купальскі,
Ды песні не чуваць.

Ніяк не адмахнецца
Ад думак галава.
Гаворыць з друцам друца,
І шэпчацца трава.

Вось-вось зайграе сонца
У залацісты рог.
Няўжо ніхто і слоўца
Для песні не збярог?

Шуміць сасна старая
Над стомленым святлом,
Без песні дагарае
Купалле за сямом.

Спяшаю не пагрэцца
Да цяжлага агню.
Забунтавала сэрца
Развевець цішыню.

Выйшла дзеўка з яру,
На ёй сунія з жару.
А за суніяю тою —
Хлопцы чарадою.

Ідзі, дзеўка, борам,
Зеляным чаборам,
Завярні ў даліну,
Запалі каліну.

Для цябе, красуня,
Далачынь красуе.
Не глядзіся строга,
Назаві мілога.

Ішла дзеўка борам,
Зялёным чаборам,
Адавала ўранку
Сэрцайна Іванку.

2.

Адаць пашану Стрыгунку
Маё дзяцінства хоча.
Бульбочка бульба ў чыгунку,
І ў жываце бульбочка.

Перад вачамі даль уся
Ляжыць, як на далоні.
Адаім, без брата Кастуся,
Пасу на лузе коні.

Прысела сонца за дубок
Зямную назку слушаць.
Плыве праз росы жарабон
Аб сочна шыю чухаць.

Здаецца востравам лужок,
Снуюцца сном туманы.
Забыву пра бульбу пастушон,
Стаіць зачараваны.

Паўнеба сцэлецца агнём,
Хмурынна сушыць носы.
Ірвецца сэрца птушанём
У родныя дзівосы.

Канём стаў добрым Стрыгуном,
І ў баране, і ў плузе.
І грэе грудзі чыгуном,
Нібыта сонца ў лузе.

Ты часцей хадзі
Ка мне, сонейка.
Ты мае прадзі
Думкі тоненька.

Каб спяваў засеў
Жытам роўненькім,
Каб я ўдала глядзеў
Сынам родненькім.

Ты прыходзь будзіць
Мяне раненька.
Нешта час ляціць
Вельмі сноранька.

3.

Сягоння не шанцуе
Ні поплаву, ні мне.
Паюсы дождж лупцуе —
Аж страшна ў будане.

Не сню сябе мужчынам
Пад дубам на грудку.
Тачуся ў сена шылам
Пад братаву руку.

Не выжыву да ранку,
Не раз змакрэ чуб.
Бо што, калі маланку
Прыцягне раптам дуб?

СЦЯЖЫНАЙ МАТЧЫНАЙ ПЕСНІ

Сёння, калі беларуская паэма, паводле ўсеагульнага прызнання, перажывае свайго роду рэнесанс, цікава назіраць, як узбагачаецца гэты ёмісты жанр прыёмамі сучаснай стылістыкі і асацыятыўнай вобразнасці. Але не менш інтрыгуюць фанты супрацьлеглыя: умненне дабіцца маштабнасці абагульнення, што ўласціва паэме як жанру, карыстаючыся традыцыйнай для беларускай паэзіі фальклорна-песеннай манерай пісьма. У гэтым плане, як мне здаецца, павінен зацікавіць нашых пазтаў і аматараў паэзіі твор Івана Белага «Жарынкі Купалля». Па матэрыяле і задуме — гэта аўтабіяграфічная, так званая паэма жыцця, свайго ўласнага жыцця. Аўтабіяграфія ператвараецца ў значны грамадзянскі сюжэт звычайна тады, калі мастак здабывае творчае імя, становіцца жывым сімвалам, удадаром пачуцця і дум сучаснікаў. А ў нашым выпадку мы маем справу з пачатковым...

Іван Аляксеевіч Белы — калгаснік з вёскі Гошчава Івацэвіцкага раёна. Скончыў дзесяцігодку ў свайой роднай вёсцы, пасля паступіў на філалагічны факультэт Брэсцкага педінстытута, вучыўся завочна, але праз пару гадоў пакінуў заняткі і на ўсю сілу аддаўся працы хлебараба. Працаваў палёводам, цеслем, механізатарам. Атрымалася нешта нахшталт вядомага народнікага апрашчэння. І мяне, як педагогу, які меў непасрэднае дачыненне да інстытуцкай вучобы І. Белага, стала на пэўны час не па сабе: вольна і на — студэнт, які меў творчыя здольнасці, падаваў надзею, выступаў у мясцовай прэсе, раптам махнуў рукою на літаратурную прафесію. Нешта і я тут недагледзеў, не дапамог пранікнуць павагай да творчасці.

Праз некаторы час з'явіліся зноў публікацыі вершаў І. Белага ў раённай і абласной газетках. Радасна падумалася: жыве душа, жыве талент. А жыві ён жыццём казачнага музыкі, якога яшчэ не кранула руна прызначэння:

Крочу з лёгкасцю дзіцяці
Каля жыта за сямом.
Каласы, як рукі маці,
Пахнуць хлебам і цяплом.
І воль, нарэшце, атрымаў я па пошце адну, другую, а по-тым і трэцюю пазмы: «Вясна адвечнага мая», «Жарынкі Купалля», «Кветка шчасця». Усе тры спалучаны адной праблемай — праблемай лёсу пазта, жыццёвы шлях якога, як быццам і не такі, як ва ўсіх, ды незнарком становіцца тыповым шляхам сучасніка і на свой лад увасабляе ў сабе сутнасныя рысы нашага грамадства, дух часу.

Расказ аўтара пазм пра сваё жыццё, жыццё простага хлебараба — такі да наіўнасці шчыры расказ, раптам узвышаецца, набіраецца зместу, абагульнення: жыві Іван, ці, як у Аляксея Пысіна: «Галавой ківае: «Воль жыву»... А жыве Іван жыццём толькі звонку сціплым і простым, а па сутнасці такім жа сіладаным, як наш час. Робіць Іван хлеб, любуецца полем, чыстым небам, слухае і пяе вясковыя песні, жыве ў вёсцы, як у вялікай роднай сям'і, адносіцца да равеснікаў па-браццку, да старэйшых па-сыноўску і міжвольна нападунецца адчуваннем вартасці такога жыцця. Месцамі ён, здаецца, лішне бесклапотны, як герой казкі, які, як быццам, і не задумваецца, чаго жыве — чанка свайго часу. Герой пазм Белага спаквалі стараецца пазнаць і час і сябе: ён міжвольна пранімаецца тою адназначнасцю за стан свету, за лёс свету, якую усклала на сучаснае чалавецтва развіццё навукі і тэхнікі, смертаноснае зброі. І воль хлебараб становіцца постаццю грамадска-змястоўнай, а расказ пра яго адчуванні і думкі — паэмай.

З ліку трох названых пазм найбольш удалася Беламу пазма «Жарынкі Купалля». Нібыта ажыўляе малады пазт і земляроб Купала-Юласаву традыцыйнае пазмапісанне, даводзячы яшчэ раз, што сапраўднае мастацтва і яго мова не падаецца эрозіі з боку моды. Гаворачы гэта, маю на ўвазе і моду на знарочысты наіўны рэалізм. Знарочыстасці ў творах Белага няма, яны натуральныя і праўдзівыя, нават у тых мясцінах, дзе выступае выразная, вядомая фальклору наіўнасць, песеннасць.

Уладзімір КАЛЕСНІК.

ПРОЗА

НА ГЭТЫ РАЗ з камандзіроўкай яму пашанцавала. Пачыналася бабіна лета з ціхімі неспякотнымі днямі, празрыстымі далачынямі і глыбокім ясным небам. У прыродзе ўсталявалася самотная стомленасць і цяжкая журба, якія вымушалі да роздуму, сузіральнасці і нетаропкасці.

Назаўтра, падняўшыся з прыцемкам, Віктар паклаў у рэчавы мяшок няхітры харч і, прымацаваўшы да багажніка матацыкла рыбалавецкія прылады, выехаў з дому.

У раёне, куды ён накіроўваўся, у яго не было знаёмых. Таму і ехаў ён наўздагад, не клопоцячыся аб тым, дзе яму давядзецца спыніцца. Можна было, канечне, загадзя заказаць нумар у гасцініцы і — ніякіх турбот. Але Віктар падобнай практыкай ігнараваў. Больш зручна было паявіцца нечакана, пазнаёміцца з цікавымі людзьмі, пераначаваць у якога-небудзь незнаёмага вясцоўца. І столькі наслухаешся, і давядзецца з выпадковых размоў, што і ў дзесяці праблемах не выкажашся.

А пакуль што да бляску аб'езджаная шаша з сухім шаласценнем слалася пад колы, пругка біўся ў грудзі і свістаў за вушамі астуджаны да сцюдзённасці, вецер. Потым асфальт змяніўся калдобістай гравейкай і пачалася тая тыповая бездараж, што сустракаецца паўсюдна, вярта толькі ад'ехацца ад горада. Месцы пайшлі зусім незнаёмыя, з дробным рэдкалесем, густымі ельнікамі, рыжымі лапінамі зярых палёў і светлымі брызавымі гаямі. Хацелася хутчэй знайсці жыллё і ў той жа час не прапусціць дарэмна такую раніцу: цёплую, з сярэбранымі карункамі павуціны, якія бісерам расінак ззялі на кустах, на елках, на пераспелай траве, з негарачым сонцам, што выспела ў чыстым небе, і крылатым веерам павісла над соннымі лясамі і зямлёй. І Віктар запятляў на лясных сцяжынах, пакуль не натрапіў на возера. Непатрывожанае ні адзіным усплёскам, прытоена адпачывала яно, схваўшыся ад чалавечых вачэй паміж буйных зараснікаў. На тым баку яго быў бачны рознакаляровы грэбень дахаў, за ім — зубчатая палоска далёкага лесу. Ён, не раздумваючы, вырашыў спыніцца ля вёскі. І ўжо не дарога, а вузкая сцежка павяла яго ўздоўж берага. Пад калёсы клалася камяністая глеба. У расчыненай прагаліне лесу, уся, як на далоні, вывернулася вёсачка, невялікая, хат у дваццаць, з лапінкамі агародаў, хлевушкамі і лазенькамі, з шырокім купчастым выганам.

Пры ўездзе ў вёску ён напаткаў завязшы воз, нагужаны розным сушняком. Мужчына ў кірзавых ботах і салдацкай гімнасцёрцы без папруккі сцябаў пугай калматага каняку і пацягваў лейцамі. Конь дзіка, за-

гнана хроп, скасавурыўшы вогненнае вока, натужна рваўся і, абясцілеўшы, падаваўся назад.

— Можна, дапамагчы? — прапанаваў Віктар, спыніўшы матацыкл.

Мужчына кінуў на аглоблі лейцы, сакавіта вылаўся. Быў ён нізкага росту, але грудасты, шырокі ў касці, з хударлявым тварам, абпаленым сонцам.

— Нажыў хваробу на сваю галаву, — сказаў ён у роспачы. — Каб яго воўк задрэў!

— На ногі ён у вас слабаваты, — сказаў Віктар,

круткай, ухапіў лейцы, злёгка нацягнуў іх, ласкава паганяючы каня. Віктар з усяе сілы піхнуў воз і ён выкаціўся.

— Вялікі дзякуй вам за дапамогу, — сказаў мужчына.

— Ды няма за што. Вы мне лепш скажыце, у каго тут можна на дзень-другі прыпыніцца?

— Ды к любому... і ў мяне месца знойдзецца, а не, дык ідзіце да Лізаветы. Яна адна жыве. Вунь,

Анатоль ЖАЛЯЗОЎСКИ

**Вяліковані
Цішыні**

А П А В Я Д А Н Н Е

па-гаспадарску агледзеўшы масластага канька, які ўсё яшчэ ліхаманкава паводзіў успацельмі бакамі.

— Гэта вы правільна падмецілі. Ніяк, у вёсцы жыллі?

— Жыві калісьці.

— Ну, а чаго да нас? — смачна зацягнуўся дымам, пацікавіўся ён.

— На выхадныя дні. Адпачнуць. Паветрам падыхаць.

— Да нас сюды не так ужо часта хто заглядае.

Гаварыў ён нетаропка, нібы ўзважаў на далоні кожнае слова. І з расказа яго вынікала задаволенасць сваім жыццём: ні кропелькі горычы, шкадавання, ні суму. Віктар падумаў аб тым, як добра было воль так, як гэты стары, пражыць вялікае жыццё з пакутамі і нягодамі. Каб потым, на старасці, ні аб чым не шкадаваць, ні ў чым не раскайвацца, а ісці да свайго канца з пачуццём выкананага зямнога абавязку.

Цяжкі б і цяжкі гэтыя думкі яго. Толькі воль ужо конь усхрапнуў, пацягнуўся да травы, заскрыпеўшы супонню. Мужчына апошні раз зацягнуўся сама-

крайняя хата, ля самай вады, — і ён паказаў пугаём у напрамку возера. — А лепш давайце да мяне. Мы з бабай толькі ўдваіх. Хата пустэе. Праўда, заязджаюць часам дзеці, але рэдка, як госці.

— Цяпер ужо вам дзякуй, — сказаў Віктар. — Толькі я бліжэй да вады.

— Ну глядзіце... Скажыце, Ігнат вас накіраваў. Калі спатрэбіўся, дык знойдзеце мяне на выгане. Я там коней буду пасвіць.

Яшчэ не старая, ёмка хата цёткі Лізаветы з чарпачным дахам, сенцамі, зашклёнымі пад веранду, пунькай і хлевам для жывёлы, адным бокам глядзела на возера, другім — на чэзлы, запушчаныя яблыневы і вішнёвы сад і агарод, на недагледжаныя градкі, буйна парослыя травой-макрыцай. «Даўно тут, відаць, ніхто не прыкладаў мужчынскай рукі, — падумаў Віктар. — Ён нырнуў у пахучы змрок сенцаў, вобмацкам знайшоў дзверы, пастукаўся і, няўпэўнена пераступіўшы парог, прывітаўся. Яму ніхто не адказаў. Ён, крыху пастаяўшы ў нерашучасці, выйшаў на падворак, не ведаючы: ці то ехаць да дзядзькі Ігната, ці дачакацца гаспадыні.

Кастусь храпе бягонца,
Не верыцца ўтрая,
Што будзе заўтра сонца,
Што буду заўтра я.

О колькі страчаных згадак
Прыснілася спярша,
Калі пад ранак з пятак
Вярнулася душа.

Той дзень на сон падобны,
Мой чуб макрэў і сох.
Праз суткі даспадобы
Прышоўся буслу стог.

Я горда жмурыў вочы,
Ад шчасця руці цёр,
А потым да паўночы
Падтрымліваў насцёр.

Народжаную ў поце,
Абраную ў вякі,
Мне песню на балоеце
Спявалі землякі.

Ад зары да зары
Хтосьці песні пле,
А зязюльня ў бары
Пра гадочкі іуе.

Ад зары да зары
Хтосьці носіць, арэ,
Малады ці стары —
Без пары не памрэ.

Толькі вечна жыве
Прычліжыне зямлі.
І ў муроўнай траве,
І ў дубовым намлі.

4.

З дрыготкай свежасцю аўса,
З малаватым святанкам
Іду наўпрост да Кастуся
На трантар пратрынантам.

Трапляў нярэдна я ў падман
Цераз яго харантар:
— Ты ж — з адунацыяй, Іван,
Навошта табе трантар?

Перад заранкаю вось тут
Спыняеш не першы.
Табе патрэбен інстытут,
Каб прыгажэлі вершы.

Прыняць заўвагу без надзей
Не знойдзецца асновы.
Мурзаты трантар-дабрадзей
Мяне абняць гатовы.

Вышэй за ўсё яму — фасон,
Няхай сабе не ў пору.
Спяшу адзець камбінезон
І нос задраць угору.

Ключоў раскладваю набор —
Хто круціць, той і мае.
Цярпліва глядзячы на бор,
Настаўнік мой спявае.

Усе памылкі і грахі
Заўважыць без папроку.
Але ўпачэ за рычагі —
Не вырвуся да змроку.

Сяло запаліць ліхтары,
Нальцеца стомай цела,
Ды за плугамі, на гары,
Сасна памаладзела.

Пад сасоннаю,
Пад высокаю
Скажу братаўню
Праўду-матаньку.

Каля жыццёй —
Маё жыццёй,
Каля полечка —
Мая долечка.

І крабчэнкамі,
І сярэдзінай,
І гадочкамі,
І паэзіяй.

5.

Віляе лёс, нібы мянтуз.
У хутнапльным часе.
Вярнуўся з арміі Кастусь,
Застаўся я ў налгасе.

Стаптаў нямаля лебяды,
Нямала знёс данору:
Сябры штурмуець гарады,
Шукаючы прастору.

Ды ўсходзіць сонейка ў бары,
І на прастор, на яркі
Плывуць намбайны на гары,
І коцяцца жніярні.

Спяшаць на вырчку дзяды,
Не адстаюць унукі.
Звініць сяло на ўсе лады,
Кругом патрэбны рукі.

Бабулькі ўспомнілі напеў,
Разглядзілі маршчынікі.
Ніхто ніколі не паспеў
Без іх пачаць зажынікі.

З калосся вечнай дабрывы,
Са звычайна і міру
Вянок надзелі старшыні,
А потым — брыгадзіру.

Глядзяцца, нібыта ў кіно,
І сонейка, і хмаркі.
Не грэх падумаць пра віно,
Хоць хмельна і без чаркі.

Калі на лузе месля-госць
Рассыпле шчодра росы,
Бабулькі ўспомняць маладосць
Пад хор многагалосы.

Без ліхці замоў
Ночка летняя.
Не спяшыць дамоў
Жнейка бедная.

Села на расу,
Пташкай збітую,
Запляла касу
Пад ракітаю.

Запляла касу
Не сабе ў красу,
А для слёз і мук
І для мужніх рук.

6.

Сярод ночкі
З медунычы
Крочаць ножкі
Чараўніцы.

Каля грушкі
Па ляночку
Нясуць ручкі
Па вяночку.

Паміж хвойкі
І ядлоўцу
Бачаць вочкі
Па малойцу.

Сярод лета
Каля вішні
Будзе нехта
Трэці лішні.

А сцяжынка
Пойдзе пожняй,
Будзь, дзяўчынка,
Асцярожнай.

Мяне не трэба суцяшаць,
Я сам сябе суцешу —

Дазволь пайсці на сенажаць
І пакарыцца вершу.

Сярод трывогі і нуды
Чакаў радка нямаля,
Яго слягоння ноччу ты
Мне ў сэрца дыктавала.

Цвіла ты ў вэлюме вясной
І незваротнай стратай.
А росы стылі сівізнай,
А травы пахлі мятай.

Я твой выконваю наказ
Пад росчырккі маланак.
Нясу люблю не напаканак,
Нясу ўтапіць у ранак.

Надрыўна кінаўні крычаць,
Спяшае навалыніца,
Дазволь пайсці на сенажаць
І ў травы ўпасці ніцма.

7.

Вясляць даліну
Ягада-каліна,
Сірату-дзяўчыну
Любіць сіраціна.

Годзе табе, хлопча,
Косы кучаравіць,
Лугавая ночка
Вам вяселле справіць.

Сваццяй быць каліне,
Мясц будзе сватам,
Будзеш ты дзяўчыне
Жаніхом і братам.

Не пытай пра грошы,
Пра пасаг багаты:
Ручанькі сірочы
Каралеўства варты.

Не з лыка чаравікі,
На польну паспяшы,
Палескія музыкі
І чорту па душы.

Суладнасці такое
І ў раі не было.
Вяселле залатое
Гуляе ўсё сяло.

Цалуюцца няспынна
У безлічы гасцей
Бабуля Кацярына
І дзед яе, Мацей.

Святочна ззяюць чаркі,
І зван іх не сухі:
За бабку п'юць даярні,
За дзеда — пастухі.

Чаруе свата свацця,
Вярбуе ў карагод.
Прыемна закахання
Пад дзевяноста год.

Таўсмаціцца капіца
З дарункаў уваччу.
Ніхто тут не скупіцца
На жарты і парчу.

А праўнучка ўсіх разам,
Нібыта нуранят,
Падносіць юбілярам
Прапраўнукаў-трайнят.

Клянуцца напрудвесні
Жанкі пабці рэкорд.
Расці сляу, як песні,
Набок багі і чорт.

8.

О, якому верыць богу,
О, якім аддацца ленам,
Каб да мяты і мурогу
Прытуліцца чалавекам?

А калі радзіцца трэба,
А ці ўлетку, а ці ўзімку,
Каб любіць зямлю і неба,
І бацькоўскую хацінку?

Каб цвіла свая крыніца,
Каб не жыць у цяжар грудзям,
Трэба колісьці радзіцца,
Трэба моцна верыць людзям.

Я радзіўся на Купалле
Перад граючым святанкам.
Падказала сонца маме
Назваць мяне Іванкам.

Што да плачу быў не схільны,
Мне прырода лёс абрала:
Пра зямлю спяваць павінен,
Каб заўсёды сонца грала.

Ой, ляцелі гусі
Небам Беларусі.
Кідалі па пёрну
У яе гаворкі.

А буслы ў вяртанні
Неслі пажаданні:
Закаханым — кветкам,
Маладзіцам — дзеткам.

Кожнае гляздоўе —
Людцам на здароўе.
Каб спявалі родна,
Каб жылі нязводна.

— Дзень добры! — раптам пачуўся голас.

Ён павярнуўся і ўбачыў высокую хударлявую ба-
булю, апранутую ў занашаную цёмна-шэрую сукен-
ку і буркі з галёшамі. У руках яна трымала два ко-
шыкі з яблыкамі. Рэдкія, перасыпаняя сівізнай, чор-
ныя валасы яе былі зачасаны на прамы прабор і
сцягнуты на патыліцы ў вузел.

— Мне казалі, што ў вас на дзянёк спыніцца
можна... дзядзька Ігнат...

— Ён што, сваяк вам? — тут жа перабіла яна.

— Ды не... сустрэў вась, пазнаёмліся.

— А-а-а, — працягнула старая ўжо з відавочнай
прыхільнасцю да Віктара. — Што б я рабіла без яго?
Ён жа мне дапамагае, як родны. Ці агарод пасеяць,
ці бульбу восенню выбраць — усё ён. А начаваць
чаму ж нельга? Месца ў мяне хапае. І ежа нейкая
знойдзецца. Яшчэ вась кароўку трымаю, курэй з
дзсятка.

Потым спахапілася:

— Што ж мы стаім? Праходзьце. Зараз я вам што-
небудзь паснедаць прынясу. — Віктар паспрабаваў
адмовіцца, але тая настаяла на сваім. Пры яго з'яў-
ленні цётка Лізавета ўся нібы засвяцілася знутры,
вочы яе, з нявыказаным смуткам, як здаўся яму
спачатку, наліліся цеплынёй і пяшчотай. Уся ў ней-
кім радасным узбуджанні, яна замітусілася, загрузка-
ла посудам, некалькі разоў выходзіла ў сенцы і
вярталася назад.

Паснедаўшы, падзякаваўшы гаспадыні, ён сабраў
рыбалоўныя прылады і накіраваўся да возера.

Пакручывая, да бляску выпатпаная, сцэжачка ві-
лася паміж сакавітых кучаравых зараснікаў падарож-
ніка, дзікай канюшыны і лебяды. Віктар ішоў асця-
рожна, як быццам баяўся разбудзіць дрымотную ці-
шыню возера.

Вільготная трава, нібы ржэўнік, шарпацела па
штанах, абсыпаючы на ногі расу. Дурманіў сытны
пах укрупу, рамонкавай горычы, пераспелай крап-
вы. Дзесьці лена ўзбрэхвалі сабакі, з асалодай
спрабавалі хрыплаватыя галасы пеўні, ляніва-салодка
мычэлі спрасонку каровы.

На возеры Віктар таропка разматаў леску, закінў
вудачку ў круглае акенца, акаймаванае чаротам, і
нецярпліва стаў чакаць, прыкаваўшы позірк да па-
плаўка. Але паклёўкі не было. Не было і звы-
чайнай, ранішняй гульні рыбы. Толькі шапацеў вет-
рык у чароце, маршчынамі і бугаркамі бяшумна
накатваліся дробныя хвалі на бераг. Празрысты ту-
ман падымаўся з вады і, як расчасаная кудзеля, рас-
сцілаўся і паступова раставаў.

Віктар пачаў ужо шкадаваць, што дарэмна патра-
ціў час, як паплавок раптам нырнуў у ваду. Ён пад-
сек на ўвесь размах рукі, і адчуў на канцы лескі вя-

лікую рыбіну. Усю яго істоту захліснула радасць.
Праз некалькі секунд на пяску ляжаў, тапырачы
плаўнікі акунь-гарбыль. Пачаўся клёў, рэдкі, але
ўдалы. Забыўшыся пра ўсё на свеце, ён да паўдня
выцягваў вялікіх акунёў. І калі ўжо сонца, набраўшы
сілу, успаўзла на самую вяршаліну, стала бязлітасна
пячы яму галаву, Віктар, здаволіўшыся нейтаймоўнай
сваёй страцю, стомлена і вольна раскінуўся на зям-
лі. Прама над ім вісела неба, далёкае і бяздоннае, з
халаднаватай перадвосеньскай празрыстасцю і неру-
хомымі чародкамі хмарак. Віктар сеў, абхапіў калені
рукамі, прыслушаўся. Усё маўчала, нібыта затаілася
ад прысутнасці чалавека і разам з тым жыло сваім
непрыкметным таямнічым жыццём. Яркая серабры-
лася, струменіла і дрымотна лепятала буйная зеля-
ніна прыбярэжнага гусцяру. Нячутна, быццам нябач-
ны велікан языком, залізвала возера жоўты акрай-
чык берага, пакідаючы на глыбокіх залысінах пенны
накіп. Мітусіла таўкліся ля берага малькі. Як ка-
выльняе травы ў стэпе, хліліся долу чарот з расчасан-
нымі ў адзін бок султанами, самотна шапацеў шурпа-
тымі лісцямі. Нейкая надакучлівая страказа час ад
часу падлятала да Віктара, завісала ў паветры насу-
праць яго твару, усё роўна як пыталася: «Навошта ты
тут і што табе трэба?» Ён неадрыўна глядзеў у чор-
ныя вочы-гарошыні страказы і думаў: «Хтосьці
сказаў, што шчасця няма, а ёсць спакой і воля... Не,
няпраўда. Тое, што я сёння ўбачыў і адчуў, і ёсць
шчасце. Магчыма, яно толькі маё, адзінае. І нікому
іншаму не дадзена яго разумець». І Віктар задум-
ляўся над тым, што вельмі добра было б вась так
проста і неадмыслова жыць, як яго далёкія продкі
ў поўнай адзіноце з прыродай.

Цяпер ён ужо не сумняваўся, што абавязкова на-
піша нарыс аб гэтай першароднай вясковай цішыні,
аб шчаслівым, як ён думаў, жыцці цёткі Лізаветы і
дзядзькі Ігната, якія набылі сэнс і шчасце быцця ў
далечыні ад шумнага горада і чалавечай мітусні.

Дзень дагараў павольна, як велізарны касцёр.
Сонца астыла, звалілася ў пеннае месіва рознакаля-
ровых хмар і запаліла іх знутры чырвоным золатам.
Ужо ва ўсю моц палымнелі малава-барвовым аг-
нём вокны хат, і ад дрэў пабеглі доўгія цені.

Начаваў Віктар у пуньцы. Ён забраўся на сена,
зрабіў сабе лагава, накрывў старэнькай коўдрай і
аддаўся мяккай цішыні наступачай ночы. Гусцеў
змок, наліваўся цемрай, у якой растварыліся і лес,
і возера, і суседнія хаты, і дрэвы. Хутка праз шчылі-
ну ў даху сталі заглядацца на яго бледны серпик
месяца і зялёныя агеньчыкі зорак, што праклону-
ліся на лімонным небе. Навокал было так ціха і ўра-
чыста — аж звінела ў вушах, а галава налівалася
дурманнай млявасцю ад водарнага асенняга духу.
Зрэдку ў гэту тонкую празрыстую цішыню ўрывава-
ся запозненае стракатанне конікаў ці спужаны крык
засынаючай птушкі. Без аніякіх думак, падпарадкоў-

ваючыся ўладарнай сіле сну, ён імкліва правальваўся
ў мяккае глыбокае бяздонне.

Прачнуўся ён гэтак жа раптоўна, як і заснуў, з жа-
лем падумаўшы аб тым, што спазніўся на першы
клёў: сонца ўжо ўзышло высока. Віктар устаў, поў-
ны сіл, бадзёрасці, душэўнага спакою і ўжо нава-
жыўся быць спусціцца ўніз, але, пачуўшы зусім
блізка чыйсьці голас, сеў і паглядзеў у шчыліну.
Напрасткі да берага ішлі двое: адзін сярэдняга ро-
сту з шырокімі плячамі, таўстатвары, са стрыжанай
галавой і рыжымі валасатымі грудзямі ў расхрыста-
ным каўняры белай кашулі. Другі быў ростам крыху
меншы, але таксама, відаць, дужы, з хударлявым
тварам і сівай грывай, якая па-хлапечы спадала на
лоб. Стрыжаны выцягнуў скамечаны пачок папярос,
закурыў, зацягнуўшыся дымам, заклапочана сказаў:

— Што будзем рабіць, Шурка?

— Хто яго ведае. — Справа як быццам і простая,
але хітрая.

Памаўчала.

— Чуў я сёння, бабы ля калодзежа гаварылі, што
да яе гэты самы прыехаў... як яго? Запамятаваў, ёл-
кі зялёныя!

— Юрыст, ці што?

— Ды не, воўк яго задзярылі.. На языку круціцца.
Ну гэты, што закон змацоўвае! — злаваў стрыжаны.

— Натарыус! — запытальна выкрыкнуў Шурка.

— Во-во, натарыус! Каб яго кот убрыкнуў. Гэта ж
трэба такое слова мудрагелістае выдумаць! — абур-
раўся стрыжаны.

— Усё можа быць. Я сам учора бачыў, як да яе
хтосьці прыехаў, — памяркоўна прамовіў Шурка.

— Трэба падысці, яшчэ раз пагаварыць, усё ж та-
кі маці — свой чалавек, — прапанаваў стрыжаны.

Потым яны як па камандзе, кінулі пад ногі акуркі,
некіраваліся да возера, адвязлі лодку. Стрыжаны
наваліўся на вёслы, ламаючы люстраную паверхню.

Віктар збегав да возера, памыўся і пайшоў у хату.
Раніца выдалася такая ж цёплая, росная, як і наярэ-
дадні. Але прыгажосць яе не кранала Віктара, не буд-
зіла ранейшага захаплення. Усё гэта неяк само па
сабе адступіла на задні план перад яго незразумелым
неспакоем і незадаволенасцю сабою.

Цётка Лізавета сядзела на лаве заклапочана-са-
мотная і паглыбленая ў сабе. У яе твары, паглядзе
было столькі разгубленасці, быццам яна толькі што
атрымала нейкую непрыемную вестку. Віктар нера-
шуча пераступіў цераз парог, павітаўся і спытаў пра
яе здароўе.

(Заканчэнне на стар. 10—11).

УПЕРШЫМ жа кадры чыясьці бяздушная рука на трэскі разнісьць скрыпку. Аж струны звяваюцца ў спружыны...

Што гэта будзе значыць? Забіты музыка? Растружчаная музыка?

Хто ведае! Наступныя кадры пра гэта маўчаць. Мітусні ды крыку там, праўда, хапае.

Б'юць на балоне мужыка. Абавязкова па калена ў гнілой вадзе, і ў гэтую вадку яго абавязкова тварам тыцкаюць. Эфектна.

Конны паніч знаходзіць у полі дзяўчыну. Тая спіць, але раптам, прахапіўшыся, напалохаўшыся, літаральна выскоквае з кадра.

Старац з абматанай пакуллем галавой збірае на сталі і кладзе ў рот зерне.

Кабета за кроснамі...

Такі пачатак новага фільма «Раскіданае гняздо» (сцэнарый Г. Бекарэвіча і Б. Луцэнкі, рэжысёр-пастаноўшчык Б. Луцэнка, апэратар Ю. Яляхоў, кампазітар С. Картэс).

Выявы змяняюцца, быццам спяшаюцца, як у рэкламным роліку. Трэба быць вельмі ўважлівым, каб засвоіць усе эпізоды. Амаль усе яны па-свойму эфектныя. Бада толькі, што не заўсёды яны напоўнены сэнсам. Можна, гэта вынікае з арыгінала, з п'есы?

Не. У п'есе эфектаў няма. Там не яны, там — складаная сістэма сімвалаў, адзнак вялікай трагедыі простага народа, сялянства: вяроўка, якой заціліўся Лявон Зяблік, крыж на яго магілу, які робіць і нясе на сабе ночку Сымон, агульны сход — вельмі характэрнае для Купалы веча, жабракоўскія торбы, скрыпачка і г. д. Галоўны сімвал — хата. Гэта і

жытло, і цяпло, і вера, і радзіма. А ў фільме — дом, руіны дома. Гэта толькі дом і толькі руіны.

Зноў жа, дом ператвараецца ў руіны вельмі эфектна. Пясок, дошкі, бэлькі — усё сыплешца. У сэнсе эфектнасці, паўторам, зроблена выдатна.

му не Баніёнці ці, скажам, Гафт? Ніколі разнастайнасць, шматбаковасць здольнасцей артыста не бывае абсалютнай. Есць разумныя межы. Саланіцын сам — яркая асоба. І асоба гэтая цудоўна супадае з вобразамі Рублёва, Дастаеўскага, Пісьменніка з «Сталкера».

пры цяперашніх варунках выкіравацца».

Шмат чым гэты герой нагадвае шэкспіраўскага блазна з «Караля Ліра». Вось Зоська пытаецца, калі ён скончыць майстраваць сваю скрыпачку. Данілка кажа: «Тады, як ты зносіш вяночак, які цяпер пля-

гэта робіць у фільме. Ды чаму б не памяняць яго «званне» на пана, калі вырашылі так перарабіць ролю? Толькі навошта? Навошта было да такой ступені мяняць купалаўскі сюжэт, які, думаецца, выдатна паклаўся б на кінамову? У фільме сюжэта практычна няма. Есць урыўкі, скамячанасць, пераламанасць.

Тут мы падыходзім да асноўнага праліку аўтараў. Ім, бачыце, спатрэбілася «ўзмацніць і пашырыць» купалаўскі арыгінал, «даць панараму». Для гэтага яны будуць ільнозавод, а разарэнне сялянскіх хат робіць ледзь не ўсеагульнай з'явай, Сымона пускаюць з паперкай збіраць нейкія подпісы... Каб уціснуць усё гэта ў адну серыю фільма, ім давалося эканоміць на характарах галоўных герояў фільма, а саму тэму раскіданага жытла Лявона Зябліка і яго сям'і зрабіць ледзь не эпізодычнай (а не тыповай). На фоне пакладзенага на музыку верша «А хто там ідзе?» у выкананні «Песняроў».

Аўтары не ўбачылі, не зразумелі, што дом Зябліка — гэта і ёсць тагачасная Беларусь, Бацькаўшчына, што 12 дзейных асоб у п'есе — гэта і ёсць народ. Толькі кожны з герояў праяўляецца па-рознаму, па-свойму ўспрымае рэвалюцыю. І сама рэвалюцыя толькі пачынае кранаць іх душы...

На вонкава лакальным матэрыяле Купала паказаў самых розных людзей: Старца, Незнаёмага прарока-вестуна, любамудрага блазняка, простую сялянку, замучаную цяжкім мазалём, моладзь — слабейшую духам Зосю і мацнейшага Сымона.

Перад пастаноўшчыкамі фільма стаяла задача данесці да гледача ідэю Купалавай п'есы, праўду часу, праўду да ўсіх драбніц, што датычыць і звычайна, і нораваў, і эстэтыкі таго часу.

А прафесіяналізму ХАПАЕ!

Нагаткі пра мастацкі фільм «РАСКІДАНАЕ ГНЯЗДО»

Чаго не скажаш пра характары. Чаму? Ды яны проста не паспяваюць развіцца ці нават раскрыцца ў няспынным мільгоці кадраў. Аўтары шмат перабралі лішняга, калі імкнуліся пазбегнуць зацягнутасці дзеяння. І разам з тым ёсць моманты, калі артысту даюць у рукі хоць які — абы занятак.

Гэтак перад прыходам паніча Зося мы падлогу ў раскіданай хаце. Навошта? Ці гэта мусіла спісацца за кошт будучага вар'яцтва?

Лявон бегма прыносіць цабрак з глінай у хату, пачынае нагамі таўчы ў чане. Хіба гэта дапоўніла купалаўскі вобраз? Але эфектна. І таксама, мусіць, за кошт блізкай Лявонавай пятлі...

Дзіўна выглядае Сымон. Сапраўды, ён і ў п'есе хапаецца за сякеру, каб бараніць хату ад дворных і каб напалохаць брата Данілку (рассяку скрыпачку!), каб той сказаў, куды пайшла Зося. У фільме Сымон кідаецца з сякерай на сястру. І робіць гэта з такім спрытам, бы індзеец з нейкага вострава.

Зусім нечаканы ў «Раскіданым гняздзе» А. Саланіцын. Сама сабою з'явілася думка: а ча-

Але ніяк яна не супадае з вобразам будзіцеля народных мас, якога ў Незнаёмым убачыў рэжысёр Б. Луцэнка.

Данілка. У фільме гэты персанаж эпізодычны. З выгляду яму 8—10 гадоў. У яго зусім няшмат тэксту. Ён нават не эфектны. Часам ён хутчэй лішні. А ў п'есе?

Там гэта незвычайна складаны і супярэчлівы вобраз. Данілка ўжо не дзіця. Яму 14. І Купала ў рэмарках не залічвае яго да дзяцей. Ён амаль заўсёды на сцэне, заўсёды з якой-небудзь рэплікай. Тут і юначы дух праяўляецца, і блюзнерства і нейкае страшнае веданне і неардынарнае бачанне жыцця: «Э! Часам і без вяроўкі ў пяццю лезуць, як ліха прыпрэз»; «Дурнаваты Данілка ці зусім дурны — малы клопат! А толькі, што менш яго чапаюць і дрэнчаць, як якога разумнага, то гэта напэўна магу сказаць, бо ня ведаюць, чым дасаліць яму, бо Данілка з усяго смяецца. А што ж вы, разумныя?»; «Мо я трохі мядзведзь і варона, але ўсё роўна толькі — Данілка: на льва ці на сакала цяжка

цеш».

І сапраўды, у п'есе скрыпачка загучала ў апошнім, пятым акце, калі Зося знікла з вачэй вянюк. У фільме, на жаль, на гэтым увага не акцэнтавана. А варта было б уважлівей прыгледзецца і да самой скрыпачкі (што яна ёсць?), а не трушчыць яе ў першым жа кадры аб калоду.

Нарэшце: мы бачым Зосю ў чане з вадой! Што гэта за дзіва — чыніць ланню ў разбуранай хаце? Ці, можа, гэта толькі кадр, які дазваляе прышчэпіць да стужкі вабіны ярлык «Апроч дзяцей да 16-ці? Але ж і «вытрымліваюць» Зосю ў вадзе досыць доўга... І ўжо зусім нерэальна, каб маці да голай, прабачце, дачкі прыносіла абраз: «Бажыся!».

Як гэта ні дзіўна, пачынаеш сумнявацца, ці добра аўтары ведаюць спецыфіку таго нацыянальнага матэрыялу, з якім працуюць. Гэтак і з'яўляецца ў іх герой — малады паніч. Ці варта нагадваць, што калі паніч, дык ужо малады, дык ужо не пан і не можа выконваць усе функцыі пана (высяляць з зямлі, кіраваць-гаспадарыць на ільнозаводзе і да т. п.), як ён

У ВЯСКОВАЙ ЦІШЫНІ

(Заканчэнне. Пачатак, на стар. 8—9).

— І дзе яно будзе, гэта здароўе? — цяжка ўздыхнула яна, устала і пачала варушыць качаргой чырвоныя, як медзь, вуголлі, што дагаралі ў печы. Ён бачыў: цётку Лізавету нешта непакоець і прыгнятае, і ўсяляк спрабаваў выклікаць яе на шчырую размову. Але гэта яму не ўдавалася: яна была па-ранейшаму маўклівай. То часта хадзіла па хаце, то раптам сядзілася ў зняменні і пачынала пра штосьці думаць, то спахоплівалася і мітусліва бралася за работу.

Паспешліва паснедаўшы, Віктар падаўся да возера, разважачы аб тым, што, магчыма, ён нечым не дагадзіў гаспадыні. Але колькі ні думаў, а віны за сабой ніякай не знаходзіў, не бачыў таксама і прычын такой раптоўнай перамены ў яе настроі.

Ад шапялява-дрымотнага ветрыку, асляпляльнай лустранасці вяды стамляліся вочы, сціскала мляваасць галаву. Парыбаліўшы яшчэ некалькі гадзін, канчаткова разамлелы, ён расцягнуўся ў росным ценю пад разгалістай вярбой і забыўся сном. Калі прагнуўся, сонца перайшло ўжо на другі бок і так напаяло патыліцу і размарыла, што перад вачамі ўсё плыло і кружылася. Ён зайшоў у вяду, некалькі разоў акунуў галаву і выбраўся на бераг з адчуваннем свежасці і бадзёрасці.

Віктар нетаропка сабраў прылады і паразважашы, канчаткова пераканаўся, што з цёткай Лізаветай нешта адбылося. Яе маўкліваасць сведчыла аб тым, што яна не хоча раскрыцца перад ім — чужым чалавекам. А гэта значыць: ён больш нічога не даведаецца пра яе лёс. Пакуль не позна, ён вырашыў ехаць у раён, каб у райкоме камсамола атрымаць

кандыдатуру лепшага хлебароба і напісаць пра яго артыкул.

З цяжкасцю ўгаварыўшы цётку Лізавету ўзяць плату за начлег і ветліва адмовіўшыся ад яе настойлівай просьбы яшчэ застацца, ён развітаўся і сабраўся ўжо ісці, як яна раптам з адчаем прамовіла:

— А вось і яны... Шурка з Колькам.

Віктар выглянуў у акно і ўбачыў тых, чыю размову чуў раніцай. Ён адразу здагадаўся, што гэтыя двое і ёсць яе сыны. І незнарок падслуханая ім размова, была пра яе — цётку Лізавету, і пра яго — Віктара, каго яны прымалі за натарыуса.

Увайшлі яны шумна, упэўнена, павіталіся і тут жа селі. На хвіліну ўсталаявалася маўчанне. Яно прыгнечвала ўсіх. Сыны прыбылі з пэўнай мэтай, але, убачыўшы Віктара, разгубіліся і не ведалі што рабіць. Стрыжаны, гэта значыць Колька, паважліва, але з прытворным здзіўленнем прамовіў:

— У вас сёння госці... А мы і не ведалі.

— Гэт так... чалавек з горада, — абьякава сказала яна.

— Рыбак? — бесцырымонна спытаў Колька, паглядаючы на Віктара.

— Адагалі, — усміхнуўшыся прытоенай усмешкай пацвердзіў той.

Колька з палёгкай уздыхнуў, прамовіў з раздражненнем:

— Цяпер кожны то рыбак, то паляўнічы. Кожны сваю здабычу шукае.

— Што праўда, то праўда, — падтрымаў яго Шурка.

Колька дастаў з кішэні бутэльку, зубамі выцягнуў папяровую затычку, разліў у шклянкі самагонку, ветліва папрасіў:

— Ідзіце, мама, вып'ем за вашу здароўе. І вы таксама, — кінуў ён абьякава ў бок Віктара.

— А чаго ж... можна і выпіць, — ахвотна і разам з тым неяк задзірыста адказала яна і тут жа паслужліва нарэзала хлеба і сала. Віктар адмовіўся.

— А вы, відаць, фанабэрысты. Ну як ведаеце, — пакрыўджана адазваўся Колька, — Не п'юць цяпер толькі тыя, у каго няма за што піць.

Яны чокнуліся, апаражнілі шклянкі. Маці толькі паспытала гарэлку. Колька, раздзіраючы зубамі тоўсты скрыль сала, прамовіў:

— Мы зноў да вас па гэтай самай...

— Ведаю, па якой вы справе, — прыглушана сказала яна і павольна апусцілася на лаўку. Вочы яе наліліся слязямі, худыя, спрацаваныя рукі бязвольна павіслі з каленяў.

— Давайце мы як людзі абмяркуем, — прымірэнча прапанаваў Колька.

— Ды што ж абмяркуваць, дзеці? Усё ўжо абгаварылі, — уздыхнула яна.

— Трэба ж па-людску, мама, — азваўся Шурка, які да гэтага часу маўчаў і з дакорам паглядзеў на маці: «Мы ж ніяк не чужыя вам».

Цётка Лізавета маўчала, як нямая. Яны зноў выпілі і Колька зноў вярнуўся да пачатай размовы. — Якая вам карысць ад таго, што ўсё застаецца кагасу? Яны што, дапамагалі нам, калі бацька будаваўся?

— Я яшчэ паміраць не збіраюся, — пакрыўджана зазначыла цётка Лізавета.

— Ды хіба мы пра гэта, — не адступаў Колька, — Жывіце сабе на здароўе. Хочаце ў мяне, а хочаце ў Шуркі. Але навошта, каб гэта ўсё камусьці засталася.

— На ліха мне ваш горад, — злосна адказала яна. — Што я буду там рабіць? Сядзець, як у турме, у вашай кватэры і смерці чакаць?

— А чаго вы пад старасць хочаце? — раззлаваўся Шурка. — На якога чорта вам гэта гаспадарка? У магазін пайшоў і купіў што трэба. І ніякіх клопатаў. І хлеб, і малако, і мяса... А калі прададзім, то ва вашу сядзібу ведаеце колькі дадуць?

Рабаціністы твар Шуркі пацырванеў, рудзёныя валасы на галаве ўскамаціліся, прыўка спаўзла на вочы.

— Сваё нажывіце і тады прадавайце... — баранілася маці.

— Сваё-то нажывём... Але ж гэта таксама не чужое, — прымірэнча заўважыў Шурка.

— Самі вінаваты. Панесла па свету! А хто вас у шыю гнаў?

— Тады, мама, многія пакідалі вёску, — прамовіў у роздуме Колька.

— І тады жылі людзі... Рабіць трэба было, — гаварыла яна.

— А на ліха яна нам трэба, гэта зямля! — з горыччу сказаў Колька.

Вось на экране хата Лявона Зябліка. Праз акно відаць, як Сымон капае студню. У зале смех: Сымон робіць студню гэтак, як цяпер, калі ніхто не кладзе зруб, а — цэментовыя кругі.

На дварэ лета, сама ўсё расце і буяе, а Марыля тэч кросны. Ці ж сялянцы няма іншай работы ўлетку? На гародзе, у полі?

Сымон капае студню, аголены да пояса. Мала таго, ён, дзяцюк, — з бародкай. Мала таго, нават Лявон дазваляе сабе раскошу скінуць кашулю і свяціць голым целам (балазе яно незагарэлае) перад жонкай і дачкой. І Лявон, і сыны яго, і Незнаёмы ходзяць без шапкі, каптура, капелюша.

Ці ж пастаноўшчыкі фільма не ведаюць, што яшчэ год сорак назад хлопчыка не выпускалі з хаты без галаўнога ўбору? Ці ж ім невядома, што простыя беларусы даўней нават у інтымныя хвіліны саромеліся скідаць з сябе сподняе, свяціць голым целам перад дзецьмі? Калі б пастаноўшчыкі пажалалі, то яны даведаліся б, што дзецюкі не тое, што бароды—вусоў не мелі, а толькі доўгія валасы на галаве: вусы адгадоўвалі шляхцікі, а мужыкі — ажаніўшыся (тут згадаем з Купалы: «белы вус, пядзі дзве валасы»). Бароду ж заводзілі мужычны, у якіх падрасталі дзеці.

Або тыя, першыя кадры. Зося ляжыць на лузе сярод красак. Хораша, эфэктна! Ды, мусіць, не магла дазволіць сабе такую раскошу рэальна сучасніца Зося, бо луг лугам, але ж ён перш за ўсё — сенажаць. Не толькі панскі паплаўнічы, родны бацька прагнаў бы дачку з таго лугу за тое, што мне траву перад касавіцай.

Яшчэ раз пра вобраз Паніча. Крытыка адзначала ўжо, што ён пададзены аднабакова. Няхай так, няхай Паніч цынік,

але думаецца, што яго выхоўвалі ў рэлігійным духу і зьяцца да дзяўчыны ў капліцы ён не стаў бы, і станавіцца тыльным бокам да абразоў — таксама. І цалуецца ў царкве, каціце, капліцы толькі двойчы: пад вяном ды на вялікдзень. Ці то гэтым падкрэсліваецца цынізм Паніча, ці то пастаноўшчыкам зноў захачелася падаць нешта эфэктнае — не зразумеш. Аб праўдзе вобраза памучым. Праўда парушана ўжо і тады, калі ў капліцы запальваюцца свечкі. Не адна, а мноства свечак, быццам гэта вялікае свята, быццам сабралася мноства людзей. Але ж ні свята, ні гармідару. Тут дастаткова было б і лампадкі. Кінулася ў вочы і тое, што жагнаецца Зосяка трыма пальцамі (як праваслаўныя), а на яе магіле, як і на магіле бацькі, — рымскі (каталіцкі) крыж...

Нехта скажа: дробязі. Не дробязі, калі памятаць, што колькасць перарастае ў якасць. І ніякая эфэктнасць не апраўдае адсутнасць эфэктнага праўдзіваці, калі вецер гоніць на экране нейкую сечку з салома, а на галовах герояў нават валасок не заварушыўся...

Мастацкая ўмоўнасць. Інтэрпрэтацыя. Прачытанне. Іншы раз гэтая ўмоўнасць даводзіцца да таго, што яе толькі ўмоўна можна назваць мастацкай. Іншы раз у інтэрпрэтацыі даходзіць да таго, што не пазнаеш першатвор. Прачытанне класіка ёсць пранікненне ў яго свет, у яго эпоху, у кантэкст ягонае творчасці, а не выскубанне радкоў, пэсажаў, сцэнак. Класіка не патрабуе, каб яе прыхарошвалі, рабілі стракатай, бо ў класіцы — праўда. І трэба было данесці глядачу праўду тае эпохі. Праўду, убачаную і засведчаную Купалам. Па-купалаўску і да драбніц.

Сяргей ДУБАВЕЦ,
студэнт факультэта журналістыкі БДУ імя У. І. Леніна.

Цінавацьчы чытача выклікаюць кнігі, што выходзяць у выдавецтве «Навука і тэхніка», якое спецыялізуецца на выпуску літаратуры, падрыхтаванай у інстытутах і аддзелах Акадэміі навук БССР, а таксама ў іншых навукова-даследчых і вышэйшых навучальных установах. У 1983 годзе пачынаецца свет калі 260 назваў выданняў. Сярод іх значнае месца зоймуць кнігі па літаратуры і мовазнаўству, мастацтву, слоўнікі, падпісныя выданні.

яго нацыянальнай і агульнаславянскай вытока, сувязі з рамантычнымі традыцыямі славянскіх літаратур XIX стагоддзя. Вялікая ўвага ўдзяляецца тэме рэвалюцыі і творчасці беларускіх пісьменнікаў.

М. Кеняна ўпершыню аналізуе дзейнасць А. Куляшова-перакладчыка. Кніга «Майстэрства Аркадзя Куляшова - перакладчыка» цікавая аўтарскімі абагульненнямі, зольнасцю выхадзіць на праблемы, звязаныя з узаемазвязямі і ўзаемаўзба-

чацвёрты выпуск «Гістарычна-га слоўніка беларускай мовы», трэці том «Этымалагічнага слоўніка беларускай мовы», чарговыя два выпускі зборніка «Беларуская лінгвістыка».

Чытачы атрымаюць чарговыя тамы Збору твораў Міхася Лынькова ў васьмі тамах. У чацвёрты том увайдзе першая і другая кнігі эпапеі «Веканомныя дні», у пяты — трэцяя і чацвёртая. У выданне ўпершыню будзе ўключаны шырокі гісторыка-літаратурны і тэн-

ДАЛЯГЛЯДЫ «НАВУКІ І ТЭХНІКІ»

В. Гапава ў ніжэй «Перачытаючы «Спадчыну» Янікі Купалы» ўпершыню даследуе гэты зборнік народнага песняра як цэласную ідэя-мастацкую кнігу, што дае магчымасць высветліць занамернасці мастацкага мыслення паэта. Разглядаюцца таксама некаторыя купалаўскія пераклады.

«Сучасная беларуская паэзія» — назва даследавання У. Гніламедава, якое мае падзагалоўак «Творчая індывідуальнасць і літаратурны працэс». Аўтар звяртаецца да творчасці многіх аўтараў, аналізуе занамернасці, сацыяльны і маральны змест, а таксама эстэтычнае багацце, нацыянальную своеасаблівасць і пафас інтэрнацыяналізму сённяшняй беларускай паэзіі.

Л. Гарэлін напісала творчы партрэт аднаго з самых цікавых беларускіх паэтаў, лаўрэата прэміі Ленінскага камсамола Беларусі і Дзяржаўнай прэміі БССР Рыгора Барадзіна. «Янка Маўр» — нарыс жыцця і творчасці пачынальніка беларускай дзіцячай літаратуры, 100 гадоў з дня нараджэння якога спяўнецца ў наступным годзе. Аўтар кнігі — Э. Гурэвіч.

У манаграфіі У. Казберука «Рамантычны пошук» гаворка вядзецца пра беларускі рамантызм пачатку нашага стагоддзя,

гачэннем братніх літаратур.

«Станаўленне беларускай савецкай драматургіі» — гэтая тэма зацікавіла С. Лаўшука, які аналізуе розныя творы гэтага жанру, у тым ліку і малавядомыя п'есы, напісаныя ў 20 — 30-х гадах.

Асобныя моманты з біяграфіі У. Сыраномлі ўдакладняе У. Мархель у ніжэй «Вясковы лірнік».

Федар Улашэўскі і Яні Цадроўскі пісалі свае ўспаміны на беларускай мове. З тэкстамі іх можна будзе пазнаёміцца ў зборніку «Помнікі мемуарнай літаратуры Беларусі XVII ст.». Публікацыі суправаджаюцца багатым каментарыем, уступным артыкулам, паказальнікам імёнаў і назваў мясцін, пра якія ўпамінаюць аўтары.

«Слоўнік назваў населеных пунктаў Магілёўскай вобласці» падрыхтаваў Я. Рапановіч.

Кніга Г. Юрчанкі «Народнае вытворнае слова» — працяг выдання пад такой жа назвай, якое выйшла ў 1981 годзе і ўвабрала ў сябе лексіку на літары А—Л. У гэты своеасаблівы слоўнік увайшлі багатыя матэрыялы, сабраныя аўтарам на ўсходзе нашай рэспублікі, дзе мяжуюцца сучасныя беларускія і рускія гаворкі. Выйдуць таксама трэці і

сталагічны каментарый, што дазволіць лепш зразумець зваляючыя задумы пісьменніка, зазірнуць у яго творчую лабараторыю.

Папоўніцца бібліятэка «Беларуская народная творчасць». У том «Легенды, паданні» ўпершыню будуць сабраны так поўна фальклорныя творы гэтых жанраў. Трэцяя кніга «Вяселле. Песні» — гэта звыш 1500 песень, запісаных у час розных фальклорных экспедыцый, а таксама ўзятых з архіваў Савецкага Саюза і Польшчы, рэдкія публікацыі мінулага стагоддзя.

У раздзеле «Мастацтва. Мастацтвазнаўства» прапаноўваецца такія кнігі, як «Кампазіцыя оперы» Г. Куляшова, зборнік «Помнікі старажытнабеларускай культуры. Новая адкрыццё», «Структура фільма» Г. Ратнікава і іншыя.

Сярод іншых выданняў, што спатрэбяцца многім, — даследаванне Л. Яўменава і В. Гапановіча «Антыгуманістычныя тэндэнцыі сучаснага буржуазнага мастацтва», календарна-манатрафія «Свабодны час і духоўнае багацце асобы», манаграфія Л. Побаля «Археалагічныя помнікі Беларусі. Жалезны век», зборнік «Інстытут беларускай культуры»...

А. ШУЛЯКОУСКІ.

— Час быў такі, — сумна сказала цётка Лізавета.
— Час! — са з'едлівай злоснай ухмылкай адгукнуўся Шурка.

— Ідзіце ў калгас. Цяпер зарабляюць вунь як...
— Душа не ляжыць, мама, — шчыра, з болем і крыўдай прамовіў Колька, і з жалем паглядзеў на маці, працягваючы споведзь:

— Вы думаеце лёгка там тады было? Мы адрывалі сябе ад зямлі... як бінт ад раны. Рад бы вярнуцца, ды ўжо не магу. Рана зажыла. Не баліць ужо, не шчыміць больш. Няма, мама, ахвоты на зямлі працаваць. Не патрэбна яна мне цяпер... ні за якія грошы.

— Сваіх не капае, дык гарадскіх прыганяюць, — заўважыў Шурка. — А тыя не хочуць, упіраюцца. Во час настаў! Ну і жыццё пайшло — зямля не патрэбна нікому!..

Шурка замоўк схіліўшы да каленяў галаву і змрочна глядзеў у падлогу. Маўчалі і ўсе астатнія. Было чуваць, як б'ецца аб аконнае шкло і гудзіць муха. Пасля чарговага выказвання Шуркі Віктар ужо не вытрымаў, сказаў нечакана для іх рэзка і прама:

— Вы абодва памыляецеся. Зямля патрэбна дзяржаве, а значыць і кожнаму чалавеку... І нельга на свой аршын мераць усіх астатніх.

Шурка ўскінуўся на яго цікаўна-здзіўленым і непрыязным паглядом. Увесь твар яго быццам гаварыў: «Бач ты, які певень бойкі, які абаронца!»

— Вы казалі так таму, што вам грошы за гэта, напэўна, плацяць. А мне не плацяць і я гавару так, як думаю.

— Ладна, Шурка, не спрачайся, — перапыніў яго Колька і тут жа звярнуўся да Віктара, быццам шукаў у яго падтрымку:

— Бачыце, родная маці, а не разумее нас. Усё, што нажывалі, пойдзе па ветру, ёлкі зялёныя!

— Не вы нажывалі, — злосна сказала яна і вочы яе пачырванелі ад слёз.

— Ды хіба справа толькі ў гаспадарцы? — прымірэнча і глуха прамовіў Шурка. — У мяне, можа, душа разрываецца ад жаласці да вас... што вы адна тут, у гэтай вёсцы... Жывём мы неяк не па-людску.

— Ну што ж, — цяжка ўздыхнуў Колька. — Пойдзем мы... А вы, мама, падумаіце. Мы ж не воратнікам.

Развітаўшыся, яны пайшлі. А цётка Лізавета, уткнуўшы твар у далоні, заплакала.

Потым, крыху супакойшыся, выцерла хусцінкай вочы, заклапочана сказала:

— Вам ужо, напэўна, ехаць трэба: вечарэе. А та заставайцеся. Жывіце, колькі хочацца.

— Дзякую. Толькі ехаць мне неабходна.

З пачуццём нейкай віны і няёмкасці ён выйшаў на вуліцу. Павольна дагараў дзень. Воблакі, што барвова палымелі, патухалі, схопліваліся лілова-шэрым налётам попелу. Усё навакол было бездакорна гарманічным, разумным, дыхла мірнай цішынёй і шчасцем. Але не было ні цішыні, ні спакою.

Віктар выкаціў матацыкл са двара і паехаў да выгану, дзе пасвіліся коні. Віктар убачыў дзядзьку Ігната, які сядзеў на кукішках, пугаў свайго каняку. Нягледзячы на тое, што час быў позні, Віктар прыпыніўся, каб пагаварыць з чалавекам, які яму спадабаўся, а завадно па магчымасці распытаць пра цётку Лізавету...

У момант развялі агеньчык з ціхім, роўным, але гарачым полымем. Віктар з асалодай удыхнуў гаркавата-салодкі пах альхі і асіны, прыемна адчуваючы ва ўсім целе п'якуючы целпыню. Чырвоныя языкі агню вылізвалі твар дзядзькі Ігната, густа крывавалі яго. Доўгай палкай паварушыўшы вуголле, ён сказаў:

— Бачылі, які сад у Лізаветы? Ну дык вось, да вайны там стаяла балота. Кажуць, нагой не ступіць было. Закончылася вайна, народ у родныя мясціны пачаў вяртацца. Вярнуўся і Ягор — муж Лізаветы. Ён, казалі, недзе ажно ў Польшчы партызаніў. Вунь куды лёс чалавека закінуў, вярнуўся. Прышоў ён, а тут ні каля, ні двара. Немцы пры адступленні ўсё спалілі. Сад у Ягора быў. Ды які сад! Дык вось яго гэтыя гады пад карань ссеклі. Памятаю. Прыйдзе, бывала, Ягор, сядзе на мяжы, як каменны. Пакуль Лізавета не прыйдзе. Многія лічылі, што ён розум страціў. Неж іду я, а ён сядзіць, галаву на калені паклаў, усё роўна як спіць. І вочы ў яго як у падстраэнай птушкі. Падышоў я і пытаюся: «Ты чаго гэта, Ягор? Ды пара ўжо і забыць, не тое перажылі». А ён мне адказвае: «Я гэтаму саду ўсё сваё жыццё аддаў. Кожную ябыньку, як дзіця роднае песціў». І на твары ў яго такая скруха, быццам пахаваў кагосьці. Ну, пабедаваў-пабедаваў Ягор, ды і пайшоў на балота, дзе цяпер Лізавета жыве. Усё сваё зда-роўе ўклаў ён у яго.

Дзядзька Ігнат перапыніў расказ, зачаравана глядзеў на агонь.

Віктар устаў, размяў здранцвелыя ногі, азірнуўся. Туман шчыльным воблакам напылаў за лесу, разліваўся па выгану і затопляў яго. Коні плавалі ў ім, нібы ў разведзенай малом вадзе. У чужыні цішыні вечара гучна патрэскавала паленне. Польшыма, кучара-вяхчыя іскрамі, выхоплівала са змроку бліжэйныя кусты, падобныя на птушак з распластанымі крыламі. Непадалёк ад іх прабегаў нейкі звярок, шамоцячы травой. Віктар сеў, закінуўся штармоўкай, спытаў:

— Навошта ж ён на балота пайшоў, калі свая сядзіба была?

— Не хацеў на апаганеным месцы зноў жыццё пачынаць. Горды быў чалавек. Любіў зямлю Ягор, ды як любіў! Цяпер так не любяць, не ўмеюць. І, здавалася б, усё добра было, толькі зноў яму не пашанцавала. Старэйшы сын з вайны не вярнуўся. Да Берліна, кажучы, дайшоў. Напэўна, ужо лёс яго такі. А тыя двое вылецелі з бацькоўскага гнязда, захачелася ім па свеце пабадзяцца, а Ягор ні ў якую. Разгневаўся, кажа, я вырас на зямлі, і памру на ёй, а вы можаце ісці куды вочы глядзець. Вы мне не дзеці. Як сказаў, так і зрабіў... І што вы думаеце? Пайшлі. Пасля гэтага Ягор пачаў здаваць. Можа, гавараў моцна, а можа, гады здароўе падламалі. Паміраў ён спакойна, мудра. Дзядей не ўспомніў, не дараваў, значыць, і наказ даў Лізавете — усю гаспадарку ў калгас. А дзеці? Вядома ж, памыкаліся па белым свеце, ды і зноў вярнуліся дадому. Эх, усюды, кажучы, добра, дзе нас няма... Побач тут, у раёне, уладкаваліся. На заводзе працуюць. Жывуць як быццам надрэнна. Вось і патрабуюць цяпер ад маткі, каб яна сваю гаспадарку прадала. Ды, відаць, не такая яна, Лізавета. Спраўна блудзе наказ мужнін.

Датлявала вуголле. Ужо зблізку не было бачна ні лесу, ні возера, ні коней. Усё растварылася ў цемры. Віктар развітаўся з дзядзькам Ігнатам, завёў матацыкл.

— Прыезджайце да нас. Месцы тут добрыя, прывольныя. Хата ў мяне вялікая, хоць ваўкоў ганяй. Ды і нам са старой весялей будзе, — шчыра запрашаў Ігнат...

...Калі матацыкл імкліва вылецеў на дарогу, Віктар спахапіўся, што не спытаў у дзядзькі Ігната назву вёскі.

«КОЛАСА МОЖНА ІЛЮСТРАВАЦЬ БЯСКОНЦА»

«ДАРАГІ МНЕ ВОБРАЗ»

Есць мастакі, якія знайшлі сваю тэму ў мастацтве, і, звяртаючыся да яе ў розныя перыяды свайго жыцця, застаюцца ёй вернымі. Менавіта такой, невычэрпнай тэмай з'явіўся для жывапісца Уладзіміра СТАЛЬМАШОНКА вобраз Якуба Коласа.

— Уладзімір Іванавіч, з чаго пачалася ваша праца над серыяй палотнаў, якая зараз налічвае больш за дзесятак твораў? Калі ўпершыню звярнуліся вы да вобраза свайго вялікага земляка?

— Мая сустрэча з Якубам Коласам адбылася ў 1952 годзе, калі я, тады яшчэ студэнт Інстытута жывапісу, скульптуры і архітэктуры імя І. Я. Рэпіна, прыйшоў да яго, маючы на мэце напісаць партрэт. Да гэтай пары дзядзька Якуб, як яго тады ўсе звалі, звычайна адмаўляўся пазіраваць, а тут на дзіва лёгка згадзіўся. Так, з натуры, я напісаў першы партрэт пісьменніка. Ён і стаў пачаткам працоўні гэтага вобраза ў далейшым.

— Адзін з найбольш вядомых вашых твораў — па-майстэрску выкананы партрэт Якуба Коласа, які знаходзіцца ў пастаяльнай экспазіцыі Дзяржаўнага мастацкага музея БССР. Яшчэ ў час экспанавання ў Маскве на Усесаюзнай выстаўцы, прысвечанай 50-годдзю Вялікага Кастрычніка, ён звярнуў на сябе ўвагу і мастацтвазнаўцаў, і мастакоў. Як вы прыйшлі да такога лаканічнага, абагульненага вырашэння вобраза пісьменніка?

— Спачатку мне хацелася паказаць Коласа ў самай рэальнай, звычайнай абстаноўцы: як ён крочыць уздоўж палаткаў, любуючыся спелай збажынай, працуе ў сваім рабочым кабінце, або размаўляе з сялянамі. Але ў працэсе працы ўсё больш яскрава акрэслівалася, як мне здаецца, адзіна правільнае, кампазіцыйнае і колеравае вырашэнне партрэта, у якім быў бы створаны вобраз глыбока нацыянальны, арганічна звязаны з беларускай зямлёй і яе народам, вобраз, у якім было б выяўлена маё захапленне асобай мастака.

— Уладзімір Іванавіч, акрамя станковага жывапісу, вы шмат працуеце і ў манументальным. Вобраз Я. Коласа знайшоў сваё адлюстраванне і ў вашых роспісах і вітражах.

— Так. У манументальных творах я імкнуўся па-мастацку асэнсаваць некаторыя этапы гісторыі Беларусі, этапы развіцця яе асветніцкай думкі. А гэту тэму немагчыма ўвасабіць без Якуба Коласа. І таму яго вобраз прысутнічае ў роспісе, які знаходзіцца ў Дзяржаўным мастацкім музеі БССР. Разам з вобразамі Ф. Скарыны і М. Гусоўскага, В. Дуніна-Марцінкевіча і Ф. Багушэвіча, Цёткі і інш., — вобразамі шаснаццаці вялікіх дзеячаў беларускай культуры, якія ўнеслі неацэнны ўклад у яе развіццё.

А ў вітражы Дома мод на Юбілейнай плошчы ў Мінску фігура Якуба Коласа займае адно з цэнтральных месцаў. Гэты камбінаваны вітраж, выкананы разам з мастаком В. Даўгялам, мае назву «Святая зямлі беларускай».

Зараз рыхтуюцца да персанальнай выстаўкі з нагоды 25-годдзя творчай дзейнасці. На ёй мяркую паказаць усё, што створана на працягу гэтых гадоў. Не малое месца сярод гэтых работ будзе адведзена дарогаму мне, хвалючаму вобразу песняра.

Хутка выйдзе ў свет кніга выбраных твораў Якуба Коласа. Аўтар яе мастацкага афармлення — Георгій ПАПЛАЎСКИ. Частку з вялікай серыі ілюстрацый у кнізе (29 лістоў) глядачы бачылі на выстаўках. Мы звярнуліся да Георгія Георгіевіча з просьбай раскажаць пра яго работу над паэзіяй Коласа.

метафарычнасць. Гэта значыць, ілюстрацыя з дапамогай выяўленчых сродкаў павінна набываць сэнс больш шырокі, чым непасрэдна выяўленае. Выяўленне павінна як бы перарастаць само сябе. Таму я пазбягаю ў афармленні кніг таго, што называюць ілюстрацыйнасцю, фрагментарнасцю.

Кожны сюжэт для мяне мае самастойны сэнс і значэнне, і таму я імкнуўся да таго, каб кожны ліст быў замкнёным у сабе і завершаным, як гэта бывае ў станковай графіцы. Каб зрабіць такія ілюстрацыі, шукаеш спачатку ў паэзіі асноўныя змястоўныя лініі, яе, так скажаць, апорныя вобраз-

У паэмах я павінен прытрымлівацца сюжэту і, абавіраючыся на яго, шукаць метафару так, каб у мінімальнай колькасці малюнкаў сфакусіраваць змест. Так, у ілюстрацыі да паэмы «Суд у лесе» я выявіў жанчыну-сялянку, якая не мае прылад працы, пакінутыя бусліныя гнёзды. У цяжкі час і людзі, і птушкі пакідалі родныя мясціны. У «Сымоне-музыку» ёсць выдатныя для выяўлення жыццёвага сэнсу, у кожнай з якіх ёсць свой абагульняючы сэнс.

Ілюструючы «Новую зямлю», я на гэты раз выбраў не выкарыстаныя раней моманты, якія наогул выпадалі з поля зроку

помніка на магіле Якуба Коласа. Раскажаце, калі ласка, аб гэтай сваёй працы.

— Гэта была ганаровая і адказная задача. Атрымаўшы заказ, мы разам са скульптарам Якавенкам і архітэктарам Мызніковым адразу ж узяліся за працу. Было створана шмат варыянтаў, дзесятыя эскізы. Нарэшце спыніліся на тым варыянце, які пазней быў увасоблены ў матэрыяле і ўстаноўлены на месцы пахавання паэта. Вялікую дапамогу ў пошуках матэрыялу для гэтай работы нам аназаў дырэктар музея Якуба Коласа сын паэта Даніла Канстанцінавіч Міцкевіч. Снарыстаўшы дэталі з яго ўспамінаў аб сваім бацьку, шматлікія фотаздымкі, якія даў нам Даніла Канстанцінавіч, мы імкнуліся як мага больш дакладна ўвасабіць аблічча Якуба Коласа.

— Гэта помнік вы зрабілі больш за дзесяць гадоў назад. Ці звярталіся вы да вобраза паэта пазней?

— Звяртаўся, і неаднойчы. Мною зроблены некалькі партрэтаў Коласа, дарэчы, апошні створаны зусім нядаўна. Яго можна ўбачыць на выстаўцы, прысвечанай юбілею паэта.

«ДЛЯ ВАС, ДУШОЮ ЧУЛЫХ...»

Калі сёння ўваходзіш у гэты дом, здаецца, што дакранаешся да пачуццяў, думак, вобразаў паэта. Пра новы мастацкі вобраз Літаратурнага музея Якуба Коласа раскажа мастак, заслужаны работнік культуры БССР Эдуард АГУ-НОВІЧ:

— Музей Якуба Коласа па-ступова набывае рысы мемарыяльнасці. Бо дом, у якім жыў паэт, гэта сапраўдны помнік. Своеасаблівым эпіграфам да новай экспазіцыі стануць словы, якія, як нам здавалася, можна аднесці да ўсёй творчасці паэта, — эпіграф да паэмы «Сымон-музыка»:

Ад роднае зямлі, ад гоману бароў,
Ад назак вечаароў,
Ад песень вудароў,
Ад светлых воблікаў
закінутых дзяцей,
Ад шолоху начэй,
Ад тысяч ніцей,
З якіх аснована і выткана
жыццё
І злучана быццё і небыццё,—
Збіраўся скарб...

Габелен, вытканы ў традыцыйных случках павоў, упрыгожыць першы, уводны пакой музея. Яго літаратурная экспазіцыя размяшчаецца цяпер на першым паверсе, у пакоях, дзе жылі сыны Я. Коласа. Знаёмства наведвальнікаў з домам-музеям, з пакоямі, дзе жыў паэт, дазволіць супрацоўнікам рабіць больш глыбокія, змястоўныя экскурсы ў яго творчасць.

У госці да дзядзькі Якуба прыходзілі вельмі цікавыя людзі. Пра гэта нагадваюць фотаздымкі, экспанаты. У экспазіцыі будуць прадстаўлены і некаторыя здымкі, на якіх Колас сфатаграфаваны разам з блізкімі і знаёмымі ў адным з куткоў гэтага дома.

Адной з мэт нашай працы было стварэнне ў пакоях хатняй утульнасці. Паводле фотаздымкаў, успамінаў сваякоў узноўлена дакладная абстаноўка пакояў. Каля дома-музея будуць пасяяны палоскі жыта, ячменю, як гэта было пры жыцці Коласа.

Матэрыялы для стварэння мемарыяльнага музея, падрыхтаваны яго навуковымі супрацоўнікамі. Над экспазіцыяй працуюць рэстаўратары і мастакі з Мінскага мастацка-вытворчага камбіната.

На вернісажы з мастакамі гутарылі: Л. БОРТНІК, Э. ПУГАЧОВА, Д. ФІЛІМОНАУ, Г. САЧАНКА.

Сёння цяжка знайсці беларускага мастака, у творчасці якога «не адгунуліся» б так ці іначай вобраз вялікага нацыянальнага паэта Беларусі Якуба Коласа, вобразы яго прозы або паэзіі. Жывапісцы і графікі, скульптары і прыкладнікі розных пакаленняў прыялі

ўдзел у выстаўцы «Песняры зямлі беларускай». Прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа, яна экспануецца зараз у залах Палаца мастацтваў. Нашы карэспандэнты сустрэліся з некаторымі мастакамі на вернісажы.

— Я змалку ведаю сялянскае жыццё. Як мастак вывучаю яго ўжо многія гады. Азёры, узгоркі, палі і лясы Беларусі, вясковыя хаты, кожная дэталі быту — няхай будзе гэта рыбацкае начыненне, плугі і вазы, тканіны і крой сялянскага адзення (цяпер ужо музейных экспанатаў) — усё гэта для мяне поўна і жыццёвага, і паэтычнага сэнсу. Люблю ўсё сапраўднае, змяное, і, тым самым, мудрае ў народзе... На гэтым матэрыяле і складалася маё эстэтычнае крэда. Тут, мне здаецца, і прычына майго даўняга захаплення паэзіяй Коласа. Яго светаадчуванне мне вельмі блізкае. Як само сялянскае жыццё. І гэтак яно ёміста, канкрэтна, да дакументальнасці адлюстравана Коласам, што яго паэзія сапраўды энцыклапедычная. І ў той жа час яна застаецца паэзіяй! Чытаючы яе, кожны раз знаходзіш новыя і новыя адкрыцці. Відочнасць, важкасць прадметнага свету, выяўленая словамі, само майстэрства паэта — ці не знаходка для мастака? Кожны радок можна ілюстравать, таму што ў ім закладзена выяўленчасць. І ў гэтай выяўленчасці — гісторыя народа, гісторыя душы селяніна...

— У 1969 годзе была выдадзена «Новая зямля» ў вашым афармленні — кніга, якая была ўдасконала некалькіх ганаровых ўзнагарод. Вопыт пранікнення ў паэзію Коласа, напэўна, адбыўся на гэтай рабоце?

— Толькі ў малой ступені. Адбілася пастаянства маёй любові да Коласа. Але цяпер я ставіў зусім іншыя задачы, імкнуўся знайсці новае працэттанне твораў. Ды і магчымасці пашырыліся ў гэтым выданні, не абмяжоўваючыся адной паэмай. А з вопытам узрасла адказнасць.

— Які быў ход работы, з чаго яна пачыналася?

— З ідэі... Перш за ўсё я задумаў сістэму сюжэтаў і вызначыў вобразныя прынтцыпы іх выканання. У графіцы я цягну

ныя пункты. Напрыклад, да раздзела дарэвалюцыйных вершаў у мяне ёсць ліст «У дарозе». Мужык вязе на возе бедныя скарбы. Тэма дарогі прысутнічае ў вершах. Але не толькі гэта тэма важная. Я павінен быў стварыць вобраз непаспелай цяжкасці ўсяго старога сялянскага жыцця як лейтматыву часу, летаніцам якога стаў Колас.

У паслярэвалюцыйны перыяд цалкам мяняюцца паэтычныя інтанацыі, бачыш, як каларыт верша з цёмнага, змрочнага робіцца радасным, светлым. Таму і я мяняю прапарцыянальнае вырашэнне лістоў, іх прадметны свет, надаю другую афарбоўку вобразам. Зямлю паэт бачыць падобнай на квіцеючы сад. Гэта думка выяўляецца па-рознаму. Вось хоць бы адзін з прыкладаў:

Цешаць маё вока
Сонечныя хвалі
Нашых лясных дзён.

У другім лісце, як увасабленне шчаслівай працы, у мяне з'явілася дзяўчына са снапамі на фоне сяжалі. Прычым сяжалю 20-х гадоў я доўга шукаў. Паказаў яе дакладна, каб захаваць коласаўскую павагу да гісторыі прадмета. Так і ва ўсіх іншых выпадках ці ў сёлах, ці ў музеях я знаходзіў патрэбнае мне для увасаблення зямной, сялянскай паэзіі. Але ўвесь час адчуваў велічыннасць, высакароднасць паэтычных вобразаў. Узіць ліст «Думы над калыскай» — я хацеў, каб бедная сялянская маці выглядала ў ім мадоннай.

— Інакш кажучы, неабходна спалучаць, вобразную метафарычнасць з дакументальнасцю, як гэта зрабіў паэт?

— Так, у гэтым мастацкая сутнасць яго майстэрства, якое дае ўсім нам прыклад самага сумленнага, самага шчырага стаўлення да мастацтва.

— А якую вы бачыце розніцу ў рабоце над вершамі і паэмай? Вы зноў вярнуліся да «Новай зямлі»...

— Розніца ў інтэрпрэтацыі вершаў і паэм даволі значная.

«ПА ЗАКАЗУ СЭРЦА»

Аб тым, якое значэнне для беларускага выяўленчага мастацтва мае літаратурная спадчына Якуба Коласа, аб вобразе паэта ў яго ўласнай творчасці гаворыць скульптар Уладзімір АНАНЬКА:

— Зараз, калі грамадскасць Беларусі адзначае стогадовы юбілей песняра, творы мастакоў, прысвечаныя Коласу, створаныя па матывах яго вершаў, набываюць асаблівае гучанне, асаблівае важкасць. Жывапісныя палотны, станковыя графічныя лісты, юбілейныя выданні твораў паэта, якія ілюстравалі вядомыя мастакі, работы скульптараў, прысвечаныя сляпкам майстру слова, прыцягваюць увагу глядачоў. Сярод мноства разнастайных работ, прысвечаных паэту, няма такіх, якія па праву можна назваць вяхой у выяўленчым мастацтве рэспублікі, у творчасці іх стваральнікаў. Гэтыя творы — не толькі заказ Мастацкага фонду ці, скажам, Міністэрства культуры, гэта — заказ уласнай душы. Новыя работы Міхаіла Савіцкага, Уладзіміра Стальмашонка, Гаўрылы Вашчанкі, Арлена Кашкурэвіча і многіх іншых мастакоў — яскрава сведчанне таму.

Шмат цікавых работ, прысвечаных Коласу, з'явілася ў нас, «працаўнікоў цяжкай індустрыі мастацтва», як часам называюць скульптараў. Гэта партрэты і скульптурныя кампазіцыі Заіра Азгура, Аляксандра Шацэрніка, маладых мастакоў Аляксандра Мятліцкага, Юрыя Палякова, многіх іншых.

— Уладзімір Іосіфавіч, вядома, што вы — адзін з аўтараў

ЯК ВЁСЦЫ БУДАВАЦА?

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 4).

— На жаль, гэтак зацвярд-
жэнне з'яўляецца чыста фар-
мальным актам.

— Помню, у Дзяржынскім
раёне, праўда, гэта было даў-
навата, старшыня аднаго з
калгасаў тройчы пераарбляў
свінарнік ужо ў працэсе
будаўніцтва. Тлумачыў ён
гэта недасналасцю праекта.

— На жаль, і сёння такія
выпадкі здараюцца даволі ча-
ста, хаця ўносіць хоць якія-не-
будзь змены ў праект на мес-
це без дазволу Дзяржбуда
нельга. Але ж не звяжваюць на
гэта — уносяць пераарбляюць
ужо зробленае. Пачалі ламаць
ужо амаль пабудаваны кароў-
нік, напрыклад, у саўгасе імя
Леніна Лоеўскага раёна, трой-
чы пераарблялі адно з жыў-
лагадоўчых памяшканняў у
калгасе імя Калініна Нясвіж-
скага раёна.

— Няўжо не шкада грошай?
І гэта пры сённяшнім дэвізе —
эканоміка павінна быць эка-
номнай!

— Грошы ж не старшыні-
выя, не дырэктарскія...

— Цяпер пра тэрміны будаў-
ніцтва. У Справаздачным да-
кладзе XXVI з'езду КПСС указ-
валася, у прыватнасці, што ад-
ной з вострых праблем
з'яўляецца нізкая фондаадда-
ча, што ўвод у строй будаўнічых
аб'ектаў непамерна зацягваец-
ца.

— Сёння ў нас налічваецца
1650 аб'ектаў у стадыі будаўні-
цтва, з іх 950 — пускавых.
Ці спазняемся мы са здачай у
эксплуатацыю? Здараецца і та-
кое. Вузкае месца — рабочая
сіла. Мы вымушаны вазіць ра-
бочых на калгасныя аб'екты
транспартам, што забірае да
трох гадзін у дзень. І ўсё-такі
з году ў год мы скарачаем не-
завершанае будаўніцтва. Толь-
кі ў 1981 годзе аб'ём здадзена-
най заказчыку прадукцыі пера-
высіў на 45 мільёнаў рублёў
пазатэатні паказчык. Да
канца пяцігодкі плануецца ў
паўтара раз павялічыць аб-
ём будаўнічых работ, звязан-
ых з аграпрамысловым ком-
плексам. Акцэнт будзе зроблены
на будаўніцтва жылля, аб'ек-
таў сакультбыву і кормавит-
ворчасці.

— Школа, клуб, лазня,
праляна — сёння гэта, так ска-
заць, атрыбуты кожнага калга-

са, саўгаса. Хаця нямаюць яшчэ
вёсак, дзе, снажам, клуб туліцца
ў прыстасаваным памяшканні...

— Калі быць шчырым, дык
скажу адно — клуб, асабліва
Дом, Палац культуры, напры-
клад, такі, як у калгасе «Чыр-
воная змена» Любанскага ра-
ёна, або ў калгасе «Раесвет»
імя Арлоўскага, будаваць куды
цяжэй, чым, напрыклад, кароў-
нік.

— Усюды такія палацы буда-
ваць немагчыма, сціплы, але
дабrotны клуб можна зрабіць
выдатным асяродкам культуры,
дзе жыццё будзе кіпець. Ды
толькі праекты клубу, сель-
скіх дамоў культуры, на маю
думку, пакідаюць жадаць леп-
шага. Архітэктары, праекціроў-
шчыкі, здаецца, заклапочаны
толькі тым, каб тут можна
было паказаць кіно. У такім
клубе даміруе глядзельная за-
ла, за кошт пакоў для гурт-
ковай работы. Я бываю ў клу-
бах, дзе рэпетыцыі праводзі-
ліся ў невялікім фэе, ды і то,
калі кіно было «выхадное». Су-
мясціць паказ фільма і рэп-
етыцыю тут немагчыма — адно
аднаму перашкаджае.

— З гэтай заўвагай можна
пагадзіцца, але вы самі разу-
меце, што мы падрадная ар-
ганізацыя — што нам даюць, тое
і будзем.

— Няўжо будаўнікам усё
роўна, што яны будуць, толь-
кі б быў аб'ём, грошы, матэ-
рыялы?

— Паўтараю, гэта справа
архітэктараў, праекціроўшчы-
каў. Ды і заказчыкаў. Яны павін-
ны быць зацікаўлены, каб
праект адпавядаў усім сучас-
ным патрабаванням.

Да практавання школ, між
іншым, у нас ставяцца больш
сур'ёзна. Школы ў нас добрыя.
У мінулым годзе мы пабудавалі
сельскіх школ на 13 тысяч
вучняў, 38 дашкольных дзіця-
чых устаноў, 5 прафесійна-тэх-
нічных вучылішчаў.

— Віктар Аляксеевіч, мне
хоцца закрэпіць яшчэ адну
досыць важную, на маю дум-
ку, праблему, хоць, на першы
погляд, яна не мае да вас пра-
мых адносін. Маецца на ўвазе
шабашніцтва. Вось зусім ня-
даўні выпадак. Трое інжыне-
раў з Мінска ў час свайго чар-
говага адпачынку паехалі ў
адзін з калгасаў Лідскага раёна
І за тры тыдні на будаўніцтве
кароўніка заробілі па 800 руб-
лёў. Праўда, казалі, што пра-
цавалі ад цямна да цямна. Каб
гэтыя інжынеры былі выключ-
чэннем... Няма, мабыць, такога
раёна, дзе б не працавалі бры-
гады шабашнікаў. Чым вы гэта
тлумачыце, Віктар Аляксеевіч?

У рэспубліцы ж існуюць ваша
міністраства з гадавым аб'ёмам
работ у 290 мільёнаў рублёў, у
вас 54 тысячы будаўнікоў;
«Белміжкалгасбуд» — таксама
будаўнічае аб'яднанне з 75—80
тысячамі рабочых, ёсць будаў-
нічыя арганізацыі пры Міні-
тэрстве сельскай гаспадаркі
рэспублікі, на ўзбраенні ва-
шым самая сучасная будаўні-
чая тэхніка... І побач з усім гэ-
тым працітае, ды яшчэ яшчэ
саматужная брыгада з трох-пяці
чалавек, узброеных дапаго-
ным інструментам. Калі трэба
нешта зрабіць хутка, просяць
шабашнікаў, а не вас...

— Мяне аднойчы ўпкінуў
адзін старшыня калгаса: «Вы,
кажа, у мяне кароўнік ужо
другі год будзеце і канца не
бачна, а шабашнікі зрабілі ця-
лятнік за некалькі месяцаў». Пай-
шлі паглядзець той цялят-
нік. Аказваецца, пастаўлена
толькі каробка і накрыты дах.
Так і інжынеры, пра якіх вы
расказваеце, паставілі, відаць,
сцены, узялі грошы і паехалі
да хаты. А жывёлу туды ста-
віць можна? Вядома ж, нельга.

Хоць, з другога боку, канеч-
не, будзем мы часам надта па-
вольна, і калі гаварыць шчыра,
арганізацыі працы, бывае,
можна павучыцца ў шабашні-
каў. Тут мы маем, так сказаць,
падрад у ідэале. Зрабіў — ат-
рымаў.

Але калі весці гаворку па
вялікім рахунку, дык шабаш-
ніцтва з'ява вельмі шкодная.
Па-першае, яна разбэшчвае
людзей. Уявіце, побач будую-
цца два аб'екты — на адным
працуюць рабочыя дзяржаўнай
арганізацыі, на другім — ша-
башнікі, якія зарабляюць у
пяць разоў больш.

— Дык яны мо больш у пяць
разоў і працуюць. Вы ж рас-
казвалі, што тры гадзіны ў
дзень забірае толькі транспар-
ціроўка рабочых. Пакуль пры-
язуць, шабашнік ужо напра-
цуецца да сёмага поту. Зразу-
мейце мяне правільна, Віктар
Аляксеевіч, я, вядома ж, не за
шабашнікаў, але калі гаварыць
аб'ектыўна, працуюць яны
больш.

— І ўсё ж такі эффект тут
атрымліваецца, фактычна, уяў-
ны. Некаторыя кіраўнікі гас-
падарак лічаць, што шабаш-
нікі абыходзяцца танней. Гэта
толькі здаецца, бо ў калгасе
не лічаць ні ўласнага транспар-
ту, ні падсобнай рабочай
сілы. А паспрабуй падлічы!
Другое. Саматужнае будаўні-
цтва ў калгасах вядзе да
распылення будаўнічых матэ-
рыялаў. Зразумейце, гэтыя ма-
тэрыялы — цэгла, цэмент, бло-
кі, бляха, шыфер, шкло — па гас-
падарках не размяркоўваюцца.
Адкуль жа ўсё гэта тут бяра-
ецца? А дастаецца. Сіла магічна-
га слова «дастаў» уяўляецца?
Вось, бадай, усё, што я магу
сказаць па гэтых праблемах.

— Дзякуй вам, Віктар Аля-
ксеевіч, за шчырую цікавую
гутарку.

ВЫСТАЎКІ

Ён — мастак-кераміст. У ра-
ботах Міхаіла Бяляева адчува-
ецца імкненне да прыгажосці,
плаўнай цячучасці ліній, вы-
разнасці сілуэта, умоўнай аба-
гульненасці форм. Ёсць у мас-
така і свая тэма, якую ён ра-
зумее вельмі шырока — нава-
кольнае жыццё. Гэта людзі і іх
справы, прырода — лес, рака,
поле, фальклор — народныя
казкі, легенды, паданні. Усё гэта
знайшло сваё адлюстраванне
ў яго творах, паказаных на пер-
санальнай выстаўцы, прысвечанай
60-годдзю з дня нараджэн-

Бяляева любіць грубаватыя
фактуры, падобныя на фактуру
прыродных матэрыялаў, напры-
клад, каменю. Гэта адчуваецца
ў дэкаратыўнай пластыцы «Зі-
мачна», «Лесавік», «Сніф» і ін-
шых з раней створаных ім
фальклорных вобразаў. Такіх,
напрыклад, як «Палявік», «Па-
ляшук», «Іслач».

Яго «Палявік» моцны, жыцця-
радасны. «Паляшук», наадва-
рот, пададзены змрочна-пану-
рым, задумным, быццам ляс-
ны дух, выступае ён з шурпата-
га камля дрэва.

Міхаіл Бяляев у многіх сваіх
творах імкнецца вырашаць за-
дачы выўленчыя, блізкія да
станковай пластыкі. Ён працуе
на стыку дэкаратыўнай керамі-
кі і скульптурнага партрэта. На
выстаўцы экспанаваліся парт-
рэты «Вера Харужая», «Парт-
рэт Т. В. Бірыч», «Зіна з Палес-

Кераміка Міхаіла Бяляева

ня мастака, якая дэманстравалася ў Палацы мастацтваў.

На выстаўцы былі прадстаў-
лены работы, створаныя маста-
ком за апошнія 15—20 гадоў.
Яны дастаткова поўна характа-
рызуюць яго творчасць, накіру-
ван пошукаў.

Міхаіл Бяляев умее выкары-
стоўваць розныя пластычныя
эфенты ў рабоце з керамічным
матэрыялам. Любімы матэрыял
мастака — шэрот. Многія гады
прысвяціў мастак вывучэнню
тэхналогіі керамічных матэрыя-

ся, «Сястрычка», «Партрэт
мастана», «Жаночы партрэт»,
«Гранча» і інш. Гэтыя партрэты
вынананы мастаком у розны
час і розным матэрыялах. Яны
неадназначныя па сваіх маста-
цкіх вартасцях. На наш пог-
ляд, мастаку лепш удаецца да-
караць дэкаратыўна пластыка.
Гэта прыкметна ў такіх творах, як
«Андрэй Рублёў», фальклорна-
алегарычныя вобразы «Зюзя»,
«Зімушка», «Лесавік», дэкара-
тыўнае блюда «Раніца», серыя
дэкаратыўных масак — «Соней-
ка», «Лясун» і інш.

Патрэба ствараць у кераміч-
ных матэрыялах новыя вобра-
зы прымушае мастака шукаць
новыя прыёмы іх увасаблення.
Урала выкарыстоўваецца, на-
прыклад, мастаком спалучэнне
формы і колеру, гладкіх і фак-
турных паверхняў, плоскасцей і
прасторы ў дэкаратыўнай
пластыцы «Андрэй Рублёў»,
«Сніф», «Лесавік».

Вядомы вопыт Бяляева ў ра-
боце над гістарычнай тэматы-
кай. На выстаўках экспанавалі-
ся яго дэкаратыўная ваза «Жы-
ві, Украіна», твор, прысвечаны
300-годдзю ўз'яднання Украіны
з Расіяй (1954 г.), і дэкаратыў-
ная ваза з тэматычным роспі-
сам, прысвечаным 1100-годдзю
Ноўгарада (1959 г.).

Прыкметнае месца ў дэкара-
тыўнай пластыцы мастака на-
лежыць маскам. У гэтай галіне
пластыкі ён шукае, перш за
усё, характэрнасць, выразнасць
вобраза, псіхалагічны змест.
Бяляев добра адчувае спецыфіч-
ныя пластычныя магчымасці
керамікі. У пошуках вобразна-
га вырашэння ён паспяхова вы-
карыстоўвае веданне тэхналогіі
— саму пластыку, спалучэнне
фантур, колер і г. д. Колер —
адзін з моцных бакоў у твор-
часці Бяляева. Эмацыянальнасць
колернай гамы вылучаецца
большасць яго твораў.

На выстаўцы, на жаль, не
была прадстаўлена дробная
пластыка, якой мастак паспя-
хова займаўся ў 50-х — пачатку
60-х гадоў. Згадваюцца невялі-
кія фарфоравыя статуэты і
мабільна: «Царэўна-лебедзь»,
«На каменчыку», «Прыпеўкі».
Асабліва цікава вырашаны ма-
стак трывіх «Вясна ў лесе»,
створаны па матывах «Лясной
песні» Лесі Украіны.

Міхаіл Бяляев шмат часу ад-
дае педагогічнай дзейнасці. На
яго долю выпала арганізацыя
кадраў мастакоў дэкаратыўнага
мастацтва ў рэспубліцы. Мно-
гія гады ён узначалваў на-
федру мастацкай керамікі і
школа Беларускага тэатральна-
мастацкага інстытута. Зараз —
дэкан факультэта дэкаратыўна-
прыкладнага мастацтва, педаго-
г. Сёння Міхаіл Бяляев ціка-
віцца праблемамі і творчымі і
педагогічнымі, тым, як удаска-
наліць вучэбны працэс, павы-
сіць якасць падрыхтоўкі маста-
коў-керамістаў.

Ф. ВАЛАДЗЬКО.

«Брат Палявік і брат Паля-
шук».

Дэкаратыўная маска «Соней-
ка».

лаў, іх дэкаратыўных і пластыч-
ных магчымасцей і імкнецца
выкарыстаць некаторыя пры-
цыпы дэкаратыўнай і трады-
цыйнай керамікі ў сваіх скульп-
турных работах. Пластыка, фак-
тура ў спалучэнні з колерам
павінны выклікаць у глядача
своеасаблівыя асацыяцыі, са-
дзейнічаць больш глыбокаму
прычынню вобраза. Асабліва
прыкметныя гэтыя якасці ў
скульптуры, створанай маста-
ком па матывах беларускіх ка-
зак, легендаў, паданняў. З іх
на выстаўцы былі прадстаўле-
ны «Цётка», «Зюзя», «Бярэзіна».
Але трэба заўважыць, што калі
колер знойдзены тут удала і
прыкметна ўзмацняе актыў-
насць твораў, то пластыка іх
магла б быць багацейшай.

БЕЛАРУСКАЯ ДЗЯРЖАЎНАЯ КАНСЕРВАТОРЫЯ ІМЯ А. В. ЛУНАЧАРСКАГА

А Б'Я У Л Я Е

КОНКУРС НА ЗАМЯШЧЭННЕ ВАКАНТНЫХ ПАСАД
ПРАФЕСАРСКА-ВЫКЛАДЧЫЦКАГА САСТАВУ ПА КАФЕДРАХ:

1. АРКЕСТРАВАЕ ДЫРЫЖЫРАВАННЕ
ст. выкладчык — 1
2. СТ. ВЫКЛАДЧЫК ПА РУСКАЙ МОВЕ
(для работы з замежнымі студэнтамі) — 1
3. КУРС ФІЗВЫХАВАННЯ
ст. выкладчык — 1

Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня
апублікавання. Заявы і дакументы, згодна пала-
жэнню аб конкурсе, накіроўваць на імя рэнта-

ра на адрас: 220030, г. Мінск, вул. Інтэрнацы-
янальная, 30.

Даведкі па тэлефоне: 22-49-42, 22-91-76.

У аб'яве аб конкурсе на замешчэнне вакант-
ных пасад, змешчанай у № 34 за 27 жніўня г. г.,
па віне дэканата Белдзяржкансерваторыі да-
пушчана памылка.

Другі пункт аб'явы павінен чытацца так:
АГУЛЬНАГА ФАРТЭПІАНА
выкладчык — 0,5.

СТАРОНКА КУЛЬТАСВЕТРАБОТНІКА

1.

— У інстытут нярэдка прыходзяць добрыя весткі пра нашых учарашніх выхаванцаў, якія паехалі працаваць у вёску. Вось, напрыклад, Ганна і Аляксей Вераб'евы...

(З размовы з дэканам факультэта культасветработы Мінскага інстытута культуры А. І. Смагіным).

...Есць на Гомельшчыне калгас імя XXII з'езда КПСС, які ўжо шмат гадоў узначальвае кавалер ордэна Леніна Канстанцін Паўлавіч Захарчук. Гаспадарка гэтая адметная ў вобласці не толькі высокімі эканамічнымі паказчыкамі (калгас спецыялізуецца на мяса-малочнай вытворчасці), а і сваім культурным комплексам, сучасным сельскім Домам культуры ў вёсцы Яроміна. Летась сюды на працу былі накіраваны выпускнікі Мінскага інстытута культуры муж і жонка Вераб'евы. Ганне, якая мела дыплом з адзнакай, і Аляксею прапаноўвалі работу на кафедры ў інстытуце, але яны папрасіліся ў вёску. Прайшоў год, і сёння можна ўпэўнена сказаць, што людзі яны няўрымслівыя, адданыя сваёй справе, словам, культасветработнікі не толькі па адукацыі, але і па прызнанні. Высокуцям запомніліся шматлікія сустрэчы з ветэранамі працы і вайны, вечары-партрэты, якія правялі Ганна і Аляксей. Сёння ў калгасе імя XXII з'езда КПСС — лепшыя ў раёне калектывы мастацкай самадзейнасці, клубы па інтарэсах, гурткі і лекторыі...

Такіх клубаў, сельскіх дамоў культуры ў рэспубліцы нямае. Шмат можна раскаваць і пра людзей, якія ў іх працуюць. Добра працуюць. Мы не адкрываем новага, калі скажам, што абавязак культасветніка не абмяжоўваецца падрыхтоўкай і правядзеннем святочных мерапрыемстваў. Пяніцца «культасветработнік» стала далёка не адназначным. З кожным годам павышаецца прэстыж гэтай прафесіі. Сёння псіхологі называюць клубных работнікаў прафесійнымі «чалавеказнаўцамі», якія павінны адыгрываць не апошнюю ролю ў сацыяльна-культурным пераўтварэнні сяла. Але поспех гэтай справы ў многім залежыць ад таго, хто прыйдзе працаваць у сельскія ўстановы культуры. Бо кадравая праблема работнікаў культуры на вёсцы застаецца па-ранейшаму балючай...

«Шукаю культработніка, дапамажыце!» — з такой просьбай не раз звярталіся старшыні калгасаў і сельсаветаў не пасрэдна ў міністэрства, у раённыя і абласныя аддзелы культуры. Парадаксальна, але факт: нягледзячы на тое, што культасветвучылішчы і Мінскі інстытут культуры штогод выпускаюць сотні спецыялістаў і размяркоўваюць іх у асноўным у сельскую мясцовасць, колькасць рост кваліфікаваных кадраў у некаторых раёнах рэспублікі бадай што непрыкметны. У чым жа справа? Цякучасць? Так. Але не толькі яна...

2.

— Слухай, а куды цябе размеркавалі?

— А-а, кудысьці ў вёску... Разумееш, не ведаю што рабіць, як адмацавацца. Калі нічога не прыдумаю — не паеду! Што яны мне зробіць? Дыплом жа не адбярдуць?..

(З дыялога ў тралейбусе).

Сто сорок шэсць — лічба, якую мне назвала інспектар Упраўлення навучальных і навуковых устаноў і кадраў Міністэрства культуры БССР Людміла Рыгораўна Сцефановіч. Менавіта столькі выпускнікоў факультэта культасветработы Мінскага інстытута культуры (а гаворка пойдзе пра іх) атрымалі накіраванні ў распараджэнне абласных упраўленняў культуры. Нямае. Але лічба гэтая праз хвіліну паменшала на тры: інспектар сумна паведаміла, што сорок сем маладых спецыялістаў (невядо-

адказ Наталля нерова пацінула плячамі і пакрыўджана заявіла:

— Яшчэ чаго! Мне толькі гэтага і не хапала! Усё роўна ў Мастоках я не працавала б, тым больш з дзецьмі. І наогул, чаму менавіта я? Няхай на раёны едуць тыя, хто адтуль паступаў у інстытут!..

Невялікая паўза, і зусім для мяне нечаканае прызнанне:

— Я ж спецыяльна прыехала ў Масты не першага жніўня, як гэта трэба было, а шостага верасня, бо дзяўчына, што там працуе на пасадзе ха-

ноў і кадраў Міністэрства культуры БССР В. І. Башура, некаторыя з такіх вась маладых спецыялістаў, што паклалі ў кішэню дыплом, прыносяць фіктыўныя даведкі, каб толькі адмацавацца, не паехаць па накіраванні. Сорамна становіцца і за некаторых бацькоў, якія абіваюць парогі міністэрства, выкручваюцца, хто на што здатны, абы толькі іх любімае «дзіцятка» не паехала на перыферыю.

Прывяду некалькі фактаў. На працу ў Віцебскую вобласць не з'явіліся шэсць маладых спецыялістаў з чатырна-

ДЫПЛОМ — без — АБАВЯЗКУ?..

Прайшло амаль чатыры месяцы з таго дня, як маладыя спецыялісты-культасветработнікі атрымалі дыплумы аб вышэйшай адукацыі, датаваныя ліпенем 1982 года. Іх, рэжысёраў і хормайстраў, метадыстаў-клубнікаў і харэографістаў, бібліятэкараў і кіраўнікоў самадзейных аркестравых калектываў,

з неярпеннем чакалі ва ўсіх кутках рэспублікі. Але асабліва іх чакалі на сяле.

Сёння ў сістэме Міністэрства культуры БССР працуе 7196 клубных работнікаў, з іх 5701 — у сельскай мясцовасці. Аднак, на жаль, толькі невялікая колькасць з іх мае вышэйшую спецыяльную адукацыю.

ма, па якіх прычынах) наогул не з'явіліся на месцы прызначэння...

Не трэба быць дэтэктывам, каб знайсці па канкрэтных адрасах некаторых з іх. Многія з маладых спецыялістаў — мінчане. Задача спрасцілася, калі я звярнулася па даведку ў «09»... І вось — сустрэча ў рэдакцыі.

Наталля Слепакурава скончыла харэаграфічнае аддзяленне інстытута культуры і была размеркавана ў Мастоцкую дзіцячую школу мастацтваў на пасаду харэографіста. Але з Гродзенскага абласнога Упраўлення культуры паведамілі: на месца працы не з'явілася. Дзяўчына вельмі здзівілася, калі я сказала ёй пра гэта.

— Я ездзіла ў Масты, — тлумачыла яна. — Але дырэктар школы сказаў, што спецыяліст такога профілю не патрэбны... Пра гэта ён і напісаў на маім накіраванні...

Дзіўна — высокакваліфікаваны спецыяліст-харэограф (прафесія, пагадзіцеся, даволі дэфіцытная нават у сталіцы) не знайшоў сабе прымянення там, дзе ён, здавалася, проста неабходны, — у школе мастацтваў. Прыгадалася размова з інспектарам па кадрах Віцебскага абласнога Упраўлення культуры Аляксандрам Леанідавічам Берасневым. Ён раскаваў, што такі буйны горад як Віцебск ужо некалькі гадоў адчувае вострую патрэбу ў кадрах харэографістаў. А сельскія і раённыя культасветустановы вобласці — тым больш... Але вернемся ў Масты.

Як высветлілася, у школе мастацтваў, куды была накіравана Н. Слепакурава, працаваў ужо харэограф. Таму дырэктар, са слоў Наталлі, з палёгкай яе адпусціў. Тое ж самае зрабілі і ў раённым аддзеле культуры, праўда, афіцыйнага адмацавання ёй не далі, бо не мелі на гэта права. Я спытала ў дзяўчыны, чаму ж яна не звярнулася ў Гродзенскае абласное Упраўленне культуры? Там ёй дапамаглі б. Але ў

рэографіста, вельмі прасіла, каб я прыйшла на яе месца. Але ж няма дурных...

Задаю яшчэ адно пытанне:

— Як жа вы ўладкаваліся на працу ў Мінску без афіцыйнага дакумента аб адмацаванні?

У адказ чую:

— А я сказала, што ў мяне «свабодны» дыплом... Яны паверылі на слова і дакументаў не патрабавалі...

Да ўсёй гэтай гісторыі застаецца дадаць, што Н. Слепакурава зусім няблага ўладкавалася ў студэнцкім клубе Беларускага інстытута механізацыі сельскай гаспадаркі, які амаль побач з яе домам, у якасці кіраўніца самадзейнага танцавальнага калектыву...

Мне давалося сустрэцца з многімі выпускнікамі Мінскага інстытута культуры, якія самі сябе «адмацавалі» ад месца працы на раёне. І падумалася: а ці не памылкова ацэньваюць часам у інстытуце вартасць студэнта толькі па добрых адзнаках у заліковай кніжцы? Ці не памылкова асноўным крытэрыем у характарыстыцы будучага маладога спецыяліста-культасветніка з'яўляецца тое, як ён танцуе, спявае, валодае музычным інструментам? Мо таму той-сёй з выпускнікоў разважаў прыкладна так: я добра вучыўся, таму мяне павінны былі накіраваць па працу ў горад. Даволі дзіўная пазіцыя! Вядома, трэба рабіць розніцу паміж студэнтамі-выдатнікамі і пасрэднымі. Няхай на размеркаванні лепшыя маюць права выбару, але не паміж горадам і сялом.

Падумалася: чаму часам застаюцца па-за нашай увагай некаторыя іншыя якасці, што характарызуюць маладога чалавека як асобу, грамадзяніна? У выніку атрымліваецца, што галоўны экзамен у жыцці, экзамен на грамадзянскасць, вытрымліваюць далёка не ўсе ўчарашнія выпускнікі. Як паведаміў начальнік Упраўлення навучальных і навуковых уста-

ноў і кадраў Міністэрства культуры БССР В. І. Башура, некаторыя з такіх вась маладых спецыялістаў, што паклалі ў кішэню дыплом, прыносяць фіктыўныя даведкі, каб толькі адмацавацца, не паехаць па накіраванні. Сорамна становіцца і за некаторых бацькоў, якія абіваюць парогі міністэрства, выкручваюцца, хто на што здатны, абы толькі іх любімае «дзіцятка» не паехала на перыферыю.

У чым жа справа? Мо гэтыя сорок сем культасветработнікаў, якія атрымалі дыплумы аб вышэйшай адукацыі, не ведаюць пастановы ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР ад 21 мая 1964 года, у якой, у прыватнасці, гаворыцца: «Спецыялісты з вышэйшай адукацыяй павінны працаваць пасля заканчэння навучання не менш як тры гады ў адпаведнасці з накіраваннем камісіі па размеркаванні маладых спецыялістаў...» Дык не, аказваецца, добра ведаюць. І вось тут мне хацелася б закрануць яшчэ адзін аспект праблемы замацавання кадраў маладых спецыялістаў.

3.

— Будзем пісаць у органы пракуратуры, каб там прымалі меры да тых асоб, якія не з'явіліся на месцы прызначэння, а таксама — кіраўнікоў устаноў і арганізацый, што бяруць на працу маладых спецыялістаў без адпаведнага дакумента аб адмацаванні...

(З гутаркі з начальнікам Мінскага абласнога Упраўлення культуры У. Н. Еўселевічам).

Вымушана нагадаць яшчэ адзін афіцыйны дакумент. Гэта параграф 53 «Палажэння аб міжрэспубліканскім, міжведамасным і персанальным размеркаванні маладых спецыялістаў, якія скончылі вышэйшыя і сярэднія спецыяльныя навучальныя ўстановы». У ім гаворыцца: «Кіраўнікам прадпрыемстваў, устаноў і арганізацый забараняецца прымаць на працу маладых спецыялістаў да сканчэння трох гадоў пасля заканчэння імі навучальных устаноў без пасведчання аб накіраванні іх на працу... або даведкі аб прадастаўленні магчымасці самастойнага працаўладкавання...»

Падумалася: а ці толькі «ўцекачы», пра якіх вялася гаворка раней, ва ўсім вінаваты? Ці толькі яны сваімі, мякка кажучы, нядобрасумленымі адносінамі да справы, да сваіх абавязкаў ствараюць штучны дэфіцыт кадраў у сельскіх установах культуры? Не. У горадзе яны знаходзяць падтрымку з боку некаторых кіраўнікоў арганізацый і устаноў, якія, не задумваючыся, падпісваюць загады аб залічэнні на працу маладога спецыяліста, накіраванага дзяржаўнымі органамі ў іншае месца. Вось прыклад.

Адзін з сёлетніх выпускнікоў Мінскага інстытута культуры Віктар Дзяржынскі быў накіраваны на працу рэжысёрам Ельскага народнага тэатра. Паехаў туды для таго, каб узяць дакумент аб адмацаванні. Загадчык Ельскага раённага аддзела культуры выдаць такую даведку адмовіўся, бо тэатр ужо шмат гадоў без мастацкага кіраўніка. Але Дзяржынскі ў час нашай сустрэчы прывёў такі «аргумент»: мяне бяруць у горадзе на працу, прытым з вялікім задавальненнем, нават запатрабаванне афіцыйнае далі... Так, сапраўды, бачыла я гэтае запатрабаванне, падпісанае дырэктарам Дома культуры вытворчага аб'яднання «Мінскбудматэрыялы» В. І. Скрыцкай, якая просіць Упраўленне па кадрах Міністэрства культуры рэспублікі «...даць дазвол на перамеркаванне т. Дзяржынскага В. М. у ДК ВА «Мінскбудматэрыялы» на пасаду загадчыка дзіцячага сектара...»

Дзіўна, але факт: культасветработнік, які сам узначальвае ўстанову культуры (і які, як бачым, сутыкаецца ўсё з той жа праблемай кадраў не пасрэдна ў сваёй гаспадарцы), не думае тлуміць сабе галаву клопатамі пра калегу з Ельска. А той ужо некалькі гадоў пакутуе менавіта з-за такіх вась кіраўнікоў у горадзе.

Забягаючы наперад, скажу: В. Дзяржынскага Упраўленне па кадрах Міністэрства культуры перамеркаваў адмовілася. Але на працу ў Мінску ён усё ж уладкаваўся, праўда, не па спецыяльнасці...

Думаю, каментары ў дадзеным выпадку лішнія. Хацелася б толькі спадзявацца, што менавіта органы юстыцыі скажуць у гэтай гісторыі сваё слова.

Вінаватых, як бачым, хапае. І ўсё ж — якое выйсце з гэтага становішча, што пагра-

жае перайсці ў пэўную сістэму? Ці не таму так лёгка здамае з сябе выпускнік-культасветработнік усялякія абавязкі, бо ведае: і ў горадзе яго «з рукамі адарвуць»?..

4.

«Выйсце тут адно: зярнуць самую пільную ўвагу на сельскага абітурыента...» (З гутаркі з дэканам факультэта культураветработы Мінскага інстытута культуры А. І. Смагіным).

Вядома, перад маладым культураветнікам, які прыязджае з горада на працу ў сельскі клуб ці Дом культуры, адразу паўстае мноства праблем. Гэта і быт, і пэўная акліматызацыя на месцы, і адносіны да яго з боку кіраўнікоў гаспадаркі. І вось тут, як гэта часта здараецца, малады спецыяліст, сутыкнуўшыся з рэальным жыццём, становіцца бездапаможным. А ці не замала ўвагі надаюць у інстытуце псіхалагічнай падрыхтоўцы будучых культураветработнікаў? Часам выпускнікі-гараджане вельмі слаба ўяўляюць, дзе і як ім давядзецца працаваць, бо пераддипломную практыку, як правіла, студэнты праходзяць у лепшых калектывах і ўстановах культуры. Як паведаміў А. Смагін, сёлета студэнты інстытута ездзілі менавіта ў тэрытарыяльныя культуры і калектывы, дзе яны павінны былі працаваць пасля заканчэння навучальнай установы. Інстытут шукае новыя формы правядзення практыкі ў сельскіх установах культуры, дае магчымасць выпускніку пазнаёміцца з будучым месцам працы, людзьмі, што будуць побач з ім. Гэта добра. І тым не менш, ці можна ўсё прадугледзець? Ці заўсёды малады спецыяліст прыязджае на «гатовыя», туды, дзе ўсё даўно наладжана? У большасці выпадкаў — не. І вось яму трэба стварыць свой танцавальны або тэатральны калектыв, запраціць да ўдзелу ў ім даярку ці механізатара. Паспрабаваў — не атрымалася, бо кантактаў з людзьмі наладзіць так і не змог... Бясспрэчна, лягчэй працаваць на сяле людзям, якія ведаюць вёску. Аналіз прыёму студэнтаў у Мінскі інстытут культуры засведчыў: лепш за ўсё замацоўваецца і працуе ў сельскіх клубах і дамах культуры моладзь, якая прыйшла ў ВНУ з сельскай мясцовасці. Таму ўжо сёлета ў інстытут было залічана семдзесят працэнтаў вясковых абітурыентаў, пра што мне паведаміў А. І. Смагін.

— Будзем спадзявацца, што гэта дасць свой плён, — сказаў ён. — Радуе нас і той факт, што калгасы пачалі актыўней дасылаць на вучобу сваіх стыпендыятаў. Сёлета на першым курсе іх — дваццаць два чалавекі (для параўнання скажу, што на ўсіх астатніх курсах вучыцца толькі дзесяць калгасных стыпендыятаў). У кожным з гэтых выпадкаў за лёс будучых выпускнікоў можна быць спакойным. Яны вернуцца ў сваю вёску...

Культасветнікі закончылі інстытут.. Як некаторыя з іх распарадзіліся сваімі дыпламамі, мы паспрабавалі расказаць у гэтых нататках. Даволі сумныя гісторыі? Так. Але як зрабіць, каб яны не паўтараляся?

Л. КРУШЫНСКАЯ.

ЛЕС СЯКУЦЬ. А ДАЛЕЙ?..

«На тэрыторыях, якія прылягаюць да гарадоў, неабходна прадугледзіць арганізацыю прыгарадных зон, а таксама зялёных зон, прызначаных для адпачынку насельніцтва, паляпшэння мікраклімату, стану паветранага басейна і санітарна-гігіенічных умоў».

«Нормы праектавання. Планіроўна і забудовы гарадоў, пасёлкаў і населеных вёсак».

Горад Орша — значны прамысловы цэнтр рэспублікі, вузел чыгуначных і асабістых дарог. За час вайны ён быў амаль поўнасьцю разбураны, знішчана яго санітарная лясная зона. Таму ў канцы саракавых — пачатку пяцідзсятых гадоў была нанавя створана санітарна-лясная зона вакол горада — пасаджаны дзесяткі гектараў хвойных дрэў, пераважна сасонак.

Прайшло 25—30 год. Падняліся вечназялёныя прыгажуні.

Здавалася б, галоўнае цяпер зберагчы, памножыць гэтак багачце. Але не ўсім, мусіць, падабаецца, што лес расце, упрыгожвае пейзаж, прыносіць людзям радасць.

Паміж шашой на Віцебск і лесам, каля вёскі Андрэўшчына, будзеца камбінат будматэрыялаў. Што і казаць, справа добрая. Камбінату патрэбна пад'язная чыгунка. Думалі-думалі і вырашылі: правесці чыгунку праз гэты малады лес. І вось у 1979 годзе высеклі 6 гектараў лесу. Прычым, зрабілі прасеку такой шырыні, што можна размясціць два пад'езды. Дарэчы, пакуль што зроблен толькі насып. Можна, гэта неабходна? Не. Пад'езд можна было зрабіць і без знішчэння лесу.

Але гэта не ўсё. Плануецца чыгуначнае палатно цягнуць далей па лесе. Тут мяркуецца збудаванне яшчэ абласную міжрайбазу. Спатрэбіцца высекчы яшчэ пяць гектараў ды на во-

вабудулію тры гектары. Вось як растуць апетыты! Можна, і тут нельга інакш зрабіць? Можна, калі хоць крыху падумаць, памеркаваць.

Старажытны горад Орша, як і ўсе гарады Беларусі, увесь час будзеца. Гэта вельмі радуе аршанцаў. Асабліва прыгожым абяцае быць першы мікрараён горада на левым беразе Дняпра, забудова якога падыходзіць да канца. Пачынае будавацца і другі мікрараён. Уся гэтая зона ўваходзіць у гарадскую мяжу. Ды вось адна, як кажуць, «маленькая» дэталі: пры забудове першага мікрараёна высечана два гектары лесу, а пры забудове другога мяркуецца высекчы восем гектараў.

Пытаюся ў галоўнага інжынера будтрэста-18 Валянціна Аляксандравіча Дзякцова аб прычынах знішчэння маладога аснованага лесу.

— Наша справа будаваць, — адказвае ён. — Дзе нам кажуць, там і будзем. Есць гарвыканком, галоўны архітэктар...

Трымаю кірунак да галоўнага ляснічага Аршанскага лясгаса Генадзя Цімафеевіча Такмакова.

— Як вы ставіцеся да таго, што пад будоўлю мікрараёна высякаецца лес?

— Гэта лес не наш, — адказвае галоўны ляснічы. — У 1974 годзе мы яго прадалі Аршанскаму гарвыканкому. Уся-

го 43 гектары. Купля-продаж быў зроблены да мяне...

Гутарым з галоўным архітэктарам горада Мікалаем Аляксандравічам Сморгачам.

— Мікалай Аляксандравіч, чаму забудова часткі першага мікрараёна і ўсяго другога робіцца за кошт лесу санітарнай зоны, а не за кошт асабістага сектара раёна Задняпроўя?

— Генеральны план горада зацверджаны Саветам Міністраў Беларускай ССР 24 студзеня 1980 года і разлічан да 2015 года. Гэты лес знаходзіцца ў межах горада.

Я спасылаюся на пастанову, зацверджаную Дзяржбудам СССР 11 верасня 1975 года і ўведзеную ў дзеянне 1 студзеня 1976 года, дзе гаворыцца: «Размяшчэнне будынкаў, забудовы і камунікацыі не дазваляецца: а. На землях зялёных зон гарадоў, занятых або прызначаных пад заняцце лясамі, лесапаркамі і другімі зялёнымі пасадкамі, якія выконваюць ахоўныя і санітарна-гігіенічныя функцыі і з'яўляюцца месцамі адпачынку насельніцтва».

Усё гэта поўнасьцю адносіцца да лесу, які няшчадна высякаецца пад забудову.

— Там у нас зроблены камунікацыі, — тлумачыць М. Сморгач. — Апроч таго, гэта свабодныя землі, дзе не трэба зносіць асабістыя забудовы.

Звяртаюся да намесніка старшыні выканкома Вікенція Уладзіміравіча Шарая.

— Чаму вядзецца забудова менавіта за кошт лесапаркавай зоны горада, а не за кошт зносу асабістых дамоў у раёне Задняпроўя?

— У раёне Задняпроўя вельмі вялікая шчыльнасць асабістых забудов, што патрабуе шматлікага зносу дамоў і новых кватэр у новых дамах. Выканком не можа пайсці на гэта па вядомых вам прычынах. Таму і будзем на свабодных плошчах.

— Калі ж гэтыя плошчы скончацца, што будзе далей? Усё роўна ж прыйдзеца брацца за асабісты сектар?

— Там будзе бачна.

Патрэба ў жыллі ў горадзе яшчэ даволі вялікая. Гэта праўда. Але ж будаваць толькі за кошт купленых 43 гектараў лесу — выхад не з леп-

шых. Горад Орша і так раскінуты на плошчы амаль 33 квадратных кіламетраў, што ўскладняе яго камунікацыі. (Параўнаем: Віцебск — абласны цэнтр — займае 37 квадратных кіламетраў). Калі ж забудова будзе ажыццяўляцца за кошт новых зямель, то плошча горада будзе яшчэ разрастацца, і тысячы асабістых дамоў будуць стаяць побач з шматпавярховымі.

Сёння або заўтра пытанні забудовы асабістага сектара Задняпроўя патрэбна будзе вырашаць. Ці ж варта гэта рабіць за кошт высякання новых гектараў 25-гадовых сосен?

А лес, між тым, расце дзесяцігоддзямі. Думасца, што шлях, па якому сёння ідуць улады горада і раёна ў адносінах да «зялёнага сябра», памылковы.

Мы спыніліся пакуль што на знішчэнні лесу пад тым або іншым забудовы.

А як жа адносяцца да лесу наогул? У якасці прыкладу спынімся зноў-такі на адным лясніцтве — Дняпроўскім, лясны якога раскінуліся вакол горада. Расказвае ляснічы Уладзімір Мечыславіч Роўда:

— За 1981 год, — гаворыць ён, — апроч пералічанага вышэй, высечана на расшырэнне дарогі 0,5 га, для пад'язных пуцей да гібридна-селекцыйнага комплексу — адзін гектар, пад прафілакторый ільнокамбіната і легмаша — адзін гектар, ДСУ-7 самавольна зрабіла аб'язную дарогу — 0,2 гектара. Плануецца ў раёне вёскі Загарды пад могілкі адрэсі 25 гектараў, у раёне вёскі Кудаева і Андрэўшчына ўзяць пад гравійна-пясчаныя кар'еры 8,1 гектара лесу...

Чамусьці пазіцыю пабочных назірнікаў у гэтым пытанні заняло гарадское таварыства па ахове прыроды.

Таварыства не мае практычнай сувязі з лясгасамі і нават з Дняпроўскім лясніцтвам. Сваю работу вядзе, у асноўным, фармальна.

Прыроду трэба зберагаць, шанавань, яе багачце памнажаць. Гэта ведаюць усе. А як на справе?

У. ШАЙДАУ.

г. Орша.

ЗАКАЗНІКІ ЧАКАЮЦЬ ДАПАМОГІ

Непадалёку ад Мінска, па дарозе на Брэст, ёсць цудоўны куточак прыроды, які называецца «Прылуцкая дача» (уладанні Мінскага лясгаса). Сярод яго насаджэнняў — такія рэдкія пароды, завезеныя да нас, як сасна Мурэя, елка канадская, сасна Веймутава, дуб чырвоны (паўночны), амурскі акаміт і іншыя. А ў вёсцы Беля, якая размешчана на тэрыторыі Лунінецкага раёна, расце рэліктавая расліна — лабелія Дортмана. Яна занесена ў Чырвоную кнігу Беларускай ССР і ўяўляе каштоўнасць як від, які захаваўся з даледнікавага перыяду. У Беларусі няма такіх куткоў прыроды, каштоўных не толькі для навукі, але і для культуры.

Для захавання унікальных прыродных комплексаў Савет

Міністраў БССР прыняў шэраг пастановаў, у адпаведнасці з якімі ў нашай рэспубліцы створана пяць дзяржаўных ландшафтных заказнікаў: у Брэскай, Віцебскай, Гродзенскай і Мінскай абласцях. Гэта «Белае», «Міжазёрны», «Свіцязянскі», «Прылуцкі», «Блакiтныя азёры». Агульная плошча заказнікаў — каля чатырох тысяч гектараў.

На тэрыторыях ландшафтных заказнікаў забаронена праводзіць гідрамелярацыйныя работы, высякаць лес, пасвіць жывёлу, адстрэльваць дзікіх жывёлін, лавіць рыбу і г. д. Гэтыя ўчасткі ўзяты дзяржавай пад ахову. Ахова заказнікаў «Міжазёрны», «Свіцязянскі», «Прылуцкі» і «Блакiтныя азёры» даручана Міністэрству лясной гаспадаркі БССР, а заказніка «Белае» — упраўленню

рыбнай гаспадаркі пры Савеце Міністраў БССР.

І ўсё ж, пакуль што ўтрыманне ландшафтных заказнікаў і арганізацыя іх аховы, як гаворыцца, пакідаюць жадаць лепшага. Асабліва дрэнна арганізавана ахова заказніка «Белае», утрыманне якога даручана Белрыбводу. Межы заказніка не абазначаны, і таму на яго тэрыторыі пасецца жывёла. Турысты размяшчаюцца дзе хочучы, паляць кастры, ловяць рыбу, палююць на дзічыну. Акрамя таго, на яго тэрыторыі размешчана чатыры піянерскія лагеры. Быў выпадак, калі адміністрацыя піянерлага «Лунінецлес» расчысціла частку прыбярэжнага лесу, у тым ліку і зараснікі рэліктавай лабеліі Дортмана, хоць менавіта для яе аховы і быў створаны заказнік.

Не ў лепшым становішчы знаходзіцца заказнік «Свіцязянскі». На яго тэрыторыі вядзецца самавольнае будаўніцтва. У прыватнасці, Беларускім рэспубліканскім саветам па ўпраўленні курортамі прафсаюзаў тут пабудавана 14 дамкоў. У паўночнай частцы заказніка рознымі прадпрыемствамі ўзведзена каля 50 розных пабудов. Каля дамкоў разводзяць кастры, запальваюць смецце, падсякаюць бярозы.

Навагрудскі райвыканком спрабаваў навесці парадак у заказніку: рашэннем ад 23 сакавіка 1981 г. ён даручаў мясцовым аддзелам унутраных спраў і лясгасаў да 10 мая 1981 г. знесці незаконныя пабудовы і прыняць меры па паляпшэнні работы заказніка. Аднак добрыя намеры так і засталіся намерамі.

Не наведзены парадак наведання заказніка «Блакiтныя азёры» турыстамі. Тое ж самае можна сказаць і пра заказнік «Міжазёрны», праз які праганяецца грамадскі статак калгаса імя Леніна.

У шэрагу мясцін вядуцца высечкі лесу без уліку захавання і ўзнаўлення каштоўных парод драўніны.

У Браслаўскім, Мядзельскім лясгасах нават не заведзены спецыяльныя журналы, якія б адлюстроўвалі дзейнасць заказнікаў. Не прызначаны асобы, адказныя за арганізацыю іх работы.

Ні ў адным лясгасе нават не зарэгістраваны выпадкі парушэнняў, хоць, як бачым, яны там ёсць. Як правіла, парушальнікі не нясуць ніякай адказнасці.

А. ЛЕВАНОВІЧ,
Інспектар Дзяржаўнага камітэта БССР па ахове прыроды.

У лістападзе 1909 года «Наша ніва» святкавала свае трэція ўгодкі. Рэдакцыя атрымала шмат віншаванняў. Разам з іншымі «Нашу ніву» павіншавала і гродзенская моладзь. Віншаванне гэтае падпісала васьмёра юнакоў. Сярод іх — і семнаццацігадовы Зыгмунт Абрамовіч, сын вайсковага лекара.

Нам вядома імя Зыгмунта Абрамовіча як акцёра трупы Ігната Буйніцкага. З віншавання «Нашай ніве» вынікае, што Антон Забэль — такі псеўданім Зыгмунта Абрамовіча — да ўсяго яшчэ і ўнук Францішка Багушэвіча. У «Нашай ніве» (№ 46 за 12 (25) лістапада) пра гэта так і сказана: «З. Абрамовіч, унук Мацея Бурачка». Гэта надзвычай цікавае ўдакладненне. Яно яшчэ ў нашым багушэвічаўстве як след не асветлена. То якое ж дачыненне меў Зыгмунт Абрамовіч да сям'і Багушэвічаў?

Вось што ён пра гэта кажа сам: «Крэўнасць мая з Багушэвічамі — па матчынай лініі... Я памятаю, калі мая мама, ды і ўсе мы, называлі Францішка «стрым Францішак» (стрым — дзядзёка, брат бацькі.—У. С.).

Першы раз Багушэвічава прозвішча з далучэннем да яго слова «стрым» З. Абрамовіч пачуў хлапцук у Маскве, калі яго бацька атрымаў з Вільні невялікую кніжачку ці то ў чырвонай, ці то ў жоўтай папяровай вокладцы. Была гэта, паводле слоў З. Абрамовіча, «Дудка беларуская» і прыслаў яе Зыгмунтаваму бацьку яго несьці і калега, стары лекар Галаўня.

Сваецтва З. Абрамовіча з Багушэвічамі прызнавала і прызнае дачка сына Францішка Багушэвіча Станіслава Тамашэўская. У адным з лістоў яна пісала: «Раю вам звярнуцца да нашага далёкага сваяка Зыгмунта Абрамовіча, які жыве ў Златаве. Ён павінен памятаць пра Кушыяны, больш, бо быў у тую пару ўжо ладны хлапчук».

Зыгмунт Абрамовіч нарадзіўся ў 1892 годзе. Яму было васьм гадоў, калі памёр Мацей Бурачок. Хлопчык тое-сёе запамінуў з жыцця Багушэвіча. Вось некалькі абразкоў з яго дзіцячай памяці.

...Лета 1898 ці, магчыма, 1899 года. Малы Зыгмунт, дзіця вялікага горада (ён і нарадзіўся ў Маскве), упершыню трапляе ў сапраўдную вёску. Ад бацькі даведваецца, што за вёска яна Кушыяны. Першы, хто іх тут напаткаў, быў сам гаспадар. Ён хадзіў па верандзе і з некім гутарыў. Запомнілася і кушыянская брама пры надта прыгожай крыж-капліцы. Праз гэтую браму пашчасіла прайсці і Зыгмунту.

Усё здзіўляла Зыгмунта ў

зэрны камень. Праз усё жыццё я не бачыў такога ліку каменняў у адным месцы, як там. Трэба было бачыць, як злякаўся Багушэвіч, як схаліў мяне на рукі і сам панёс дадому.

У памяці засталіся — воблік песняра, яго глыбокі голас і добрыя вочы...».

Вось, бадай, і ўсе ўражання Зыгмунта Абрамовіча з тае паездкі. Але і іх было дастаткова, каб пры пэўных варунках, пры пэўнай нагодзе яны

праз усё сваё жыццё. Яно прывядзе яго ў славетную трупу Ігната Буйніцкага. Тут ён праз песні, танцы, дэкламацыі будзе сцвярджаць найвялікшы запавет песняра — шанаваньне ўсё роднае. З Багушэвічавых твораў ён любіў найчасцей за ўсё чытаць «Маю дудку», «Не чурайся», «Хрэсьбіны Мацюка». Гэтыя творы, кажа З. Абрамовіч, «найбольш маю ў сэрцы і ў памяці і цяпер». У тых жа гадах Зыгмунт Абрамовіч бярэцца і за літаратурную працу,

таксама, што Францішак Багушэвіч пісаў да іх у Маскву, усё пытаўся, ці не было якіх дрэнных вынікаў з той яго, Зыгмунтавай, паездкі на сене; прыслаў яго бацьку свае кніжкі. Жылі Абрамовічы ў Маскве на супраць дома Льва Талстога. У іх была вялікая бібліятэка. Былі там кніжкі на беларускай мове і пра Беларусь. Бацька чытаў іх сам і нахіляў да іх сына. Ён заўсёды падкрэсліваў, што яны — беларусы са Слуцка. Пра сваяцтва і сяброўства Абрамовічаў з Багушэвічамі сведчаць і здымкі ў пэставым сямейным альбоме.

Час шмат чаго сцір з яго памяці, шмат што забылася. Але галоўнага ён не забыў. Не забыў славетны запавет Мацея Бурачка. Праз усё жыццё не расставіўся з родным словам. У дваццатыя гады выкладаў беларускую мову і літаратуру на настаўніцкіх курсах у Вільні. Як самую дарагую спадчыну, шануе ён роднае слова і цяпер, пазбаўлены жывога моўнага беларускага асяроддзя. З пасляваеннага часу Зыгмунт Абрамовіч жыве ў Польшчы. Але і там роднае слова ў яго гучыць натуральна, чыста, свежа: Мацею Бурачку было б нясорамна за такога ўнука.

Зыгмунт Абрамовіч добра ведаў песняровых дзятэй — Туню (Канстанцыю) і Тамаша. З Туняй яны нават разам бавілі гасцей, чыталі вершы на розных сямейных вечарынках. Зыгмунт Абрамовіч склаў і генеалогію Багушэвічаў. У нататцы да яе, у сваіх заўвагах і каментарыях ён расказаў усё, што ведаў пра кожнага. Але найбольш натуральна гучыць яго расказы пра Тамаша, Туню і Багушэвічава ўнука Франака, Тунінага сына, апошняга з іх роду.

У адным з апошніх лістоў, паведамляючы звесткі пра Багушэвічавых сваякоў, З. Абрамовіч пісаў: «Я рады, калі маю магчымасць, нат маленькай жменькай памагчы вам. Лічу, што гэта таксама частка працы для маёй другой радзімы. 25 чэрвеня 1982 года я канчаю дзевяноста гадоў. Семдзесят з іх — сувязь з мілай для майго сэрца Беларуссю».

Уладзімір СОДАЛЬ.

УНУК МАЦЕЯ БУРАЧКА

вёсцы, але найбольш сам гаспадар. «Я прыкмеціў, — згадвае Зыгмунт, — што ён гаварыў з маім бацькам не папольску і не па-руску, а на нейкай незразумелай мове... Для людзей, не дасведчаных у чым справа, дзіўна выглядала гутарка апранутага ў доктарскі вайсковы мундзір чалавека з вядомым віленскім прысяжным павераным, гутарка «папросту».

Абрамовічу тады было і самому няўцяж, што гаспадар Кушыянаў, славеты беларускі песняр, чытаў яго бацьку беларускія творы. І толькі значна пазней, ужо юнаком, ён даведваецца, кім быў гаспадар Кушыянаў. Даведаецца і ўзгана-рыцца. Яшчэ адзін момант, яшчэ адзін абразок з Абрамовічавай памяці пра Францішка Багушэвіча.

...У Кушыянах вазілі сена. Разам з усімі на сенажаці рупіўся і Багушэвіч. Калі наклалі чарговы воз, паэт падхапіў на рукі свайго малаго госьця з Масквы і пасадзіў яго на самы верх. «Вось на гэтым паездзе дадому, — сказаў ён. — «Я надта ўсцешыўся, — згадвае Зыгмунт Абрамовіч, — учапіўся за шнур і мяне павезлі. Усё было б у парадку, калі б кушыянскі грунт быў гладкі... І вось у пэўны момант я лячу з гэтага воза і падаю на велі-

ажылі ў яго памяці і сталі накіроўнымі ў яго жыццё.

...1909 год. У Гродні ўзнікае нелегальны гурток беларускай моладзі. Якраз гэтай парой Зыгмунт Абрамовіч трапляе ў горад над Нёманам — сюды з Масквы на адзін год накіроўваюць яго бацьку на працу. Дасціпны і здольны юнак хутка дачуваецца пра гэты гурток і становіцца яго сябрам. Усё яму тут было даспадобы: і гаворка на беларускай мове, і паўнацэнны шчыры прамовы пра асвету роднага народа, пра распаўсюджванне беларускіх кніжак, пра згуртаванне беларускай моладзі, і шмат іншае, пра што ён не чуў у Маскве. Усё гэта было новае для нядаўняга выхаванца маскоўскай гімназіі, і ён з галавой паглыбляецца ў клопаты і справы гродзенскага гуртка.

Вось тут у ім і абуджаюцца ўспаміны пра Кушыяны. Ён адчуў сваю моцную павязь з песняром. Не толькі крэўную, але і духоўную. Гэтаму спрыяла і тое, што гуртоўцы часта гаманілі пра Ф. Багушэвіча, чыталі яго творы. З яго кніг яны пачалі засноўваць і бібліятэку для гуртка.

Менавіта ў гэтую пару Зыгмунт Абрамовіч свядома і з гонарам засведчыў праз друк, што ён — унук Мацея Бурачка. З гэтым пачуццём ён прайдзе

перакладае з рускай мовы творы Тургенева. Некалькі яго перакладаў, сярод іх і верш у прозе «Парог», друкуе ў 1910 годзе «Наша ніва». Гэтыя юнацкія парыванні Абрамовіча, безумоўна, — вынік агульнага абуджэння культурнага і нацыянальнага жыцця на Беларусі ў тую пару. Але не будзе памылкаю, калі скажам, што яны асвечаны і Багушэвічавым імем. Пра сваяцтва з Багушэвічам, пра дзіцячую сустрэчу з ім у Кушыянах Зыгмунт Абрамовіч згадваў неаднойчы. Аднаго разу ён некалькі разоў пра гэта і Цішку Гартнаму. Той выслухаў яго і сказаў: «Ведаеце што, гэтыя рэчы трэба глыбока хаваць у памяці, бо наогул мы мала што ведаем аб нашых дзедках. Прыйдзе час, калі будзем збіраць самыя няважныя факты».

Зыгмунт Абрамовіч паслухаўся парады Гартнага і ў 1957 годзе надрукаваў свае ўспаміны пра Кушыяны ў беларускім штотыднёвіку «Ніва» (г. Беласток). Успаміны тыя называліся «Кушыянскі жнівень». З іх мы даведваемся, што Зыгмунту Абрамовічу давялося спаткаць Ф. Багушэвіча яшчэ адзін раз, у Вільні, у дзядоў, але было гэта, паводле яго слоў, кароткае спатканне. Зыгмунт Абрамовіч згадвае

пазней віднымі дзеячамі далёкаўсходняй большавіцкай арганізацыі, героямі грамадзянскай вайны ў Прымор'і. У сям'і Сібірацых заўсёды панаваў дух свабоды. Там збіралася перадавая інтэлігенцыя Уладзівастоа. І зноў жа, бацька і маці Фадзеева ўхвалілі яго рашэнне звязаць свой лёс з рэвалюцыяй. Не выпадкова большавік Фадзееў ужо ў семнаццаці гадоў быў камісарам партызанскай брыгады, гераічна змагаўся з белымі. Яго абралі дэлегатам на X з'езд партыі. У тым суровым дні ён — актыўны ўдзельнік штурму Краінштата, дзе заселі контррэвалюцыйныя мячэннікі. Уласна каму-чы, жыццё А. А. Фадзеева — выдатнага пісьменніка, грамадскага дзеяча, змагаюся за мір — не патрабуе пераказу. Сам пісьменнік заўсёды падкрэсліваў, што вырас у сям'і прафесійных рэвалюцыйнераў, якія першыя раскрылі яму вочы на жыццё, на веліч рэвалюцыйнай барацьбы за шчасце працоўных. Маці і айчыным дапамаглі яму яшчэ на пачатку жыцця зразумець «у якім ісці, у якім змагацца стане».

Хочацца верыць, што жыццё Глеба Уладзіслававіча Світычы-Іліча зацікавіць беларускіх гісторыкаў. Гэты чужоўны і сціплы чалавек заслужоўвае таго, каб пра яго ведалі землякі, усе, хто цікавіцца літаратурай, гісторыяй барацьбы супраць царызму. Радавы рэвалюцыі, ён быў яшчэ і чужым выхаваннем і старэйшым кляпаталівым сябрам Фадзеева.

М. МЕЛЬНИКАУ,
дырэктар Крычаўскага краязнаўчага музея, заслужаны работнік культуры БССР.

Ён выхоўваў Аляксандра Фадзеева

Адэсы на чале з Кавальскім сабралася на адной з кватэр. Нечакана наляцела паліцыя. Рэвалюцыйнеры не разгубіліся. Калі паліцэйскія пачалі страляць, яны адказалі агнём з рэвалюцыйнага гэта было першае калектыўнае ўзброенае супраціўленне рэвалюцыйнераў Расіі паліцыі. Суд, катаржная турма, сібірская катарга — вось вехі жыцця Уладзіслава Світычы-Іліча, аўтара вядомага «Надмагільнага слова Аляксандру Другому», напісанага пасля пакарання цара народнікамі.

У Світычы-Іліча былі і пэўныя памылкі, але ён не прэччыў, калі яго сын Глеб стаў на шлях рэвалюцыйнай барацьбы.

Глеб Уладзіслававіч быў прыкметнай фігурай у віленскім сацыял-дэмакратычным падполлі. Між іншым, у Вільні ён пазнаёміўся з Антаніяй Уладзіміраўнай Фадзеевай, тансама, як і ён, медыцынскім работнікам. Абое фельчары, абое рэвалюцыйнеры, яны сталі сябрамі. Антанія Уладзіміраўна жыла з маленькім сынам Сашам, якому не было яшчэ чатырох гадоў. Муж, настаўнік, разышоўся з ёй назаўсёды. Глеб Уладзіслававіч, сустракаючыся з Фадзеевай і па справах

службы, і па рэвалюцыйнай рабоце, глыбока паважаў Гэтую смелую і працавітую жанчыну. Гэтую час, калі Г. У. Світычы-Іліч стаў айчынам Сашы Фадзеева, Рэвалюцыйная барацьба працягвалася. Глеб Уладзіслававіч выконваў розныя даручэнні арганізацыі: дастаўку і распаўсюджванне лістовак, прыём зброі, дастаўленая з-за мяжы, і многія іншыя заданні. 1909—1912 гады былі часам узмоцненага перасялення на Далёкі Усход і ў Сібір. Якраз у гэты час у далёкім прыморскім сяле Чугуеўцы з'явіліся фельчар і фельчарка з сынам Сашам. Чугуеўка — тыповае сяло тагачаснай Прыморскай вобласці. Вось што пісаў ва ўспамінах А. Фадзееў аб сваім маленстве, называючы Глеба Уладзіслававіча не айчынам, а бацькам: «Мой бацька і маці, фельчар і фельчарка, у глухой вёсцы самі апрацоўвалі зямлю. Такія былі мае нешматлікія таварышы па школе. Жыццё рабочых і сялян было нам бліжэй».

Стаўшы студэнтам Уладзівастоага камерцыйнага вучылішча, Саша Фадзееў блізка сышоўся з Ігарам і Усеваладам Сібірацавымі, юнымі рэвалюцыйнерамі,

Раскрываючы альбом-выстаўку са школьнай серыі, прысвечаны жыццю і творчасці вядомага савецкага пісьменніка Аляксандра Фадзеева, звяртаю ўвагу на партрэт чалавека. Пад ім подпіс — Глеб Уладзіслававіч Світычы-Іліч. Прозвішча добра знаёмае. А ў мяне як даследчыка ёсць спосаб пошуку землякоў па прозвішчы. У спецыяльным шшытку і ў памяці трывала захоўваюцца сотні і сотні прозвішчаў, тыповых для Беларусі і асабліва для яе ўсходніх раёнаў. Прачытаўшы пра чалавека з тыповым беларускім прозвішчам, пачуўшы пра яго, адразу бяру на замётку, каб тэрмінова правесці. Вынікі часта бываюць вельмі цікавыя. Так было і на гэты раз. Аказваецца, Глеб Світычы-Іліч выхоўваў Аляксандра Фадзеева, калі Сашу было наля чатырох гадоў, і быў сапраўдным сябрам будучага пісьменніка. Вось чаму менавіта яго ў аўтабіяграфіі А. А. Фадзееў называе бацькам.

Уладзіслаў (паводле дакументаў Магілёўскай гімназіі за другую палову XIX стагоддзя, Васіль) Світычы-Іліч — выхадзец з усходніх паветаў Магілёўскай губерні. Быў рана выключаны з гэтай навучальнай установы. Жандары высветлілі, што ён актыўны ўдзельнік нелегальнага гуртка вучняў. Больш таго, у час гутаркі з жандарамі гімназіст Світычы-Іліч паводзіў сябе рэзка і задзірліва. Вось чаму за «дрэнныя паводзіны» ён быў выключаны з чацвёртага класа (ўсяго было васьм класаў). Не маючы сродкаў да існавання, Уладзіслаў паехаў на поўдзень Расіі і там у старажытным горадзе Ачкаве стаў простым рабочым.

У 1887 годзе група рэвалюцыйнераў

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 02546 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарва, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65, аддзела прозы і пазіі — 33-22-04, аддзела крытыкі і біяграфіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела вышэйшага мастацтва — 33-21-53, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апаваданні, нарысы, артыкулы — да 12 старонак, рэцэнзіі, інтэрв'ю, карэспандэнцыі, нататкі — да 6 старонак, вершаваныя творы — не больш як 150 радкоў. Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машыны ў двух экзэмплярах. Рукапісы рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСПЕНКА, Ефрасінія БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.